

ÜN

ISPARTA

HALKEVİ MECMUASI

H A L K E V L E R İ

Kemal Turan

Kâinatın şuurlu unsuru ve binaenaleyh onun mutlak sahibi, insan cemiyetleridir. Ancak bunlar anlayışları, duyguları ve yaşayışlarıyla ayrı ayrıdır. Tabiatın ve tarihin eseri olan bu ayrılığı beşer, asırlardanberi kaldıramamış ve acı neticelerinden kendini koruyamamıştır. Yoksa bütün insanlar dünyada elbirliğiyle çalışırlarsa, hepsinin de mesut olmalarına mani riyazi bir sebep yoktur. Ancak mevcut ayrılığın doğurduğu zihniyettir ki insanların yaşamak için çarpışmaya ve bunda muvaffak olmak için de kuvvetli olmaya mecbur ediyir. Bu vakıayı Türk milleti de bir hakikat olarak kabul eder. Binaenaleyh kâinatta kuvvetli ve mesut bir millet olmak, büyük insan ailesinde kendine yeter, yüksek bir cemiyet halinde yaşamak onun "Ülküsü",dür. Buna "milli ölkü", de denir.

Cemiyet nasıl fertlerden toplanırsa milli ölkü de kaynağını fertlerin ruhunda yaşayan ölkülerden alır. Şu halde herkesin bir ölküsü bulunmalı ve bu ölkü milli ölkünün iyi bir unsuru olmalıdır.

19 uncu asırda başhyan münakaşalar fertle cemiyetin birbirine bağlılığının şekli üzerinde devam etmiştir.

Büyük harp bu münakaşalara bir şe'niyet ile cevap verdi. Geniş ve müreffeh insanıyet ailesi kuruluncıya kadar, birbirinden ayrı yaşayan cemiyetlerin mücadeleli hayatı, bunu idrak eden ve nazariyelere kurban gitmek istemiyen milletler için

tek bir hayat şartı çizmiştir: Millî varlık. Herşey millî varlık için, refah ve saiy cemiyetle beraber ve cemiyet için.

Şu halde herkesin cemiyete yaraması için ölküleri ne olmalıdır? Cemiyetin mesut olması demek, müspet ilimlerle tabiate hâkim, iradesine sahip, iyi düşünüşlü ve iyi duyuslu olması demektir.

Bu düşünüş ve duyusların iradeli muhassalası cemiyetin hayat hamlesini ve istikametini tayin eder. Cemiyetin kanunları ve kadrosu onun arkasındadır.

Düşünüş ve duyus insanın bütün hayatınca, muhitle mübadele ve intikal halindedir ve cemiyetler ilerlemek kudretini de bu mübadele kuvvetinden alır. İşte Halkevleri bu mühadelenin sıhhatli, haysiyetli birer muhitidir.

Her seviyedeki Türkün düşünüş ve duyusu, orada işlenecektir. Yüksek bir cemiyetin unsuru olarak neleri düşünmek ve nasıl duymak lâzımgeldiği Halkevlerinin çatısı altında öğrenilecek ve tabiatile öğretilecektir. Bir köylünün çalışma sevgisi, yine ucuz olarak iyi giyinme kuşanma arzusu orada doğacak....

Kasabaların derin sessizliği içinde ruhlara asil heyecanlar veren bir musiki onun pencerelerinden taşacak. Hülasa,

Hâkim vicdanını, tüccar zekâsını, asker silâhını kullanırken, kendinde Halkevinin millî ölküye uyandırdığı bağlılığın necip kuvvetini duyacaktır.

A L T I O K

Memduh

- Başlangıç -

Biliyoruz ki: dilleri, türleri' yurtları viedanları bir olan insanlardan milletler doğmuştur.

Dilde, Türede, yurt sevgisinde, menfaatte ve her sezışte yetişkin olan milletler; yurtaşları arasında seçtikleri mebuslarla birer "Millet Meclisi,, kuruyorlar.

Böyle milletlerin başına ancak o milletlerin göz bebekleri olan sevgili insanlar geçiyorlar.

Seçilen vekillerle göz bebeği olan başbuğun bir araya gelişlerinden de halkın öz fırkası vücade geliyor.

Bizim yurdumuzda "Gazi Mustafa Kemal,, in başbuğluğu altında mebuslarımızın kurdukları "Halk Fırkası,, nın uzun senelerdenberi yoklaya yoklaya vardığı doğru yolların hepsini öğrenmemiz lazımdır.

Bu fırkanın altı oklu bayrağında baki-neler yazılıdır:

Cümhuriyetçiyiz,

Milliyetçiyiz,

Halkçıyız,

Devletçiyiz,

Lâikiz

İnkılâpçıyız..

Mecmuamız; okuyucularına bu hakikatlerin neleri bildirmek istediğini sırasile yazacaktır.

Bu nüshamızda "Cümhuriyetçilik,, in ne demek olduğunu anlatmak istiyoruz: .

Yazılmış kanunlar dışındaki cemiyet hayatının verimliliğini, refahını, neşesini ondan beklemekteyiz. Şu halde her şeyi ondan umuyoruz demektir. Hemen hepimiz bütün enerjilerimizi bu her şeyi kendinden umduğumuz yerde toplasak ne kadar iyi birşey yapmış oluruz.

Birinci Ok

Cümhuriyetçiyiz

İlk insan; dünyaya bakınca her yakayı korkunç buldu. Biri ötekini görünce ürkmeye başladı.

Daha ilk adımda iki kardeş bile ölümle neticelenen çekişmelere ibtiyaç duydular.

Bunların nesilleri çoğalınca hiç şüpbe yok ki didişmelerde artmış oldu.

Bu yüzden adam oğulları; kendi aralarında ve yaşadıkları muhitlerde birlikler yapmaya mecbur oldular.

Ailelerin birleşğinden obalar kuruldu.

Her obanın aileleri arasından özü sözü düzgün, bileği pek ve kafası yerinde birer öngül seçildi.

Obaların yavuklaşmalarından "budun,, lar doğdu. Budunlardan da ayrı ayrı ülkelerde ayrılıksız, gayrılıksız ve aykırılıksız hükümetler vücade geldi.

Demek oluyor ki: bugün bizim seçtiğimiz vekillerin bir araya gelerek milletin köz bebeği olan yurt ulularını başlarına getirmeleri; dünyanı kurulduğu günden başlamış ..

Dili- dinî bir, sevinci- acısı bir, dostu- düşmanı bir, kârı- zararı bir, velhasıl yaradılışı ve yaşayışı bir olan insanların kurdukları hükümetin şekline bugün biz «Cümhuriyet» diyoruz .

Bu asırda yetişkin ve yetik olan milletlerin cümhur cemaati toplanıyor ve yurkarıda dediğim gibi aralarından en çok sevdiklerini ve inandıklarını Meb'us seçiverirler.

Bu Meb'uslar; milletin gözbebeği olan akli üstün, ün- gün görmüş, yurdunu sever ve çok saygı değer birer arkadaşlarına Cümhur Reislğini veriyorlar.

Padişahlığın ve Sultanlığın müddeti

yokken Reisisbümbürlük bizde dört seneliklik.

Sultanlık babadan evlâda geçer. Halbuki Cümhur Reislîğini Millet; dört seneden sonra yine sevdiğine ve istediğine verir.

Bizim Reisi Cümhurumuz «Gazi Mustafa Kemâl» Hazretleri; yurdu kurtaran, aklı üstün, bilgisi yüksek ve milletini çok seven bir Türk ulusu ve ulû bir Türktür.

İşte Cümhuriyet idaresi böyle ellerle idare olunur, böyle sağlam temellere yasanır, böyle kuvvetli bir kuruluştur.

Asdığı asdik, kesdiği kesdik Şahların, Padişahların yaşayamayacağı yetişkin milletlere yararır.

Vazifesiz, derbeder, tenbel, knfası bozuk kimseleri değerleriyle ölçer.

Faziletli, namuslu, çalışkan, yurdu sever ve bilgili olanlara da yine değerleri kadar nimet verir.

Cümhuriyet; büyük Türk inkilâbının başarılı olduğunu anlatan bir idare ve yaşama biçimidir.

Cümhuriyet; Türk gençliğine gelecekteki vazifelerini öğreten bilgi kaynağı üstüne kurulmuş bir abidedir.

Cümhuriyet; Türk yurdundaki halk varlığının ve halk efendiliğinin remzidir.

Vaktile bizde iki gün vardı :

Birinde "Padişah,, ın anasından doğduğunu, ötekinde de o değersiz adamın tahta çıktığını söylerlerdi.

Tekrar edelim ki : Her hangi bir aile çocuklarının lâyük olmadıkları halde uzun asırlarca mutlaka büyük bir milletin başına musallat olmalarını hiç bir bak, biç bir akıl ve mantık kabul edemez.

Cümhuriyet; yurdun özevladının sevgi ve saygıya değeri olanları baş vazifelere geçirten bir idaredir.

Evde, köyde, kasabada, şehirde velhasıl irili, ufaklı kuruluşlarda iki biçim yaşayış olduğunu bugünün nesli pek âla bilir :

Birinci çeşitte zalim bir baba eve, kötü bir muhtar köye, biçimsiz bir memur kasabaya, alçak bir zorba şehire kan ağlatabilirdi.

İkinci çeşit de ise medeni bir kanunun kurduğu yuvada karşılıklı vazife sabibi birer çiftin yaşadığını köyde halkın sevdiğini muhtarlığa seçtiğini, kasabada mes'uliyetten korkan memur sınıfı ve şehirde eyi düşünceli, halkı seven, münevver ileri gelenleri görürüz.

İşte bu; Cumhuriyet idaresinin bir ni-metidir.

Zalimleri, kötüleria, biçimsizlerin ve zorba kimselerin bu idarede yerleri yoktur.

Sözün kısıası :

Cumhuriyet demek; dilleri, türeleri, yurtları ve vicdanları bir olan insanların bir araya gelerek yurttaşları arasında en çok beğendiklerini iş başına geçirmeleri demektir.

Evde, Köyde, Kasabada, ve şehirde zalimi, kötüyü, haksızı, ve biçimsizi yok ettiren bütün kuvvet ancak cümhuriyet idaresindedir.

Gazi gibi büyük kurtarıcıyı ve onun arkadaşlığındaki mübarek vekilleri başında gören Türk milleti; Cumhuriyeti işte böyle anladı, böyle görüyor ve böylelikle sevmiştir. Gelecek nushamızda «Milliyetçiyiz» okunu anlatmağa çalışacağız.

(Bitmedi)

Nesin ?.

*Okmusun, kaynakmışın, nesin yurdun göğsünde?
Tanrı sesile birdir, sesin yurdun göğsünde
İleri savaşında gençlik senin peşinde,
Kanını tutuşturdu barşının ateşinde.*

*Gözlerine bakanlar kendini yökte sanır.
Bence sen karşında insan tanrıyı tanır.
Muhadderi döndüren, sevinç olupta akan,
Tanrı değıilde nedir. güneşi baştan yakan?.*

*Ölen tarihimizi diriltip verdin bize.
Ellerinde can aldı en büyük bir mucize.
Zalimlerin dinini sen ateşinle yendin
Milletin mabudusun. tarihte gazî'dendin.*

Şehit oğlu

Ispartalı Büyük Adamlar

Neşet

Isparta Halkevi Dil, edebiyat ve Tarih komitesinin mesaisi mahalli tetkikler mihreri etrafında cereyan etmektedir. İki aydır bu sahadaki çalışmalar faideli neticeler vermeğe başlamıştır. İlk nüshamızda Ispartalı ilim adamlarından bir kaçının hayatını ve eserlerini tetkik eden bir yazı ile işe başlıyoruz. Arkadaşlarımıza bu mesailerinde muvaffakiyet dileriz. Bu nüshamızda Kınalı hoca ve oğulları hakkındaki ilk tetkiki neşrediyoruz:

Büyük adamları yaşatmak, hayatını tetkik ve tespit etmek, eserlerini neşretmek bu güne göre düşünüş farklarını ve birliklerini meydana çıkarmak Mazinin fikir hareketlerinde muhitin ne derece âmîl olabildiğini aramak ve hulmak, Bukünkü neslimiz için çok fayeli olacağı kanaatindeyiz. Şimdiye kadar yaptığımız tetkikler yavaş yavaş neşredildikçe bu noktayı yalnız sözde kalmadığı görülecektir.

Kınalı hoca Fatih Sultana hocalık edecek kadar yükselmiş olan Abdülkadiri Hamidi Ispartalıdır. [1] Tetkik ettiğimiz bütün eserler bunu müttefikan yazmaktadırlar.

Abdülkadir efendi ikinci Murat asrı ülemasından [2] mevlâna (Ali Tasi) ye hizmet etmiş. Bazı memuriyetlerde bulduktan sonra İkinci Sultan Mehmede Hoca olmuştur. [3] Padişahın fevkalade teveccüh ve muhabbetine nail olmuştur. [4] hocanın padişaha karşı bu yakınlığını çekemiyen vezir Mahmut paşa hocayı gözden düşürmek için her fırsattan istifadeye başlamıştır. Bir gün padişah müşahabe için hocayı davet etmiş ise de hoca efendi rahatsızlığı hasebile mazeret dilemiştir. Diğer taraftan Mahmut paşanın tertip ve teşvikile aynı günde hocanın hatırından çıkamayacağı bir arkadaşının israrıyla bir

çok ülema ve muhiplerinin toplandığı bir bahçe aleminde sırf bava almak için iştirak mecburiyetinde kalmıştır. Mahmut paşa bunu Padişaha haber vermiş ve eğlenmeyi padişah sözünden üstün tuttuğunu söyleyince padişah hislerine mağluben hocayı azletmiştir. [5] Hoca efendi bunun üzerine Ispartaya geldi, bir müddet sonra burad öldü [6].

Hoca efendinin ilmine çok güvendiği ve çok hodbin olduğu anlaşılmaktadır. Uzun Hasan seferinde hoca otağı humayunda imiş; Konya'ya geldiklerinde memleket üleması karşıya çıkmışlar. İkinci Mehmet Abdülkadir efendiye, "Bu seyahat seni çok zayıf düşürdü. Bak şu Konya hocaları ne kadar sağlandırlar," dedi. Bunun üzerine Abdülkadir efendi "AraP cinsi at her ne kadar zayıf olsa da... sürüsünden daha iyidir.", Mealinde farisi bir beyit söylemiş ve padişahı güldürmüştür. Bu sözler hocanın gururu derecesini gösteriyor. Abdülkadir efendi padişah yanında kendisini daima metheden ve teftazanı [7] Seyit Şerif Cürcanî [8] sağ olsalar ayacağı geleceklerini söylediği de bazı kitaplarda yazılmaktadır. [9]

[1] Şekaike nomaniye. (yazma) şekayik ş. 90. (yazma) Halil Hamit Pş. kütüphanesinde. (Isparta).

[2] Boccü zadenin Isparta tarihinde (S. 260) Ali Tasinin Hüdevendigâr asrı ülemasından olduğunu kaydediliyorsa da yanlıştır.

[3] Şekayik S. 90 (yazma) Halil Hamit kütüphanesi (Isparta).

[4] Edebiyat Fakültesi mecmuası. Sayı. 4. Ferit B.

[5] Edebiyat Fakültesi mecmuası S. 4. Üstat Ferit Bf. ve Şekayik S. 91. (yazma) Halil Hamit Pş. kütüphanesi.

[6] Bir de Şeyhülislâm olan Ispartalı Abdülkadir efendi vardır ki bu isim ile karıştırılmamalıdır. Şeyhülislâm olan zat (955. h) de Bursada ölmüş ve Musa baba türbesi civarına defnedilmiştir. Bundan ileride bahsedeceğiz. Osmanlı müellifleri Bursalı Tahir D. (357. S.).

Abdülkadir efendinin Ispartanın Hisar efendi mahallesinde delikli taş yanındaki (Üyü) tekkesi denilen yerde yattığı Isparta tarihinde yazılı [10] ise de bunu teyit edecek başka bir vesikaya, mezarda bir kitabeye, tekkeyi evvelce idare edenlerin ahfadında bir kayda tesadüf edilmemiştir. [11]

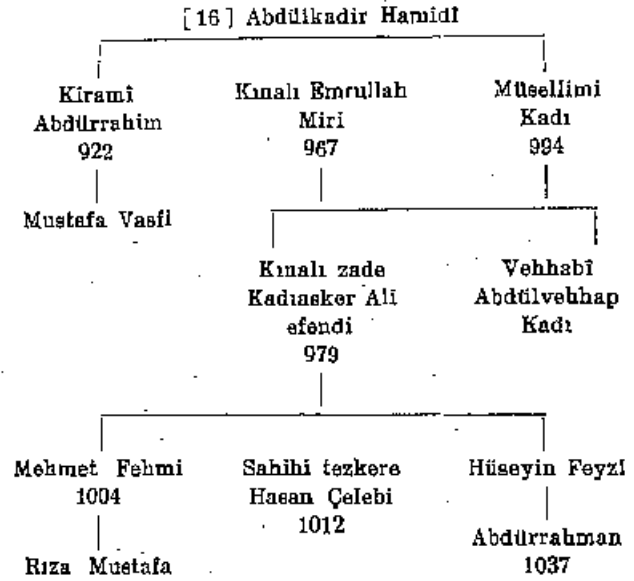
Abdülkadir efendinin doğduğu ve öldüğü tarihi tayin etmek müşküldür. Tetkik ettiğimiz kitaplarda bunu tesbit edebilen bir tarihe tesadüf edemedik. Yalnız Murat 2 ve Fatih zamanında yaşadığına ve Uzun Hasan vak'asında sağ olduğuna göre (825. H) ahfadında bayatta olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı müelliflerinde Bursalı Tabir Bey. Ahlakî alâi sahibi Ali Çelebinin Abdülkadir efendinin oğlu olduğu yazılmaktadır. [12] Böcüzade de Isparta tarihinde aynı şekli kabul etmiştir. [13] Fakat Tuhfetülhattatin kitabında ailesini gösteren bir semaya [14], Edebiyat fakültesi mecmuasının (4) üncü sayısında müderris, üstat Ferit Beyefendinin verdiği izabata göre Abdülkadir efendinin Emrullah isminde bir

oğlu olduğu ve Ali Çelebinin de bu zatın oğlu, yani Abdülkadir efendinin torunu olduğu anlaşılmaktadır.

Esasen Ali Çelebinin (916. H) da [15] doğduğuna göre Abdülkadir efendinin oğlu olması ihtimali kalmamaktadır.

Abdülkadir efendinin ahfadını gösteren şamayı aynen dercediyoruz:



[7] Adı (Sadettin) dir. Ciroaniye nazaran daha kidedlidir. Temurlenk bunların mübahasesinden çok zevk duymuş (792. H) da ölmüştür. Kısa enbiya. Cüz. 10. S: 1071.

[8] Seyit Şerif, Hüdavendigâr zamanının en büyük âlimlerindenidir. Şirazlıdır. Hatta Fenari ile beraber Mısırda (Şeyh Ekmelüddin) den okumuşlardır. Takriben (785. H) tarihinde ailesile Timur tarafından Semerkande götürüldü. Kısa enbiya. Cüz. 10. S: 1071.

[9] Bu sözler Şakayık kitabının 89 uncu sahifesinde vardır.

[10] Isparta tarihi (yazma), Böcüzade. S: 265. Halil Hamit Paşa kütüphanesi Isparta.

[11] Buna ait vakfiyeler üzerinde yapılacak tetkikler bu sütunlarda neşredilecektir. Şimdilik elde bulunan bir berata göre (Üyü) tekkesinde yatan zate (Abdülkadiri Ceylânî) ismi verildiği görülmüyor.

[12] Osmanlı müellifleri. 1: cilt

[13] Isparta Tarihi Böcüzade. S: 265. Halil Hamit Paşa kütüphanesi.

[14] Tuhfetülhattatin. S: 532. Halil Hamit Paşa kütüphanesi.

Bu şamadaki yanlışlığa nazarı dikkati celbederiz. Kıramî Abdürrahim Emrullah efendinin kardeşi olarak görülmüyor. Halbuki Kadıasker Ali Ef. kardeşidir. Bunu yine aynı kitap başka bir yerinde Mustafa Vasfi bin Abdürrahim bin Emrullah demek suretile doğrusunu yazmıştır. [1].

Bu aile hakkında gelecek nüshada da tetkiklerimize devam edeceğiz.

[15] Hazinesi fünun. Sayı 7.

[16] Tuhfetülhattatin (532: S) Halil Hamit Paşa kütüphanesi. İsimler altındaki rakkamlar ölüm tarihini göstermektedir.

[17] Tuhfe. 531. S. Halil Hamit Paşa kütüphanesi (Ruznamei Kelevi) de de aynı şekildedir.

Mahallî iktisat hareketlerinde toplanma ve tamamlanma

Ömer Âdil

Bir istihsal memleketi olan İspapta'mızda mahallî sanayiîni inkişafı için bu toplanma ve tamamlanma düsturunun tatbikını zarurî görmekteyiz. Toplanma demek küçük teşebbüsler yerine büyük teşebbüslerin kaim olması demektir. Yoksa bir kaç kişinin bir araya gelerek şirket teşkil etmeleri değildir. Fransızca "concentration," olarak ifade edilen bu hareket istihsal yapan âmillerin daha ziyade kuvvet bulması, sermaye ve emeğin kuvvetlenmesi ve teknik hareketlerin büyümesidir. Bunun amele adedinden tasarruf, iyi makinelerin kullanılmasından teknikî istifade ve iş bölümünün kolayca tatbiki gibi faideleri vardır. İyi ve kuvvetli makinelerin kullanılmasından istihsal gayri mütenasip bir miktarda artar ve her parçanın maliyet fiatı azalır. Ve iktisatta ki şu kanun meydana gelir. (Parçanın maliyet fiatı, onu yapan makinenin kuvvetiyle makûsen mütenasip olarak gider.) Şimdi toplanmanın bu faidelerini sayıp döktükten sonra tamamlanma hadisesine geçelim:

Bu hadisenin tecellisine ve bu iktisadî hayatın doğuşuna memleket çok müsaittir: Memleketin imal sanayiinden Halıçılık, Gül-yağcılık ve tabaklık, bu hareketin tamamı tatbikine cidden müstehaktır. İptidai insanların her ihtiyaçlarını kendisi yapmak suretile tezahür eden iktisadî tabiatlar bilâhare birer formolite, birer içtimai düstur halinde anlaşılmağa başlamış ve bu iktisadî oluşlar bugünün terakkiyatının yarımca birer uzuvları olmuşlardır.

19 uncu asrın yarısında cihana hakim olan İngiliz iktisadiyatını bu asrın sonlarına doğru Almanya'da türeyen bu iktisadî oluşlar ve (Korporation) şekilleri ve istihsal kooperatifleri, Alman sanayiîni İngiliz sanayiînin fevkine çıkarmış ve bizzat Londra mağazalarında Alman malının satışı İngiliz malına rekabet etmiş ve İngiliz ticaret âleminde (Made in Germany) (Almanya'da mamûl damğası bir aralık reklâm yerine geçer gibi olmuştur. Her halde bu damğa İngiltere'de bir nevi korkuluk

oldu. İngiliz sanayi erbabı ile gazeteleri (Almanya'da mamul) eşyanın İngiliz Ticaret mahreçlerini ve hatta İngiltere pazarlarını istilâ ederek İngiliz'lerin iktisadî refahını tehlikeye düşürmekte olduğunu iddia ile ortalığa telaş verdiler. Bu zafer hep iktisadî toplanmak ve tamamlanmanın mahsulüdür. Bu hadiseleri memleketin iktisat hareketlerine tatbik etmekle iktisadî devletçilik siyasetini temin etmiş oluruz.

Millî birer sermaye ile kurulan iplik ve tabak fabrikalarının inkişafı bu zaruretlerle elde edilebilir. Meselâ : Vustâî şekil ve metot takip ederek yapılan tabak mamulâtından beyaz sahtiyanın satışı hiçe inmiş Yemeni ve Kara kundura satışlarında da sürüm kabiliyetini buhran büsbütün azaltmıştır.

İplik fabrikasınınca son defa alınan tedbirler şayanı takdirdir. Trikotaçılığın bütün şiddetle devam ettiği bu senelerde ipliklerini bir az daha incelestirmek suretile sarfiyatının ziyadeleştiğini görmekteyiz. Bunuda kâfi görmüyoruz. Muhitimizde ki Burdur, Senirkent dokumacılığını yün iplikleriyle temin edebilirsek fabrikanın istikbal havasındaki kara bulutları silmiş oluruz. Birde dokuma işlerini fabrika kendi firması ve teknik uzuvlarıyla yaparsa fabrikadan maksut iktisadî gayenin hakkı ile tecellisine şahit oluruz.

Tabak fabrikasının vaziyeti şayanı endişe değildir. Fabrika iktisadî tamamlanma hadisesine baş vurmadıkça istifadeli bir şekilde yürüyemez. Mektep çantalarının, kadın portmenlerinin her çeşit kayış ve saraç malzemelerinin ve mobilyaların fabrika muhitinde yapılması ve bu amelîyelerde fabrikanın masrafı sıfır olan kuvvei muharrikesinden istifade suretile temini bugünkü hayat ve iktisat şartlarını yaşatabilir. Fabrika her dürlü sınaî teşvik ve muafiyetleri haizdir. Bu fabrika sahasında el tezgâhlarında çalışan usta, amele ve müessese en son kabul olunan kanun mucibince kazanç vergisinden muafır.

Çocuklarımızı Nasıl Terbiye Edelim

Mektep Çağından Evvelki Çocuklar

Emrullah Nutku

Meşhur Alman şairi Göte demiştirki; (Terbiyeli çocuklar elde etmek için terbiyeli ana, baba lâzımdır.)

Çocuk bir milletin, bir cemaatin ve bir ailenin en fazla dikkate değer rûknüdür. Bir milletin terakki ve inkişafı; bir neslin islahı çocuklardan başlar. O halde çocuk terbiyesi en büyük düşüncemiz olmalıdır.

Çocuk terbiyesi yalnız muallimler ve mürebbilerden değil bilhassa çocuğun ana ve babasından başlar. Bununla beraber bu gün her şahsın çocuk terbiyesile meşgul olması bir memleket vazifesidir. Verasetin terbiyeye tesiri - pek çok olmakla beraber - vardır, ruhi neşvünüması tamam olan bir çocuğun fitri istidadı da tamam olacağından en makul terbiye sistemini çabuk benimser. İşte bu sebeple verasetin tesiri vardır. Fakat esas itibarile terbiye istidadı vilâdiden ziyade yaşadığı muhitin tesirine bağlıdır. Bu sebeple terbiye edilmemiş çocukların ziyade terbiyesiz muhitlerden bahsetmek münasıptir. İçinde yaşadıkları ve büyüdükları ev hayatının çocukların terbiyesi üzerinde çok büyük tesiri vardır. Bir evde ki, intizam yoktur. Bir ailede ki rahat ve huzur yerine geçimsizlik vardır; o evde Yetişen çocukların terbiyeli olaca-

İplik fabrikasının halı yıkama işine iki sene evvel aldığı yanlış bir sistem dolayısı ile karşısına bir rakip çıkardı, gerek fabrika ve gerek rakibi yüzde yüz nisbetinde fiatı kırdı. Bu iki müessese için şayanı arzu olan şekil toplanma hadisesidir. Daha kuvvetli bir teşekkül halinde müstakbel bir vaziyet hem halıcılığı ve hemde müteşebbisleri zarardan kurtarır.

Gülyağıcılıktaki toplanmanın son şekli ve millî iktisat programındaki vaziyeti gelecek makalede teşrih etmeği faildeli buluyorum.

ğını akla getirmemelidir. Çocuklar tab'an mukallittir. Onlar kendilerine öğretileni değil gösterileni kabul ederler.

İlk beş yaş insanın tekâmülü ruhisinde en mühim devirdir. Bu yaştan sonra verilecek terbiye vakitsiz tohum ekmek demektir. Bizde Ana, baba çocuk terbiyesine ekseriyya beş yaşından sonra başlarlar, Halbuki çocuk o zamana kadar değiştirilemeyecek kadar çok fena huylar ve itiyatlar edinir ve şımarık olur. Terbiye hafıza ile alâkadardır. Hafıza gördüklerini tesbit etmeğe başladığı zaman terbiyeye de başlamalıdır. Ve çocuk hafızası hattâ bir yaşından başlayabilir.

Meselâ: Çocuğu muayyen saatlerde emzirmeğe ve uykularını saatle tanzim etmeğe pek kolay alıştırmak kabildir. İşte bu bir terbiyedir ve çocuğu intizama alıştırmak için yapılır.

Çocuk doğuştan müstebittir ve etrafında kimsenin kendisine tahakküm etmesini kat'iyyen istemez. Maal'ese pek çok ana, baba şefkat hisleriyle çocuğun her arzusunun yapmağa ve her yemek istediği şey'i almağa yeltenir ve çocuğu şımartırlar. Halbuki çocuğu kendisinden daha iyi düşünen, onu koruyan bir mevcudiyet olduğunu hissettirmelidir. Çocuğun yanında tuzlu yemez, falan yemeği sevmez gibi telkinlerde bulunmak terbiye sistemine muhaliftir. Çocuk sebze sevmiyorsa onu zorla alıştırmalı hattâ aç bırakmalıdır; bu suretle çocuğu itaata alıştırmalıdır. Çocuğun sofrada nasıl yemek yediğine dikkat etmelidir.

Birbuçuk yaşındaki bir çocuğa iki elle fincanı ağzına götürmeği, üstüne dökmeden içmeği ve iki yaşında bir çocuğa çatal ve kaşığı idare etmeği öğretmelidir. Çocuklukta sofraya terbiyesi görmemiş olanlar bilâhara mahcup kaldıklarını

her zaman itiraf etmişlerdir. Daima validesinin muavenetine ihtiyaç duyan bir çocuk uzun zaman kendi kendine soyunup geyinmesini de öğrenemez ve nihayet anne çocuğun cariyesi olur, ve şımartmasının cezasını çeker. Çocuğun yapabileceği işe müdahale etmemelidir, çocuk yaşına göre kendi işini kendi görmelidir. Bir çocuğu istiklâl ve hayat işlerine alıştırmak ne kadar kolaysa, büyüdükten sonra onu tabiiyetten ve başkasının yardımıyla hareket etmekten kurtarmakda okadar güçtür.

Çocuk korkusuz olarak doğar, onu fareden, umacıdan korkutarak terbiye etmek çok fenadır, çocuğa küçüktenberi hodbinliğin fena olduğunu da öğretmelidir; bilhassa ana babanın mühim bir vazifesi de çocuğu doğruluğa, hakikat söylemeye alıştırmaktır. Bir çocuğun kendi muhitindeki insanların yektigerini aldatıklarını görmesi kadar fena birşey yoktur. Çocuğa zulüm etmek, kabatlerioe göz yummayarak gaddarlık etmek, onu yalan söylemeye mecbur eder. Çocuğa yalan söylemenin âdilik, korkaklık esiri olduğunu vakar ve haysiyetine yakışmadığını anlatarak yalandan vazgeçirmelidir.

Size hatırıma gelmiş kısa bir hikâyeyi anlatayım: Almanyada bir alman ailesine davetli idik. Evde takriben iki yaşında bir çocukları vardı. Büyüklere saygı göstermesini bilir, annesi müsaade etmedikçe yerinden kalkmıyan bir çocuk. [*] arkadaşlardan biri çocuğu yanına çağırdı, gelmedi; fakat gelmesi için arkadaş elini cebine götürerek çikolata vereceğini söyledi. O anda çocuğun annesi arkadaşın cebinde çikolata bulunmadığını anhyarak hemen koştu dolaptan gizlice bir çikolata getirerek arkadaşına verdi, "aman çocuk yalana alışmasın", dedi. Bakınız ne kadar ince düşünmek lâzım...

Terbiyenin büyük bir kısmını da çocuğun oyun arkadaşları teşkil eder. Çocuk oyun sayesinde muhiti ile temas etmeği ve kendisinin cemiyet içinde bir mevkii olduğunu öğrenir. Fakat oyun arkadaşlarını iyi intihap etmeli, çünkü terbiyeyi bo-

zan en büyük saik yine budur. Bununla beraber çocuklar tozlu sokaklarda, viranelerde değil, açık havada, kırlarda ve bahçelerde oynatılmalıdır ve çocuğu oyun esnasında tamamen serbest bırakılmalıdır. Büyüklere çocukların işine karışmamalıdır. Çocuk oyun sayesinde cesaret, istiklâl ve vazife hissini öğrenir, bilhassa asker oyunlarında başkasının tâbiyetine girmeyi müşterek kararlarla hareket etmeyi ve itaati öğrenir ve oyun sayesinde çocukta mesuliyet hisleri de inkişaf etmeye başlar. Oyunlarda kızları erkeklerden ayırma lüzum yoktur. Bizde şimdiye kadar kızların ayrı terbiye ile büyümüş olmaları vazife ve mesuliyet hissini erkekler kadar öğrenmemelerine sebep olmuştur. Oyuncaklar da çocuk terbiyesinde gıda kadar mühimdir. Kitapsız mektep nasıl olmazsa, oyuncaksız da çocuk olmaz. Fakat çocuklara oyuncak diye eline pis ve muzır şeyler tutuşturmamalıdır. Oyuncak çocuğun düşünce kabiliyetini, icat fikrini arttırmak içindir. Bununla beraber kıymetli mükemmel oyuncaklar vermekten de çekinmelidir. Çocuğu sade ve basit oyuncaklarla oynatırsak basitlik ve sadeliğe alıştırmış oluruz.

Bizde oyuncakçı olmıyan çocuklarla ekseriyetle annesi meşguldür. Hele çocuk da bir tane ise bittabi şımarır, önüne geçilmez, hiç bir arzusu yenilmez bir afacan olur ve ana baba bu çocuğun kölesi mevkiine düşer.

Hulasâ: çocuk terbiyesinde dikkat edeceğimiz dört esas vardır.

1— *Çocuğun neş'esine dokunmamalı ve onu meşgul etmeği bilmelidir.* Bunun için yapılacak şey, gündüzleri çocuk için ayrılacak küçük bir odaya bol oyuncak ve bir de oyun arkadaşı bulmak ve çocuğu büyüklerin yanında her şeyi duyar, her lâfa karışır bir ukalâ yaramaz yapmamak için akranları ile temas ettirmektir.

Güneşin kızgın olmadığı sabah ve akşam vakitleri bir ve nihayet iki arkadaşla bahçede oynamasına müsaade etmek lâzımdır. Çocuğun her yaptığı şeyi takdirle karşılamamalı ve çocuğa fena sözler ve hareketlerle örnek olmamalıdır.

[*] Çocuk büyüklerin yanına misafirlerin arzusu üzerine getirilmiştir.

2 — *Çocuğu intizama alıştırmalıdır.* Çocuk iki aylıktan itibaren saatle emzirilmek suretile intizam hissini benimser, ondan sonra iki yaşında yemek yemesini, üç yaşında giyinip soyunmasını ve muntazam saatlerde yemeğe oturmasını ve mendil kullanmasını öğrenir; dört yaşında bir çocuk muhakkak surette sabahleyin saçlarını taramasını, üstünü süpürmesini, potinlerini boyamasını ve yemeklerden sonra dişlerini fırçalamasını itiyat etmelidir. Burada en mühim nokta evde, aile muhitinde çocuğun görmesi lâzım gelen intizamdır. Bir baba ki, hiç bir akşam vaktinde eve gelmez, onun evinde sevgi hisleri, çocuklarının kendisine karşı saygı ve muhabbeti kalmaz. Bir çocuk mecburiyet olmadıkca her akşam yatmadan evel babasını evde görmeli hep beraber bütün aile sofraya oturup yemek yemeli ve yarken babasını öpüp vaktinde yatağa girmelidir. Aksi taktirde çocuk evinden uzak, evine ve ailesine karşı hisleri malul olarak yaşamağı öğrenir. Neticesi sefih bir hayattır.

3 — *Müsaade olunmayacak şeyleri mutlaka men etmelidir.* Çocuk, doğuştan serbest ve müstebit olduğu için her şeyi yapmak ister; bunların münasip olmayanlarını katıyyen men etmelidir. Meselâ: Vakitsiz bir zamanda çocuğun abur cubur yemek arzusunun mani olmalıdır, maalesef bizde çnk defa çocuklara bilhassa erkek cocuktur diye zorla her şey verirler. Ben çok defa misafirliğe gitmiş üç yaşında bir çocuğa kahve ikram edildiğini görmüşümdür. Çocuklarına vakitsiz her şey yediren ana baba hiç şüphesiz onun iştisizliğinden müstekidir. Çünkü her vakit midesi dolu olan bir çocuk tabii sofraya oturunca canı yemek istemez ve matlup olan gıdayı alamayınca zayıflar sıska olur.

4 — *Çocugun tabii olan hareketlerini men etmemeli, mümkün olduğu kadar müsait davranmalı ve (memnudur) demekten zevk duymamalıdır.*

Meselâ: bir çocuk yaramazdır, tabii şekilde koşup oynayacak, düşüp kalkacak, oyuncaklarını kıracak ve her şey'i kurcahyacaktır. bunun muzır olanlarını men

Isparta ve mülhakatında derlenen öz türkçe sözlerin lügata geçebilecek olanlarını saygı değer Türk Dili Tetkik Cemiyeti Derleme Kolu ayırmakta olduğundan biz mecumamızda daha ziyade Gramer yönünden ehemmiyetlilerini yazacağız.

Günek - Takvim Gün Yeri (Tüuek) gibi.

Aşma - Kap aş âleti emme tulumba gibi.

Ebermek - Getirmek (aparmak) tan bozma.

Göçük - Heyelân neticesi kopan parça İsim, sıfat.

Ardılamak - Yüklenmek (arda almak) tan.

Ağsu - Aksu (Süt) ün tam karşılığı çünkü suyun rengi bulunduğu kaba göredir. Halbuki (Süt) beyazdır ve su gibi mayidir.

Keçelik - Karşılıp İsim, sıfat

Azırğaumaa - Az görmek, yadırganmak gibi.

Eğlek - Toplantı yeri durak isim

M. Hakkı

etmelidir. Fakat çocuk düştü yahut oyuncakını kırdı diye birde bahası veya anası döğerse çocuk korkak, idaresiz ve beceriksiz olur. Bir ana baba için men edilecek şeyler çocuğa yakışmayan, terbiyeye ve ahlâka muğayir olan şeylerdir. Çocuk bir def'a her şeye karşı memnudur hissini duydu mu; cesareti medeniyesini ve hayat-taki yaşamak arzusu kayıp olur ve binnetice cem'iyet içine fidesiz bir uzuv olarak çıkar.

Çocuk terbiyesi hakkında yazdığım şu satırlar ana hatları ihtiva edeu bir bü-lâsadır. Bu bir büyük ilim mevzudur. Ancak geç ana ve babalar şu satırlardan küçük bir bisse duyarlarsa milletimiz bu sahada da inkilâbın bir adımını atmış olur kanaatindeyim.

Mektep çağındaki çocukların ruhi terbiyeleri hakkındaki yazılarım devam edecektir.

Attilâ'nın Ölümü

Hüseyin Namık

Attilâ İtalya seferinden dönmüştü. Şehirde büyük şenlikler yapmak için hazırlık başlamış, sarayın salonlarında her kes öteye beriye koşuyor, Hün şairleri zafer için yeni şiirler yazıyor, ozanlar zaferi terennüm için hazırlanıyorlardı. Birdenbire şehre bir haber geldi : Attilâ İldiko ile evleniyor. Hazırlık yine devam etti. Bu sefer hem zafer alayı hem düğün alayı olacaktı.

Bu yeni gelin kimdi?.. Bu ismi Gurman efsaneleri Hildegunde şeklinde muhafaza etmişlerdir. Bu efsanelere göre de Hildegunde Rayn'ın öte tarafında bir Frank kralının kızı idi. Diğer bir rivayete nazaran bir Burgund kralının kızı idi. Efsaneler bu kızın kimin nesi olduğu hususunda müttefik değildirler. Macar efsanesi de bu kızın ismini Mikolt diye kaydederek Baktria kralının kızı diye zikreder, Gurman efsaneleri Attilâ'nın bu kızın diğer kardeşlerini öldürttüğünü kaydetmesi dikkate şayan dır.

O akşam yani düğün gecesini büyük bir ziyafet kurulmuş, bütün ümera ile birlikte Attilâda içmeğe başlamıştı. Gece yarısından sourada Attilâ gerdeğe girmişti.

O gün her şey aksi gidiyordu. Attilâ çok sevdiği ve harplerde daima bindiği atını kaybetmişti. Müstakbel zevcesi yatak odasına giderken ayağını eşiğe vurmuş, bir müddet acımasına tahammül edemeyerek bayılmıştı. Rivayete göre Attilâ Gallia'dan dönerken de Augsburg civarında Lech suyundan karşıya geçmek üzere idi; bir bakıcı kadın kendisini ortaya atmış ve Attilâ'ya şu suretle bağırıyordu :

— Geri, geri, geri dön Attilâ!..

.

Attilâ ertesi günü girdiği gerdekten bir türlü çıkmıyordu. Nihayet kendisine seslenmeğe mecbur olmuşlar, buna da cevap alamayınca kapıyı kırmışlar, içeri girmiş-

lerdi. İçeriye girenler müthiş bir mazara ile karşılaşmışlardı. Attilâ yatağında kanlar içinde yatıyor; yatağın yanında da genç zevcesi tüllere bürünmüş başını önüne eğmiş bir halde ağlıyordu.

O dakikada bütün saray altüst oluyordu. Herkes ağlıyor, bağırıyor, haykırıyor, saçlarını yoluyor, yüzlerini yırtıyordu. Bu ağlama yalnız Attilâ'nın ölümü için olmamıştı; aynı zamanda muazzam Hün İmparatorluğun yıkılması için de olmuştu. Fena haber dalga, dalga saraydan şehre, şehirden etrafa ve kısa bir müddet zarfında da bütün Hün ülkesine yayılmıştı.

Ne olmuştu?.. Bir gün evvel herkesle beraber sap sağlam olarak konuşan ve içen atillâ ertesi günü ölüvermiş mi idi?... Bu tabii bir ölümmü idi; yoksa bir suikast miydi?.. Bu sùaller mühakkak; ki daha o zamanlar da sorulmuş, hün ülkesinin bir çok noktalarında cevapsız kalmıştı. Hakikati yalnız rüesa biliyordu ve onlarda Attilâ'nın tabii bir surette öldüğünü söylüyorlardı. Bu bir hakikat de olabilir. Hün rüesası meselenin iç yüzünü yani sui kasdı işaa ederlerse memlekette bir isyan, bir inhilâl alâmeti gözükebileceğinden bu şekilde işi tevil etmekte memleket menfaati namına yapılabilirdi.

Şayanı dikkatdir; ki eski menbalarda bu hususta müttefik değildir. Attilâ tarihinin en mühim ve kıymetli bir menbaı olan Yornandes meşhur De rebus Geticis adlı eseriude (49 ncu bahis) Attilâ'nın tabii bir ölümle öldüğünü yazdığı halde cenaze merasiminde söylenen mersiyede şu satırı da zikretmektedir: "Attilâ'nın ölümü intikam istemez.. Marcellinus comes ise bir kadın tarafından kılınla itilâf edildiğini yazmaktadır. Aynı müellif bu satırlardan sonra bazıların da Attilâ kan kusmadan öldüğünü kaydeder. Attilâ o gece fazla kan zayı ettiğinden öldüğünü söyleyenler de vardır.

Diğer eski muharrirlerin bazıları da

Anadolu sönmez hayat, bitmez ümit kaynağıdır

- Basılmakta olan «Orta Anadolu'da bir dolaşma» kitabından hülâsa -

Dr. M. Şükrü

Otuz sene eveline kadar Anadolu'nun eski medeniyeti karanlıklar içinde dalgalanıyordu. Bir taraftan (arkeoloji) nin kazması, topraklarda gömülü olan definelere çıkardı; eski efsane sarayları açıldı. Soluk simalar seçildi. Cansız heykeller yürümeye, dilsiz kitabeler konuşmağa başladı. Diğer taraftan ulu Gazinin dehası, Türkün rohunda uyuklayan ezeli kudreti harekete geçirdi, geleceğin masal kahramanlıklarını yaşattı; peri saraylarını kurdu. Canlı simalar heykel oldu, sesli hitabeler kitabe oldu.

İşte o eski masalların hamili olan eserleri oldukları yerde görmek, yeni harikaların amili olan insanların kaynağında gözden geçirmek, kitaplarda şuursuz bir halde

Aetius'un teşvikile ve saray hademelerinden birisinin yardımıyla İldiko tarafından öldürülmüştür.

Anlaşıyor ki; Attila'nın ölümü meselesinde her halde bir gayri tabiiyet vardır. Eğer tabii bir ölümle ölmüş olsaydı; bilâhara aksi iddia edilebilmesi için sebep yoktur. İldiko'nun vaziyeti muhakkaktır ki daima şüpheli kalacaktır.

Attila kısa boylu, geniş omuzlu, büyük başlı, asabi, kara gözlü ve esmer bir adamdı. Düşmanlarına karşı ne kadar mağrur gözükür ise kendi adamlarına karşı da o kadar uysal, halim ve mütevaziane hareket ederdi. Majyeti balkını sever; onları daima dinler ve adilâne hükmederdi. Elbisesi gayet sade ve temizdi. Mütevazî bir hayatı daima sevmiş, debdebe ve ihtişamdan kaçınmıştır. Priskos'un kaydettiği gibi majyeti halkı ve diğer misafirler gümüş tabaklardan yemek yerken kendisi tahta tabaktan yerdi. Sıkı bir inzibat, büyük bir cesaret, müthiş bir azim ve irade Attilanın seciyesinde menküz bir haslet idi. Herkese korku ile karışık itaat telkin ederdi. Düşmanları üzerinde müthiş bir korku uyandırmıştı.

yazılı duran efsanelerle, Türkün rohunda şuurulu bir surette yaşayan ananeleri karşılaştırmak için geçen yıl orta anadoluda bir tanıma dolaşması yaptım. umduğumdan çok fazlasını buldum. Her tarafta tarihin kaydedemediği ananeler, rivayetler, bize bir çok ip ucu veren telakkiler, masallarla karşılaştım.

Daha Ankarada mitolojik Yunan şarap mabudi diye anlattığı (300 senelik) esatiri simayı ihtiyar nene; hızır (aleyhisselam) diye, Frigya kralı Midas'ı (tamahkâr padişah) olarak anlatıyor. İrmakta yıkanma yerine abdest aldırıyor.

Merzifonun Sarı köyünde (90) yaşındaki Ahdullah ağa tarihin derebeylik dediği zamanı (Kapkaç), yeniçerilik zamanını (Delibaşı) devri diye tarif ediyor.

Bir taraftan yalnız Afrika'nın Fizanında 10,000 sene evvelce yaşayan Garaman'lara diğer taraftan Anadolu'da (3000) sene önce hüküm süren Eti'lere Has olduğu iddia edilen Kaya mabetleri, kaynakların, ormanların kudsiyeti keyfiyeti Boğaz köyün yazılı kayalarında, Amasya'nın (Şehcu) Merzifon'un İmert köylerinde halâ canlı olarak yaşıyor. Yani; halk bu gün o kayaların, üzerindeki ağaçların, aitindeki su kaynağının kudsiyetine inanıyor, gördeğe (hamiye) lâzimgelen hürmet edilmez, zamanında adak, kurhan sunulmazsa suyun kesileceğini, başkaca felâketlerin kopacağını sanıyor.

İşte tren yahut otomobil ile geçen bir faninin gördüğü o ıssız yamaçlar, boz kayalıklar binlerle senelerdenberi boynu büküklerin umudu teselli kaynağıdır. Elbisesi gibi kendisi de sade bir halde dolaşan şu vazî insanlar, dünya kurulalı beri yiğitliklerin, büyüklüklerin timsalidir.

Ne mutlu o gençliğe ki şirin yurdu dolaşarak, ilin güzelliğinde sevinç, yurttaşın yaşama erkinden (kudretinden) hız alır.

"AYAZMA,, lar

I

Etabekli Naci

Güzel Ispartamızda Halkevi tarafından bir mecmua çıkarılacağını haber alır almaz göğsüm kabardı. Fikir hareketlerini meydana getiren ve zihinlerin nurlanmasına başlıca âmil olan neşriyat, memleketin ruhunu teşkil eder.

Cumhuriyet Halk Fırkasının kültür kaynakları olan Halkevlerin neşriyata verdiği değer, bu itibarla çok yüksektir. Bundan beş, altı yıl önce, Isparta'da bu ihtiyacı duyan bir kaç münevver arkadaş « Sidre » adında bir mecmua çıkardılar; maalesef ferdi ve mahdut teşebbüslerle doğan bu fikir yavrusu, daha ilk nushasında öldü! Artık bu duygu ve ihtiyaç şimdi maşerileşmiş olduğundan hızını, zengin bir kültür kaynağından alarak büyüyecek ve yayacak olan şu mecmua ile okuyuş, düşünüş isteklerine karşılık verecektir.

Memleketimizin zengin ve cihanşümül bir tarihi vardır. Bu tarih, kendisinin öz ismi (Is = sahip) olan Türk budununun çok zengin kültürüyle beslenmiştir.

Kadim Anadolu tarihi hakkında şimdiye kadar yapılan araştırma, araştırmalar, Orta Asya Türk medeniyetinin inkrazından sonra, göç yollarıyla ön Asyaya gelen Türk ulus ve oymaklarının burada kurdukları medeniyetin, gömdükleri kültürün can damarlarını meydana çıkarmağa başlamıştır.

Şurada, haddim olmıyarak, ancak büyük ibtisas ve salâhiyet sahiplerinin izlerinde yürüyerek tarih tetkikatına dair yazacağım yazılar, Anadolu'nun en eski hayatında Türk halkının karakterini göstermeğe çalışacaktır. Bu yolda çalışmak, araştırmacı için ne kadar fatlı ve cazibeli ise, okuyucular üzerinde de bu tesir ve alâkayı uyandırır umudundayım.

Isparta'da yaşayanlar ve buraya ilk ge-

leuler için (Ayazmana) adı zevk ve seyran alemlerini hatıra getiren bükülü bir kelime olarak dillerde gezer.

İkbaharın en canlı çağlarında (Ayazmana) punarının buzlu suyundan susuzluklarını kandıranlar, aynı zamanda bu punarın kadim kudsiyetini idame ettirmek için tabii isaiklerle Ayazmana kestaneliklerinin gölgelerinde seyran eden hüsn ve aşk timsallerinin sıcak bakışlarında gönül üstüntülerini giderirler.

Esatirden kalma rivayetlere göre, Ayazma punarlarının çevresinde tabiatın feyiz ve güzelliklerini takdis eden (Nymphs = punar perileri) sanki güzel kadınlar suretinde tecessüt etmiş bu âyin kudsiyeti binlerce yıldır sürüp gidiyorlar!.

Anadolunun her tarafında rast gelinen Ayazma adını taşıyan punarlara bu isim neden ve nereden verilmiştir? İşte biz, bu ismin menşe' ve mahiyetini meydana çıkaracağız:

Birçok yerlerde Ayazma ve Isparta'da daha doğru bir tahirle Ayazmana ismi, bulunduğu yerin icabatına göre memleket halkının mesire yeri olan soğuk punra başlarına verilmiştir.

Bundan sonraki makalemde ayrıca tafsilât vereceğim vechile, Anadolu'nun en eski dini olan ve aynı zamanda (Sumer — Akat) ların dini olan (Chthonisme = yer anası ibadeti) ile gök yüzünde timsali olan Ay mabudu (Manes) in âyin ve ibadeti, başlıca büyük şehirlerde bulunan mabetlerde yapılırdı. Elyevm Yalvaçta Gemen köyünün üstündeki tepede bulunan, Men mabedi, böyle merkezlerdendi; bu itibarla kudsiyeti haizdi.

Ay, kamer mabudu Men'in mabedi, mutlaka, bulunduğu mevkiin tabii güzel-

Ergenekon

Yazan: Enver Behnan

Hazer denizinin kıyılarına öbek, öbek ak çadırlar kurulmuş, astaragan kalpaklı koç yeğitler bellerinde iri çelik palalarile dolaşıyorlardı. Kükreyen yağız atlar hazer boylarının zümrüt yüzlü çayırlarında hoplaya, sıçraya karınlarını doyuruyorlardı.

Bir akşamdı batıdan esen bir rüzgâr hakan sevinç hanın ulu çadırındaki Gök bayrağı dalgalandıyordu. Sevinç han, çadırının önünde büyük bir ateş yaktı. Bu ateş Oymak ve Tuman beylerini hakanın riyasetindeki toplanışa bir davet işaretiydi. Hakanın çadırının önünde yanan ateşi gören beyler yavaş yavaş hakanın kurultay çadırına toplanmağa başladılar. İri kalpaklı geniş omuzlu, bakır yüzlü yeğitler. Hakanın karşısında diz çöküp oturdular.

Sevinç han:

— Toman beyleri!.. Yene sarı insanlar kudurdular, beyaz insanlara göğüslerini liklerini artıracak soğuk su kaynaklarının civarında bulunurdu. Bu punarlar mabetlerin kudsiyetini artıran şeraitten en mühimini teşkil ediyordu. Doğrusu, tabiattaki dirliği doğuran su değilmidir?.

Bu punar başları — ozamanki itikatlara göre (Nymphs-Nimif) denilen deniz kızlarının, punar perilerinin halkalandığı bir kudsiyet çevresi içinde muhafaza olunurdu.

Men mabetlerinde zeminperesti ibadeti yapılır ve Men aliheşinin Potna, heykeline karşı rahipler, ellerinde hilâl şeklindeki rumuzlu asaları uzatarak ayinleri idare ederlerdi.. Acaba bu âyinin esası neyi ihtiva ediyordu?.. Tâfîsilâtı obir makaleye terk ederek kısaca söyleyelim ki, bu âyin: Kâinatın unsuru aslîsi olan tabiatı takdis ve tabiatprestlik idi.

Gece ve gündüz Arzı hararet, ziya ve cazibelerile teshir etmekte olan güneş ve ay gibi iki nur menbâna karşı beşerin şükran ve minnettarlığını arzeden bu âyinler, bu iki menbâdan in'ikâs eden nur ve mehasine ayna olan tabii güzellikler içinde, insana daha yakın olan insan güzelle-

siper eden türklerin ölkelerine akın ediyorlar. Kadirkan dağlarından, tanrı dağlarına, tanrı dağlarından hazer boylarına kadar türk yeğitleri at üstünde çinliler ve moğollarla çarpışmaktadır. Bu yıkıcı kuvvet, garp türk ilini de zaptetmek üzdredir.

Kayan adlı bir tekin:

— Sel gider, kum kahr.. Türkün sarılarla kavgası yaradığımız gündenberi sürüp gitmektedir. Bir sel gibi, türk mamurelerini harap ederler. Kanında yapmak kudreti olan türk, bu harabelerine saraylar kurar.

Bu sırada kayanın tokuz adlı yegeni söze karıştı:

— Kayan dayı... Ok deler geçer, fakat bir yara bırakır...

— Sevinç han:

— İşte yaratmak kudreti, o yaradan

rini de şüphesiz takdir ve takdis ederdi!

Hulâsa: Anadolu'da (Dindimene) ve (Zizimmene) isimleri altında iera edilen (Ktonizm) yani zeminpresti ibadetinin zamanımıza kadar hatıralarını taşıyan soğuk punarlara verilen Ayazmanna ismi, Rumca (Aya) yani aziz ve muhterem kelimesile kadim Zizimmene veya bunun bozulmuş şekli olan (Zimanos) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Esasen bu Ayazmalar, daha ziyade Hıristyan rumların ziyaret ve seyran yerleri idi. Dikkat edilirse bu Ayazmaların civarında kadim mabet ve şehir harabeleri görülür. Netekim Isparta Ayazmasının civarında (Baris=Isparta'dan) daha kadim (Minassos) şimdiki Minasın şehrinin harabesi mevcuttur.

Minasının mevcudiyeti, Profsör Sir Vil-yam Ramsey, (Bari) ile (Minasos) Bizanslılar zamanında bir piskoptosluk dabilide olduğunu ve meskûkâta müşterek zikredilişine göre (Konane), şimdiki Gönen ile de münasebattar olduğunu eserinde söylemiştir.

müteessir olmak, derhal kalkınmak ve daha kuvvetlisini yaratmaktır.

— Kayan:

— Bu kudret Türkün asil kanında saklı olduğu içindir ki, bir taraftan bir Türk devleti yıkılırken diğer bir köşede yep yeni bir devlet daha meydana çıkmıştır. Gelsinler, yine yüksünler!..

— Sevinç han

— Koç yigitler hazır olunuz... Düşman orduları bir iki gün sonra Seyhun ve Ceyhun nehirlerini aşarak, kızıl kam bozkırlarından hazere akacaklardır.

Butün beyler bağırdı:

— Gelirlerse görecekleri de vardır. Su destisi su yolunda kırılır. Silâhsız gezdiğimiz gün mü var?.. Dermanımız tükenene kadar çarpışırız.

Oymak beyleri daha fazla kalmadılar. Sevinç bakanın çadırını terkederek evlerine döndüler.

Aradan üç gün geçmedi. Küçük çocuklar ve yatalak ihtiyarlardan başka eli silâh tutanlar ceuge karıştı. Bütün yigitler atlar üzerinde harbe koşmuşlardı.. Türk yigitlerinin karşısına Çinliler ve Moğullardan mürekkep bir insan gürubu çıktı.. Şehir görürlerse yakıyorlar, insan bulurlarsa kesiyorlar.. Her tarafı mahvediyorlardı.

Hazer denizinden Altaylara kadar yayılan bu garp Türkleri, günlerce bu yıkıcı kuvvetlerle çarpıştı. Nihayet Türk orduları bu kuvvetler karşusunda tanrı dağlarına çekildi. Hazer boylarındaki kadınlar ve çocuklarda göç etmeğe, yüksek dağların ıssız vadilerine ağırlıklarıyla çekilmeğe başladılar. Türkler göç ederlerken, düşmanlarla sonuna kadar Pörtecene adlı bir yavuz delikanlı arslanca çarpıştıyordu. Yanında bulunan bütün silâh arkadaşları vurulmuştu. Bu delikanlı o kadar cesurane harpediyordu ki Moğollar bile hayrette kaldılar. Artık pörtecenin hali kalmamıştı. Kırık kılıncı ile bir kayanın üstüne kanlar içinde oturdu.. Moğollar üzerine hücum ettiler. Fakat bu delikanlıyı öldürmeğe cesaret edemiyerek, ellerini ve ayaklarını kesup büyük bir bataklığa bıraktılar.

Artık Türk yurdu, soyulmuş soğana dönmüş. Yigitlerin dolaştıkları bu ölkede

kanlı pıçaklarla sarı yüzlü, badem gözlü, uzun saçlı moğollar dolaşüyor, Türkten kalan malları toplamakla meşguldüler.

Artık garp elinin türkleri dağılmış, en mamur şehirlerde kalmamıştı. Türkler dağlara çıkmışlardı.. Kimsenin kimseden haberi yoktu.

* * *

Pörtecene... elleri ve ayakları kesilmiş bir bataklıkta, türk elinin milli bir matem timsali gibi... Bataklıkta duruyordu.

Ertesi gün gök gurledi, gökden bir mavi ışık indi. Her taraf ışık içinde kaldı. Bu ışığın içinden dişi bir kurt çıktı. Pörteceneye yaklaştı.. Pörtecene.

— Ey kurt.. Bana yaklaş.. Beni düşman elinden kurtar.. Bak Türkeli ne hale geldi.. Delikanlıların güle, eğlene, şen kahkaba atıkları çayırlarda şimdi onların kanlı cesedleri yatıyr.. Genç kızların kanları, hazeri kızıl bir deniz haline getirdi.

Ey sihirli ve kurtarıcı kurt... Gel beni kurtar..

— Kurt, delikanlıya yaklaştı. Bir az sonra da etraftan balduğu bir çok yiyecekleri, ağzında getirerek delikanlıya verdi..

Bu Türk delikanlısını bir kurdun beslediğini haber alan Moğol hükümdarı. Pörteceneyi öldürmek için bir asker gönderdi. Asker bataklığa yaklaştığı zaman. Kurdu delikanlının yanında gördü. Asker okunu çekti. İkisini de öldürecekti. Fakat kurt gök tanrısının yardımına mazhar olmuş gibi, canlandı.. Ve dişleri arasına delikanlıyı alarak, tanrı dağlarının eteklerine doğru koşmağa başladı. Ath bunları takip etti. Kurt göğe baş uzatmış olarak yüce dağlarının ıssız vadileri içinde gayboldu. Bu dağ (Kan çang), memleketin şimali garbisinde idi.

Kurt, Pörteceneden gebe kalmıştı.. Bu dağın eteğinde bir mağara vardı. Kurt oraya girdi. O geceyi bu mağarada geçirdiler.

Ertesi gün, kurt daha ileri gitti. Bu mağaranın sonunda bir kaya oyuğu gördü, Buradan baktı..

Kayanın oyuğundan kurt ve Pörtece-
ne beraberce baktılar. Zümrüd yüzlü ça-
yırılarda tavus kuşları, kuyruklarını yelpa-
zelemiş, ağır ağır yürüyor, Elma ağaçları-
nın altında ince bacaklı, gözleri sürmeli
Ceylanlar, iri çatal boynuzlu geyikler koşu-
yorlardı.. Cennet kadar güzel bu ülkenin
çepe çevre dört tarafı, başı göglere kadar
uzanmış ak başlı yüce dağlar çevirmişti..
Dağların yalçın kayaları arasından köpüre
köpüre şellaleler gürültüler çıkararak akı-
yor. Yeşil ovalardan dereler bir cam ber-
raklığıyla akıyorlardı. Burası tanrı Kara-
hanın kutlu ulu Türkleri için hazırladığı
cennet gibi biryerdi.

Bu ülkenin dağlarından yukarı çıktığı
zaman, on yedi kat gök geliyordu. En üst
katta Karahan oturuyor. Karahan'ın nurun-
dan hasıl olan (Bay ölken), altın bir taht
üzerinde altın dağda oturuyordu. Göğün
yedinci katında göğü ve yeri aydınlatan
günana adlı güneş tanrısı oturuyor, onun
altındaki katta da geceleri dünyayı donuk
ışıklarile aydınlatan, ay tanrısı (Ayata)
oturmakta idi. Altın mızrağıle ilk Türke
yardım etmiş olan (yayık) üçüncü kattaki
sarayında yaşamakta idi. Bu katın altında
süt gölü vardır ki, süt gibi beyaz olan bu
göl bütün hayatın kaynağıdır. Bu süt göl-
den sonra yedi tanrının gezip dolaştığı,
etrafa neşe saçtığı Sürve dağı vardı. Bu
Sürve dağında deniz dalgalarından hasıl
olmuş olan deniz tanrısı (Talay) bulunuyor
du. Bunun sarayı bu dağların arasında on-
yedi denizin kavuştuğu yerdedir. Bir pına-
rın kaynağında sarayı olan yağmur tanrısı
(Morde) de bu dağda geziyordu. Sevinç ve
müjdelere tanrısı (Erdenay) da bu dağların
yeşil vadilerinde dolaşan, kumral saçlı,
şahin bakışlı bir tanrı vardı. Göğün yolunu
bekleyen Huton ve Yozul güzellik tanrısı
(Ayzit) ile, kuşlar tanrısı (Ezol) ve Altay
kavimlerinin esirgeyicisi (Altayhan) da
bu dağlar üzerinde geziniyorlar, tau yeri
ağardığı zaman bu dağlardan inerek insan-
ların cenneti olan (Ergenekon) a iniyorlar
sibirli çeylanların ve geyiklerin dolaştığı,
berrak suların aktığı Ergenekonda gezini-
yorlar, eğleniyorlardı.

İşte kurt, pörteceneyi ergenekon deni-
len cennete getirmişti. Tanrılardan başka
hiç bir insanın ulaşamadığı Ergenekondan
içeri, kurt ve delikanlı girdiler. Bir Huş
ağacının gölgesine oturdular.

Kurt bu delikanlıdan oniki oğlan do-
ğurdu. Bu aileden birinin adı Asena idi.
Bu çocuklardan Ergenekonda bir Türk
nesli türedi.

Bu güzel dağların arasındaki akar su-
lardan, türlü sebzeler ve yemişlerden ve
av hayvanlarından istifade ettiler. Hayvan-
ların kışın etini, yazın südünü içtiler.
Hayvanların derilerinden elbis yapup
giydiler.

Kurttan türeyen bu nesil, Ergenekonda
dört yüz yıl kalup, çoğaldı. Nihayet buraya
sıgmayacaklarını anlayarak çıkmağa karar
verdiler. Fakat bu yalçın kayalarla çev-
rilmiş Ergenekonda bir yol bulamadılar.

Bir gün bir demirci dedi ki :

— Ben gezerken dağların birisinin
demir olduğunu öğrendim. Bir ateş yakarak
bu demir dağı eritelim, Ergenekondan eski
yurdumuza bir pençere açalım !..

Etrafundakiler:

— Demirci ... Bu koca dağı nasıl eri-
tiriz .

— Türkün gücü her şeye yeter !..

Dedi. Bu işe razı oldu, herkes dağlara
koştu, kucak, kucak odun getirdi. Günlere
odun taşıdılar. Ve içine kömür de kattılar.
Yetmiş yerde körük yapıp yetmiş yere
koydular. birikip körüklediler.

Demirden dağlar, kızgın bir hal aldı ..
Bir müddet sonra dağın bir köşesi bir kız-
gın dere halinde akmağa başladı.. Bu
dağın içinde bir yüklü deve geçebilecek
kadar yol açıldı ..

Ergenekon'da, dört yüz yıldanberi ka-
palı kalmış olan, kurt oğulları bağırdılar.

— Ana vatan !.. Ana vatan !..

Yüzlerce insan, bu dağ arasından şid-
detle akan bir nehir gibi önelerine açılan
geniş ufuklara kadar koştular .. tekrar
Asya'nın her bucağına yayıldılar ..

Asrî Arıcılık

Ziraat Müdürü
Halit

Arıcılık ile çiftçilik arasında pek büyük münasebet vardır. Arılar çiftçilerin yardımcısıdır. Toprakta fazla hasılat almak için arılara ihtiyaç vardır. Arıcılık yalnız bal satarak para kazanan bir sanat değildir. Köylünün ve çiftçinin refah ve saadetini temin eden bir âmildir. Arılar ayaklarıyla kovanlarına (gubarı tali) denilen renkli tozları taşıdıkları esnada meyve ağaçlarının ve sebzelerin ve hayvanlara gıda olan bir çok otların çiçeklerini çiftleştirerek mahsul verimini ziyadeleştirir. Arılar nebataın çiçeklerini çiftleştirmek için en mühim vasıtalarından biridir. Arılar çiçeklerin (Nektar) denilen tatlı kısmını emerek yaptıkları bal dahi pek kıymetli ve tabii bir gıdadır.

Arılar çiçekleri çiftleştirerek her nevi mahsulün fazla alınmasına sebep olduklarından arı kovanları bulunmayan yerlerde çok mahsul alınmaz. Arılar her sene mütemadi bir surette mahsul alınması için çiftçilere ve bahçe sahiplerine pek ziyade hizmet eden kıymetli ve mühim bir hөcek-tir.

Elma, armut ve şeftali gibi meyve bağcileri olan her kes 1000 metre murabba olan bağçesine bir arı kovanı hesabıle bağçenin büyüklüğüne göre icap ettiği kadar kovan koymaları ve arı yetiştirme-

Babalarını kılıçtan geçiren sarı insanlardan intikam aldılar ... Altay dağlarının eteklerinde Asena oğulları adıyla bir sü-lâle bularak, Gök Türk devleti adıyla, Altaylardan, Hazer denizine kadar kuvvetli bir devlet kurdular ... Buralardan dünya-nın dört bucağına dağıldılar ve medeniyet ışıklarını saçtılar ...

leri çok lazımdır. Hususile şeftali bağçele-rinden iyi mahsul almak için mutlaka arı kovanı bulundurulması icap eder.

Bu mühim işi bir kaç tecrübe ile anlatalım :

Büyük kiraz bağçesine mülk olan bir bahçıvan bağçesine on adet arı kovanı koymak yüzünden o sene kiraz hasılatının (9000) kiloya çıktığını görerek hayrette kalmıştır :

Keza kâmilen erik ağaçları dikilmiş olan büyük bir bağçe sahibi çiçek zamanında bağçesine 115 arı kovanı koymuş ve o sene 100 ton erik almağa muvaffak olmuştur :

Yine başka bir tecrübeye bir elma bahçesinde ki çiçek açmış ağaçların bir kısmı tülberle örtülerek arıların konmaları menedilmiş, ve bu gibi elma ağaçları hiç bir meyve vermedikleri halbuki tülberle bağlanmayan elma ağaçlarının daha çok miktarda elma verdikleri görülmüştür.

Başka bir semerede : Bir yonca tarlasında az miktarda bir yeri çiçek zamanı ince tülberlerle örtülerek arıların konmasına mani olunmuş neticede tülberle sarılan yoncalar çiçek açtıkları halde tohum vermedikleri görülmüştür. İşte yonca, domates, salatalık, kavun gibi sebze hasılatından da çok hasılat almak için arılara ihtiyaç olduğu temamilen anlaşılmuş bir hakikattir.

Netice olarak şunu söyleyelim ki arılar çiçeklerin çiftleşmelerine vasıta ve mahsulün feyiz ve bereketine sebep olduklarından her bahçe sahibinin ve köylülerimizin bir kaç arı kovanı tedarik etmeleri pek mühim ve menfaatleri iktizasından olduğunu bilmeleri lazımdır.

ÜN

ISPARTA

HALKEVİ MECMUASI

Halkevlerine Yeni Direktifler

Kemal Turan

Muhterem arkadaşlar, şimdiye kadar söylediklerim, devletin bütün faaliyetini hulâsa etmek maksadına müstenit değildir. Hükûmetinizi işgal etmekte olan bugünkü mesele ve ihtiyaçların yaldızsız hulâsasını yapmak istedim. Diğer vekâletlerin faaliyet istikametlerinde çok esaslı olarak aldığımız tedbirler saymanın sizi fazla işgal etmesinden şakınırım. Fakat müsaade buyurursanız bütün millî ve siyasi hayatımızda C. H. F. sıının büyük ve faal rolüne temas etmek isterim. Halk Fırkasının son inkişaf devri, hususî siyasi bir fırkanın dar çerçevesinden çıkarak bütün vatandaşlara kucakını açan içtimî ve millî büyük bir müessese halini almıştır. Halkevlerinin garazsız ve menfaatsiz bir irfan ve medeniyet yurdu olarak ifa ettiği hayırlı hizmetler, milletten umumî bir teveccüh ile teşvik edilmekte ve mükâfatlandırılmaktadır. Milletin arzusu, hattâ biy taraf ve yabancı mütehassısların tetkiki Halkevi faaliyetlerini genişletilmesini istemektedir. Geniş yüklerle bütün milletin ve her sınıf halkın yükselmesine açılan Halkevlerine mümkün olan kolaylıkları ve teşvikleri yapmayı vazifemizde sayıyoruz.,

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri Büyük Millet Meclisinin 5 temmuz celsesinde çok değerli bir nutuk söylediler, memleketin iç ve dış meselelerini salâhiyetle tasvir ettiler. Meclisin yekpare itimadiyle karşılanan bu nutkun geniş akisleri hâlâ yaşamaktadır.

Nutkun Halkevlerine temas eden kısmını yu-

kariya aldık. "Ün,, bu hitabenin geniş muhteva-sına bütün sütunlarını açmak isterdi. Ancak günlük gazeteler ve ayrıca C. H. F. neşriyatı nutku yurdun her köşesine iriştirdi. Birçok başmakaleler İsmet Paşa'nın sözlerinin siyasi, iktisadî ve içtimâî mahiyeti üzerinde günlerce işledi. Isparta Halkevinin aylık mecmuasına da Halkevlerine hitap eden kısımlar üzerinde çalışmak vazifesi kalmıştır.

Büyük Başvekil, nutuklariyle Halkevlerine yeni ve şerefli vazifeler verirken onlara olan sevgilerini, çalışmalarına karşı beslediği iytimadı tasrih etmişlerdir. Halkevlerinden beklenen vatan hizmetinin tahakkuk edeceğini ise bir heyecan mevzuu yapmışlardır.

"Garazsız ve menfaatsiz bir irfan ve medeniyet yurdu,, olan Halkevleri iki senelik hayatında Büyük Şeflerin her zamanki garazsız ve menfaatsiz kahramanlıklarını kendilerine örnek edinmişlerdir. Onların yüksek feragatleri yalnız Halk evi mensuplarının ruhunda değil bütün tarihin sayfalarında mukaddes bir ışık gibi yanacaktır.

Başvekil'in dedikleri gibi "millet Halkevlerine teveccüh göstermiş ve onu mükâfatlandırmışa çalışmıştır., Reel kıymetine paha biçilemeyecek olan bu hükmün muvacesesinde büyük türk milletinin yüksek şuurunu minnet ve şükranla selâmlamak bir borçtur. Ancak biz Halkevli; bu teveccühün, Halkevlerinin başardıkları işten ziyade başaracakları işlerin büyüklüğünden doğmuş olduğuna temas etmek isteriz. Milletin bu

Bizim Akdeniz

Falih Rifki

Niçin gül bahçelerini Divan edebiyatında ve Şiraz masallarında arıyalım? Isparta'yı görmüş olan, Bursa ve Şam gibi, ona da bir türle baya- linden söylemez.

Sultan Azizi hal'edenlerden Hüseyin Avni Paşa Ispartalı idi. Onun için Sultan Hıamit Ispar- talılara yalnız Yemen'de askerlik ettirmiştir. Bu yeşil cennette şimdi gül toplıyanlardan çoğanun baba veya dedelerinin kemikleri yanar çöide çu- rümüştür.

Isparta'da her evin büyük bir bahçesi olduğu için, kasabanın bir ucundan öbür ucu 7,50 kilo- metre sürer. Sokakların iki yanı ev ve duvarlar- la örülmüş olduğundan bir bahçe - şehirde oldu- ğunuzu, ancak civar sırtlar üstünden görebilir- siniz. Antalya'yı Kasaba'ya 45 kilometre daha yaklaştıran yeni yoldan Hisartepesi'ne doğru çık- tıkça yeşil sıfatının niçin yalnız Bursa'ya veril- miş olduğunu kendinize sorarsınız. Arka istep-

lerden gelen yoıcıyu, bu yukardan bakış, engin bir ueniz manzarası kadar ferahlatır ve doyurur.

Isparta gül, haşhaş ve halı memleketidir. Gül memleketi olmak için bahar, serin ve sulak olma- uca. Ispartalılar: — Gül ayı, sel ayı! derler.

Kokusu böyle bir banarla beslenen Isparta güdelerinin bile ancak 1000 kilosu 70 miskal yağ verir.

Isparta'ya gülü, Bulgaristan'da memurluk et- miş olan İsmail Efendi 1303 tarihinde Kızanlık- tan getirdi. Ondan evel gülyacağı, bir Bulgaristan sanatı idi. Bahçeler çoğalmağa başladığı vakit, bulgarlar Isparta'ya türk bocalar yolıyarak, gül cölere tağışış va'z ettirmişlerdir. Tağışış, Isparta- ya âdeta mistik olarak girip âdet olarak kalmış- tır. Gülyacağına Ispartalı dokunmazsa İstanbul'da- ki yahudi simsarlar tağışış eder. Dünya piyasa- sının bulgar gülcülerinin elinde kalmasına sebep budur. Ispartalılar, gülyaçlarının şöhretini kur-

teveccühünde büyük kurtarıcı ve kurucuların, Halkevlerine verdikleri kıymetin de rolü olduĝu- nu iytiraf eyleriz. Filhakika Halkevleri daha va- zifelerinin başındadırlar. Zamanın kıtsalığı, işlere yeni başlanıldığı birer mazeret sebebi olabilir, fakat biz halkevliiler için, Büyük Başvekilin çalıĝ- malarımıza verdikleri kıymetin büyüklüğü muva- cehesinde, bu mazeretlerin bududunu aşmak ve Paşa Hazretlerinin istedikleri manaya ulaşmak lazımdır. Bu sütunlarda tekrarında fayda görerek söyleriz ki Halkevleri bu tezahürden sonra daha geniş bir hamle ile yüksek hedeflerine doğru ilerliyeceklerdir. Onlerinde geniş ve maniak me- safeleri en yüksek heyecanla en kısa zamanda aşmağa çalışacaklardır.

“ Geniş yürekle bütün milletin ve her sınıf hlkın yükselmesine çalışmak,, Halkevlerinin bü- yük ideallerinin toplu bir ifadesidir. Sanat, ilim, ahlâk sahasında hulâsa millet yüksekliğinin bü- tün unsurlarında Halkevleri geniş vazifeler al- mışlardır. Bu vazifelerin ana hatları C. H. F. programında ve Halkevlerine verilen direktifler- de hususî mahiyette çizildiği gibi Şeflerin bir çok vesilelerle iyradettikleri nutuklarda da bariz

olarak vasıflandırılmıştır. “Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracak,, bütün şartlar millî reislerin hitabelerinde en va- zıh ifadeleri bulmuştur.

İsmet Paşa Hazretleri “Halkevlerine mümkün olan kolaylıkları yapmayı vazifemiz sayıyoruz,, cümlesini vazife cümlesiyle birleştirmişlerdir. Bunda vazifenin yapılan yardımla mütenasip olacağı manası yoktur. Halkevlerinin çalışmaları, kolaylık hududunu çok aşacaktır. Çalışmayı teş- vikle değil, memleketin ilerleme ve yükselme ihtiyacının büyüklüğüyle ölçeceğiz. Her kolaylığa ruhlardaki sıcak enerjileri katarak iş kudretini bir kaç misli artıracacağız. Her halkevi bir lirayı yüz liar kıymetlendirecek bir ayı bir güne sığdı- racak bir köyde bir şehir umranı yaratacaktır.

Milleti yükseltme heyecanının vereceği en dinç ve yenilmez bir kuvvetle bütün Halkevleri iş başına!... düşünelim ki “Millî türk devleti- nin; sağlam temellerle kurulmasında, emniyetli ve feyizli yollarda yürümesinde Mustafa Kemal adlı bir reise malik olması, ebedî tarihin cereya- nında bulunmaz bir fırsat, pahası ölçülmez bir niymettir.,,

taracak olan yeni usul taktir fabrikasının kurulmasını beklemektedirler. Bu fabrika beş senelik inşaat plânı içindedir.

Halıyı Isparta'ya 308 de İsmail Efendi kaçırdı. Kaçırılmak kelimesini birer kullanarak: Uşak'ta güçlükle kandırılarak, İzmir'e gidiyor gibi yola çıkan, sonra gizüden Isparta'ya gelen uşaklı bir usta işletmiştir. Halıdan evel Isparta sanatı dokumacılıktı. Isparta dokumaları baltaları kadar iyi ve tanınmıştı.

Bugün halı ticareti, bir iş pazar ticareti olmuştur. Avrupa siparişleri azdır. İş pazarda en çok halı alanların para tasarruf etmek isteyen zabit ve memurlar olduğunu da öğrendim.

Tezgâh sahiplerinden bazıları, yeniden dokumacılığa dönmek arzusundadırlar. Burdur'da işliyen binlerce tezgâh, Isparta'nın dokumacılık damarını uyandırmıştır. Fakat büyük devlet dokuma fabrikaları kurulduktan sonra, bu tezgâhların ne hale geleceklerini de düşünmek lâzım gelir.

Isparta'nın yeni kazanç kaynaklarından biri de Keçiözümlü kükürtüdür. Garbi Anadolu bağlarının ihtiyacını karşılayacak olan teşebbüs yeni başlamıştır.

Keçiözümlü kükürtünün hazin bir hikâyesi de vardır.

Büyük harpta alman fabrikalarına Keçiözümlü dan ham kükürt giderdi. İzmir ve havalisi bağları için lâzım olan kükürtü de veren bu güzel müesseseye mütarekede tamamen ihmal edilmiş ve Damat Ferit hükûmeti zamanında makine ve alet kısımları sökülerek parça parça enkaz haline satılmıştır. Lozan'dan sonra, madenin imtiyazını alan bir türk anonim şirketi işini başaramadığından mukavelesi feshedilmiş ve 1929 da ikinci defa olarak, madenin işletme imtiyazı 99 sene için bir ecnebiye verilmiştir. Ancak bu adam da iycap eden tesisatı meydana getirememiş, fakat — kanunî tâbirle — aczinin anlaşılabilmesi için beş sene beklemek lâzım gelmiştir. Cumhuriyetin onuncu yılındadır ki Sümer ve İş Bankaları Başvekil Paşanın bu mntakadaki son seyahatinden sonra işletmeyi üzerlerine almışlardır.

Şimdi, maden sahasında etüt yapılmakta ve makinelerinin montajının tamamlanmasına çalışılmaktadır. Önümüzdeki ilkbaharda fabrika faaliyetine geçecek ve Türkiye tamamen kendi kükürtünü kullanacaktır.

Eski'den Şam'da genç kızlar şarkı söyleyerek ve el işi ile oynyarak yollarda dolaşırken, başlarındaki sepet meyve ile dolarmış. Isparta Mebusu İbrahim Bey memleketi için böyle bir hikâyeye iycat etmeğe muhtaç değildir. Onun dediği gibi, Ispartalılar kapılarında bakraçlarını uzatarak çeşmeden su doldurup, pencerelerinden meyva topluyabilirler.

Isparta'nın asıl zenginliği, rençperliğe az verişli olan dar ve kumsal toprağında değil, akar ve kaynar sularındadır.

Isparta'nın kiraz bayramı, âdeta, türkmen dağlarındaki Payen şenlikleri hatıra getirir. Bir İstanbul yalısında olduğu gibi, su sesi içinde dinlenen bu bahçeler, bayram günü yakın köy ve kasabalardan gelen büyük bir kalabalıkla dolmaktadır.

**

Yemen'in Isparta'yı nasıl yemiş olduğunu belki yeni işitiyorsunuz. Fakat zelzelesini bilirsiniz. Büyük sofalı eski ev mimarisi, zelzele korkusu ile, şimdi sakız biçimi denen tek katlı eve çevrilmiştir. Zelzeleden korkan memleketler için, Japonya'da yeni tatbik olunan zelzeleye karşı mimarî usullerinin tetkik ettirilmesini isterdim.

Henüz plân yapılmamışsa da, genç iymar hamlesi Isparta'ya da girmiştir. Güzel belediye parkının önünde beton yol tecrübesi bile yapıldığını gördüm.

Isparta'nın her köşe bucağında genç yahut yaşlı münevverlere rastlayacaksınız. Çünkü Isparta'da iydadi 35 sene evel açılmıştır.

Sivil mektebin uyanık nesilleri kasabalarına ve işlerine hâkimdirler.

Onlara Isparta etrafındaki dağların çiplaklığı ne kadar hazin olduğunu söyleyebilirim. Bunlar bana Şam bahçelerini henten bir çöl duvarı içine alan sarı Salihîye bayırlarını hatırlattı. Fakat Isparta dağlarının kayalarından nem sızıyor. Ağaçlamağı bırakınız, dağlar serbest bırakılırsa, köy baltası ve keçi koyun dağlardan çekilebilse, Isparta pek kısa zamanda ormanlar ortasında bir gül bahçesi olabilir.

Tabiat, hayat ve sanatla tamamlanmalıdır. Hayat ve sanat çölü bile arandır bir yurt haline getirebilir. Ankara'ya bakınız. Hayat ve sanat, cennetten bile çekildiği zaman, onu yavaş yavaş harabeleştirir ve yabanileştirir. Mîsal söylemek istemiyorum.

Bir gün, Isparta'nın kiraz bahçeleri içinde

ALTI OK

Memduh

İkinci Ok

Milliyetçiyiz

" Üze, gök tanrı, esire; yağız yer kılın dıkta ikin ara kişi oğlu kılınmış., (x)

Çok eski zamanın bilgili türkleri; bu sözle: (Yukarıya mavi gök, aşağıya yağız

(x) Üze: (o yüze) sözündendir. (o taraf) demektir. Azeriler şimdi de kullanırlar.

Esire: (aşağı) manasındadır. (üstün, esire, ötüre) tabirinde olduğu gibi.

genç kız türkleri su seslerine karışacaktır. Bahçeler, sokağa açılacak, şimdi bol yatıştırdığımız genç miymarların çizdiği evler, şen tarhların ortasına resimler gibi yerleşecektir.

Isparta'dan ayrılmazdan evel orta mektebin hocası ve talebelerine teşekkür etmek istedim. Sevimli Isparta çocuğunun:

— Genç, hazır mısın?

Diye başhyan nutku hâlâ kulağımdadır. Kendimi o yaşta düşündüm: Cumhuriyet çocuğunun bu nutukta kullandığı kelimelerin hemeu hepsi bize yasaktı.

Bir gün Gazi:

— Mustafa Kemaller yirmi yaşına girmişlerdir, diyordu.

Gazi'nin ne demek istediğini anlamak için, arasıra cumhuriyetin genç ve gülbüz kökleri arasına inmelidir.

Baştanbaşa soyulmuş bir dağın yamaçlarından birinde bir orman parçası:

— Fakat nasıl olmuş da bu çamları da kesmişler?

— Köylülerin iytikadınca buradan çam kesen çolak olurmuş.

İçinde türbe olduğu için dokunulmayan bir kuru da karşı dağlarından birinde bırakılmıştır.

Yoksa Isparta'dan Eğridir'e kadar ormanlar içinden geçeceğimize şüphe yoktu.

Davraz dağının eteklerinden Eğridir bir yarı hayal gibi görünür. Göl bir boğazla ikiye ayrıl-

yer kurulduğu zaman ikisi arasında da insanın yaratıldığı) ifade etmişlerdir.

Evet: Türk milleti; daha çok eski zamanlarda insanlığın bütün vasıflarını anlamış ve bugünkü benliğinin temellerini tâ dünyanın kurulduğu tarihlerde atmıştır.

Eğer (Milliyet) in ne demek olduğunu anlamak ve anlatmak istersek biz de; bütün kararlarımızı ancak insanların yaşama şartlarına ve yaşayış tutumuna göre verebiliriz.

mıştır. Kasabanın ucundaki biri büyük, biri ufak iki ada Eğridir gölüne, Güzel - Türkiye koleksiyonundan eksilmeyecek olan müstesna bir manzara değeri vermektedir.

Eğridir kasabası, bunun ucuna yapılmış olan eski kalenin içinde ve kenarındadır. Evler, sanki bir sürgün avı önünden kaçıyor gibi, üstüste, boğazlaşarak, gölün burun noktasına yapışmışlardır. Su görmek için kasabadan çıkmak lâzım geliyor.

Halbuki Eğridir'in bağları, gölün bittiği yerlerden dağlar arasına doğru sokulan sahilindedir. Eğridir bu sahilden göl ve nehrin birleştiği noktayı kasabaya doğru dolaşan ferah ve boş kıyı da büyüyecektir. Yeni hükümet konağının burada seçilecek bir yere yapılması doğru olur. Su, geniş bir yol ile mahallelerden ayrılıp serbest bırakılmalıdır. Eğridir'in Antalya ve hinterlandını mntekasının her zaman için en iyi gezinti yerlerinden biri olacağına şüphe yoktur.

Nehir başına kurulan ağ sepetlerinin içinde balık avlandığını seyretmek bir istanbulluya ne kadar garip geliyor. Burada balık, bir kara mhsulünü hatırlatıyor.

Dağlarla çevrilen göllerden pek azı, Eğridir suyu kadar güzel olabilir. Kalesinin havasında, hâlâ, derebeyi masalları ürperiyor.

Buralar saadetin kolay olduğu yerlerdir. Karşı dağların arkaasındaki tuzlu istepi düşününüz. Orada halk ekmeğini topraktan tırnakla söküyor.

Nitekim: Son asrın bütün içtimaiyat bilgeleri; (millet) adını "bir soydan gelen, bir dille konuşan, bir yurttan toplanan ve menfaatleri, türeleri bir olan,, insanların kuruluşlarına vermişlerdir.

Arap sözlerini dilimizden atmadan evvel (Milliyet) i tarif edenleri; "*Menşei, lisanı, muhiti, menafii ve harsı müsterek olan tetrlerden milletler teşekkül eder,,* derlerdi.

Şimdi öz türkçemizle biz de milletlerin; (*Soyu bir, dili bir, yurdu bir olan ve menfaatleriyle türeleri birleşen*) insanlar dan doğduğunu söylüyoruz.

Bir defa: Soyunu bilen her insan; onun başlı başına bir canlılık şekli olan (millet) mefhumlarına karşı yüreğinde derin sevgiler taşır.

Sonra: hepimiz; yüreğimizde ezeli bir kuvvet olan böyle sâbit aşklarla bütün söydaşlarımızı - türkiyeli olurlarsa - daha çok severiz.

Vatandaşlık kanunlarımız ise; yanı başımızdaki yurttaşların - bizim gibi - bütün birlikleri benimsedikleri müddetçe her hakka sahip olacaklarını yazar.

İster müstakil bir milletin soyundan olsun, ister olmasın; hem yurdumuzda oturan veya vatandaşlık haklarını kullanan, hem de soyunu güden kimselere iğreti bezirgân ve misafir gözüyle bakılır.

Soy birliğinden sonra dil birliği gelir:

Dilde birlik, menfaat birliğinin besmesi ve anahtarıdır.

O olmayınca bütün menfaatler; birer çürük pamuk ipliğine asılı kalır. Zira: menfaatleri anlayıp - anlatmak, koruyup - korumak, gütmek ve başarmak için ilk anlaşma vasıtası dildir.

Geçelim menfaat birliğine:

Doğrudan doğruya büyük bir yaşama ortaklığı olan menfaatler birliği; (milliyet) in anlaşılışında o kadar müessirdir ki bu birlik olmadıkça yurt birliğinin var olduğunu iddia etmek zaten zait olur.

Zira: menfaat ayrılığı; soyları, dilleri ve türeleri bir olan insanları bile ayrı ayrı milletler haline sokmuştur.

Yurt birliğine gelince: Bugün dünya yüzünde yaşayan medenî milletlerin bütün fertleri kaynaşık ve evden şehire ka-

dar duman tüten bütün ocakları ancak yurt sevgisi ile barışıktır. Yeter ki söylediğimiz gibi soy, dil ve menfaat birlikleri olsun..

Türe birliği üzerende uzun boylu duracak değiliz. Çünkü dil, menfaat ve yurt birliklerinin pek tabii neticesi olarak millî türeler kendiliklerinden teessüs ederler.

Velhasıl: (*Soyları, dilleri, yurtları, menfaatları ve türeleri bir olanların vücude getirdikleri insan kütleleri*) ne biz; (millet) ve bu kütlelerin müsterek varlıklarına da (milliyet) diyoruz.

Cümhuriyet Halk Fırkasının bayraktaki "Milliyetçiyiz,, oku, işte bu şartların remzidir.

Her türkün; sayılan birlikler yolunda birer "Milliyetçi,, olduğunu bildiren işte o oktur.

Vaktiyle ana yurdumuzun; (osmanlı) diye söylenen, yazılan ve okunan bir damgası vardı. Osmanlı sıfatını - hem öz hüviyetiyle birlikte herkes taşırdı. Türk olmak şartı aranmazdı. Bilâkis sultanların tam ve mutlak itimatları için türk soyundan olmamak lâzımgelirdi.

Osmanlılık damgası; memleket halitasının, daha doğrusu vatan haritasının hakiykî bir remzi değildi.

Millî duygular ve milliyetperverlik düşünceleri; türk münevverinin ancak vicdanında ve kafasında yatardı.

Bütün kuvvet saltanatında olduğu için: Türklüğün osmanlılar devrinde inkişaf etmesi, türkün osmanlılık şartlarından sıyrılması, ve hele sayılan birliklerin memleket evlâdına anlatılması müyesser olmazdı.

Ferdi saltanattaki (şeref!) kaynağından; (Sadık cemaat!) lara kendi soylarına ve kendi dileklerine uygun atifetler saçılır, (millî birlik) yerine (matbuu muhafham) a karşı (sadakat!) teminine özenilirdi.

Halbuki bu asırda yaşama kanunlarının temelini; içtimai birlikler teşkil etmesine göre hâkimiyetlerin millî ve milliyetlerin de hâkim olması zarureti vardı.

Bunun için saltanat yıkılıp cümhuriyet kurulunca (milliyetperverlik) te her

Kınalı zade Miri ve oğlu Ali Çelebi

Neşet

İlk nüshadaki yazmızda bütün ahfadını bir şema haliude, isimlerini kaydettiğimiz Abdülkadiri Hamidî Efendinin (1) tespit edilebilmiş iki çocuğu vardır. Biri, Mirî Emrullah Efendidir, (Mirî), şürde kullandığı mahlâsıdır. (2) Asıl adı Emrullahtır. Emrullah Efendi tahsilini ikmal ettikten sonra kadrlığa intisap etmiş ve en son kadrlığı olan Beçinde (967 H.) senesinde vefat etmiştir. (3) Mürettep bir divanı vardır. (4)

Diğeri Müsellimî kadıdır. Kanunî devri şairlerindedir. Esas mesleki kadrlıktır. Kendi memleketi olan Ispartada kadrlıken (994 H.) tarihinde Ispartada ölmüştür. (5) Acemceye çok iyi vakıf idi. Türkçe olarak yazdığı bir beyti aşağıya dercediyoruz:

Gamzen okuna pâdişahım dil siper olsun

Tek ben kılana bir göz ucile nazar olsun

İste ilmi telifatı olup ilim âleminde büyük tesirler vücade getiren ve bilhassa

(1) *Edebiyat fakültesi mecmuasının dördüncü sayısında Ferit Bf. ile Hazinei fûnun mecmuasının yedinci sayısında Fak Bey Abdülkadir Efendinin sakalına kırna koymak itiyadında olduğundan kendisine Kınalı hoca, çocuklarına da Kınalı zadeler denildiği yazılıdır.*

(2) *Kamusülâlâm S: 4512 C.: 6*

(3) *Kamusülâlâm S: 4513 C: 6*

(4) *Şair Emiri ile karıştırılmamalıdır.*

(5) *Kamusülâlâm: S: 4282 C: 6*

türk için artık bir fazilet borcu olmuştur. (Milliyetçiyiz) oku, şuurlu, yetik ve dürüst olan her türkün doğrudan doğruya can damarıdır.

Hakimiyetlerin (MİLLÎ) kalacağı sonsuz asırlarca (MİLLİYETçilik) okunu bir hayat silahı olarak eiden bırakmayacağız.

- Bitmedi -

Türk lisanının ilim lisanı olarak kullanılması için âmil olan büyük âlim Kazasker, Kınalızade Ali Çelebi, (6) Mirî İâkabiyle anılan Emrullah Efendi'nin oğludur.

Ali Çelebi Isparta'da (916 H.) tarihinde doğmuştur. (7) Buna nazaran dedesi Mevlâna Abdülkadir Efendi Isparta'ya avdet ettiği zaman ailesini ve çocuklarını beraber getirmiş ve Emrullah Efendi henüz Isparta'dan ayrılmadan evvel, pederinin vefatından sonra Ali Çelebinin doğduğu anlaşılmaktadır.

Ali Çelebi gençliğinin ilk devresini Ispartada geçirmiştir. Bu zamanlarda arkadaşlarıyla beraber mesiresi zaten bol olan Isparta'da bir mesire gününde arkadaşlarının elinde olan, hiç görmediği (Baharistan) ı alarak bir müddet okumus ve kitabı iade etmiştir. Arkadaşları, nasıl hikâveleri iyi buldun mu? diye sormuşlar. Çelebi ise hem okuduğunu hem de ezberlediğini söylemiştir. Arkadaşları pek az bir zamanda bu isin olamayacağını tahmin ederek birbirlerinin yüzüne menhû-tane bakmağa baslarlar. Çelebi okuduğunu ezberden okuyarak arkadaşlarını büsbütün havrete düşürür. (8) Ali Çelebi tahsilini ikmal ettikten sonra dahi arkadaşlarıyla müsahabe esnasında türkçe, acemce, arapça bevit ve zarif vecizeler söylediler. Bunlar muhterem Çelebinin hafızasının çok kuvvetli olduğuna delâlet eder. Kitaplarında da bu geniş hafıza bilgisine tesadüf edilir.

(6) *Osmanlı müellifleri (Alaeddin) olarak kaydetmekte ise de hiç bir memba-da isminin bu şekline tesadüf edemedik. Gördüğümüz bütün eserlerin hepsi ismi (Ali) olarak göstermektedir.*

(7) *Osmanlı müellifleri: Hazinei fûnun (7) sayılı nüshası.*

(8) *Edebiyat fakültesi mecmuası. Sayı: 4 Ferit Bf.*

Ali Çelebi genç yaşında İstanbul'a gönderilmişti. (929-943 H.) tarihleri arasında Anadolu kazaskeri olan hemşehrilerinden Abdülkadir Çelebinin nezaretine tevdi edilmişti. (9) (938 H.) tarihinde yani (22) yaşına kadar burada talim ve terbiye edilmişti. (10)

Bundan sonra Ali Çelebi o devrin üstatları olan Molla (Malûl Emîr). (11) Kara Salih, Merhaba, Sinan, (12) Efendilerden sırasile ders gördü. (945H.) de Seyhülislâm olan Muğlalı Çivizade Muhittin Mehmet (13) Efendiden de okumuştur.

Ali Çelebi tahsilini ikmal ettikten sonra ilk zamanlarda bir yere tayin edilememişti. Ebussuut Efendi ile Çivizade'nin aralarının açık bulunması hasebile Rume-

(9) *Eldeki membalarda Ali Çelebinin Sudur'dan (Kadri) Efendiye karabeti olduğundan ve onun tahtı terbivesine terk edildiğinden bahsediyor. Halbuki Ali Çelebinin baba tarafından akrabası olduğuna mazbuttur. Bunlar arasında Kadri mahjâsını kullanan ve Kanunî devrinde meşihate gecen Abdülkadir Çelebi (Kamusülâlâm S: 3085) yoktur. Yalnız Abdülkadir Çelebinin de Ispartalı olduğunu da kavdetmek lâzımdır. Kadın tarafından bir vakınlık olması ihtimali de varit olabilir. Fakat elde bunu teyit edecek bir vesika henüz yoktur.*

(10) *Hazinei fünun: Sayı: 4*

(11) *Malûl Emîr Ef, o zaman, yani 938 de Mahmut Paşa müderrisi idi. Anadolu kazaskeri iken (963 H.) de tekaüt oldu ve öldü. O devrin büyük hocalarındandır. (Nişancı Mehmet Paşa tarihi).*

(12) *Molla Sinan Çelebi Anadolu kazaskeri idi, sonra padişahın yeniden inşa ettirdiği Darülhadis medresesinde 210 akca ile müderris iken tekaüt oldu. (Nişancı tarihi.) Kara Salih Ef. Sahin, Merhaba Ef. ise Atik Ali Paşa müderrisi idi.*

(13) *Çivizade Molla Fenarinin talebesidir. (948 H.) de Seyhülislâmlıktan tekaüt olmuş (954 H.) de vefat etmiştir. Erbabı tesavvufu sevmediği rivayet edilir. (Kamusülâlâm)*

li kazaskeri olan Ebussuut Efendi tarafından bir yere tayin edilmemişti. Ali Çelebi bundan müteessir olarak bir gün okuduğu ve telif ettiği kitapları yanına alarak Ebussuut Efendiye gider ve: (Arkasımda memuriyet almak için kapıları dolasrlarken fakir de bu kitapların füsul ve ebvabını devrediyordum. Zaman devletinizde bir şeye nail olamıyacak isek bari bu kapıyı kapayıp başka kapıya müracaat edelim) diye çok yerinde bir tarzde bulunur. Ebussuut Efendi bunun üzerine derhal Edirne'de Hüsamiye medresesini tevcih eder ve yanında bulunanlara: (İnsan böylece hakkını filen isbatı ehliyet suretile elde etmemelidir, yoksa naili emel olmak için şunun bunun delâletine müracaat etmek insanlık değildir.) demek suretile büyüklüğüne birini daha ilâve etmiştir. (14)

Ali Çelebinin bulunduğu memuriyetleri tarih sırasile avnen aşağıya dercediyoruz: (24 üncü sahife başında)

Ali Çelebi Şam'da kadri iken orada mağrip ulemasından Seyh Ebülfethi Melikî ile tanışmıştır. Mağrip hakkında Ali Çelebi o kadar iyi coğrafi ve tarihî malûmat vermiştir ki Seyh kendi memleketi hakkında bu kadar iyi ve geniş malûmat veren Çelebi'ye karşı büyük hürmetler göstermiştir. Aynı zamanda Sam müftüsü İmamı Süvutive mukabil tutulan Seyh Radi ile yaptığı bir mübahasede bahsi kazandırdıktan bütün Sam ulemasını kendine manevî bağlarla bağlatmıştır.

Üstat. (Ahlâkî Alâî) kitabını Samda, Mırsırda kadri iken yani (971-973) H.) tarihinde başlamış ve ikmal etmiştir. Kitabın nihayetinde yazılan tarih şudur:

(25 Safer Cuma 973)

Ali Çelebi'nin üç erkek çocuğu oldu. (1) Mehmet Fehmi, (2) tezkere sahibi Hasan Çelebi, (3) Hüseyin Feyzi Efendilerdir. Bunların da telifatı ve eserleri vardır.

(14) *Edebiyat fakültesi mecmuası. Sayı: 4. Ferit Bf.*

	Akça	Tarihi	Yaşı
Hüsamiye medresesi müderrisliği	20	Edirne (15)	—
Hanza Bey	25	Bursa	953
Ahmet Pş.	30	Bursa	955
Rüstem	40	Kütahya	957
Rüstem	50	İstanbul	958
Haseki	?	"	960
Semaniye	.	"	963
Çifte	.	"	966
Kadı	.	Şam	970
" (Aynı sene)	Mısır-Bursa	974	56
"	Edirne	976	60
Kazasker (17)	Anadolu	979	63

Ali Çelebi Anadolu Kazaskeri olduk-
tan sonra (Sultan Selim 1.) in yanında
Edirneye gittiği zaman yolda hastalan-
mış ve 63 yaşında olduğu halde herkesin
teessür yaşları arasında vefat etmiş ve
İstanbul yolunda (Nazır mezarlığı) deni-
len yere büyük bir cemaatin elleri üzerin-
de götürülerek defnedilmiştir.

Ataî, merhumun vefatını bir musevî
doktorunun hiyanetine atfederse de buna
imkân görmemekteyiz.

O devrin şairleri merhumun vefatına
tarih söylemişlerdir.

(1) *İrtihal eyledi Kutbülülema*

(2) *Elin, Kınalızade yada gör abı*

hayatından

(15) *Ali Çelebinin hâmisî olan Kadri
Efendi (942 H.) de Hacce gitmiş ve ay-
detten ve meşihatten inşîsal ve Bursa'ya
gittikten yani (948 H.) den sonra Edir-
ne'ye tayin ihtimali vardır. Yaşı nokta-
sından ilk fikir varit değilse de (950 H.)
tarihlerinde tayin edildiğini kabul eder-
sek 34 yaşında ilk bazifeğe başlamış olur.*

(16) *Ünlü Şair Veliyiddin oğlu Ahmet
Paşadır.*

(17) *Hazinei Fünunda bu liste kısmen
vardır.*

978 de (Şeyhî) Ef. nin yerine İstanbu-
l'a nakledildiğini Şekayik zeyli yazıyor.

Bunlar ebcet hesabı ile (979 H.) eder.
(18).

Eserleri:

1 — Bugün dahi aynı ehemmiyet ve
kıymeti muhafaza eden Ahlâki Alâî kita-
bı en kuvvetli eserdir. (19) Yukarıda kay-
dedildiği veçhile bu eseri Şam'da kadı
iken yazmış ve bir buçuk sene de ikmal
etmiştir.

380 sene evel yazılmış olan bu eserin
yerini tutacak yeni bir eser neşredilme-
miştir.

A - Bu eser çıkıncaya kadar türkce
olarak bir ahlâk kitabı nesredilmemisti.
O zamana kadar tedvin edilen ve muteber
add edilen ahlâk kitapları şunlardır:

(1) Ahlâki Nasîrî

(2) Ahlâki Celâfî

(3) Ahlâki Muhsinî

Birincisini (Nasiri Tosî) (20). ikincisi-

(18) *Şekaiki nümaniye. İkinci satır-
daki mısırada bulunan (gör), görmek mas-
tarındandır. (Körp) suretinde de okuna-
bilir.*

(19) *Osmanlı müellifleri Bursalı Ta-
hir Bey.*

(20) *Nasiriddin Tosî:*

*Asıl adı (Muhammet bini Fah-
reddin Razi) dir. (597 H.) de Tos-
ta dünyaya gelmiştir. Mezhep
itibarile Şî'dir. İsmailiyeden A-
lâeddinin esaretine düşmüş ve
(659 H.) de (Helâgû) tarafından
kurtarılmıştı. (Helâgû) yanına*

ni (Celâleddini Devvanî) (21), üçüncüsünü (Hüseyin Vâiz) (22), farisî olarak yazmışlardır. Hüseyin Vâiz kitabını (Mirza Muhsin bin Essultan Hüseyin Baykara)

müşavir almıştır. Memleketinin (Nasiriddin) namına yazdığı (Ahlâkı Nasirî) kitabı mühimdir. (1652 M.) de Londra'da neşredilen (Tul) ve (Arz) cetvelleri Nasirî'nin eserlerinden alınmıştır. (Helâgû) nun Bağdat'ı zaptı Abbasîlerin hayatına hatime vermesinde Nasirî'nin âmil olduğu rivayet edilir. (672 H.) de Bağdat'ta ölmüştür. Vasiyeti mucibince Musa Kâzım'ın türbesi yanına defnedilmiştir. Telifatı çoktur. Şiirde Nasir mahlâsını kullanırdı. Eserlerinin bir kısmı farisî, bir kısmı ise arabîdir. (Kamusülâlâm S: 4582. C: 6.)

(21) Celâleddin Devvanî:

Asıl adı (Mehmet Esat bin Sa-dettin Esat'tır.) İlhanilerden Ebu Sait zamanında yaşamış (908 H.) de ölmüştür. En mühim eserleri şunlardır: (Ahlâkı Celâfî), (İsbatı Vacip), (Haşiyeyi Şemsiye), (Şerhi Akait), Şerhi Tecrit). Bunların arasında (Ahlâkı Celâfî) ingilizceye nakledilmiştir. Kuvvetli şiirler de söylemiştir.

(22) Hüseyin Vâiz:

İyran ulema ve meşahiri şuarasından olup (Hüseyin Baykara) zamanında Herat'ta vâiz idi. (916 H.) de ölmüştür. Mahlâsı (Kâşifî) dir. Eserleri şunlardır: (Ahlâkı Muhsinî), (Mahzenülînşa), (Matlaulenvâr). Zamanına göre güzel şiirleri vardır.

(23) namına ithaf etmiş ve kitabına onun ismini vermiştir.

O zamana kadar yabancı lisanlarda yazılmış olanbu eserlere bir dördüncüsünü türkçe olarak ilâve etmekten ne büyük hâz duyduğu mukaddimedede yazdığı satırlardan anlaşımaktadır. (24)

Bu eserin en kuvvetli yeri, bu sahada ilk defa türkçe bir kitap yazmak için ortaya atılan şuurlu bir mesafî eseri olmasıdır.

B - Bu eserin en kuvvetli taraflarından birisi de 380 sene evvel teaddüdü zevcat hakkında ve aleyhinde mütalea beyan etmiş olmasıdır. Hattâ padişahların bile teaddüt eden kadımlar arasındaki şeraiti muayyeneyi temin etmemeleri hasebilen bunların da yapmamaları lüzumunu ileri sürmektedir.

Müellifin bu husustaki mütaleası, bu günkü yazı lisanına nakledilerek kaydolunur:

(Kadının evi idare etmekteki kudret ve kabiliyeti olduğu takdirde ikinci olarak, servet ve güzellik noktasından daha iyi olsa da, ne bir kadın nikâh etmek veya

(23) Mirza Baykara:

Ömer Şeyhin oğlu, Temürleng'in torunu olup Şahrâh tarafından (796 H.) de Hemedan hâkimliğine nasbolunmuştu. Sonra amca zadesi İbrahim'in üzerine asker sevkettiği için amcasının kendi üzerine gelmesile istifayı kusura mecbur oldu. Mirza Hüseyin Baykaranın oğludur. Sultan Hüseyin (875 H.) de Horasan padişahı olmuş, 36 sene saltanat sürmüştür. (911 H.) de ölmüştür. Herat'ta metfundur. Farisî ve türkçe eş'arı vardır. Hüseyin Vâizin kitabını ithaf ettiği Muhsin bunun oğludur.

(24) Ahlâkı Alâî. S: 8

cariye almak muvafık değildir. Bazıları, kadın düşünüş noktasından noksan ve müfrit hareketlere meyyal olduğundan ortaklık vaziyetinden müeessiren fezahat ve hasaratı mucip harekette bulunabileceklerini ve müteaddit zevcesi olanların evlerinde nizamın daima bozuk olduğunu söylerler. Bu takdirde kadınları erkeğe zarar vermek üzere evdeki eşyaları da iyi kullanmakta tekâsül gösterdikleri görülür. Bazı hükema gayret ve hamiyet saikasıyla Padişahlara karşı mefasit irtikâbı ihtimali olmadığını ileri sürerek onların zevcelerinin adedini artırabileceklerini söylerler. Padişahlar için de bir kadın ile idare etmek evlâdır. Onlar da (Padişahlar da) insandır. İnsan evinde tende can gibidir. Nitekim iki bedende bir can olmadığı gibi bir tende de iki can olmaz.) (25)

Bu bahiste Ali Çelebi ailede kadın ve erkeğin vazifelerini de anlatmaktadır. Bu satırları okurken kendimi bugünkü telâkikilere aykırı bir eser okuyor zannettim.

Kitapta çocuk terbiyesi ve muallim vasıfları da ıyızah edilmektedir. J. J. Ruso nasıl çocukları tabiata göre terbiye etmek iycap ettiğine kani ise ve bugün mekteplerdeki terbiye esasları nasıl bunun etrafında dönüyorsa muhterem Çelebi de 380

(25) *Ahlâkı Alâî: kitap: 2. S: 23.*

sene evel talebe terbiyesi ve muallim vasıfları hakkında şu fikirleri serdetmiştir:

1 — Terbiyei etfalde fili tabiate iktida etmek gerek. (Ahlâkı Alâî kitap: 2 S: 31)

2 — İnsanlar için olduğu gibi ifrat derecede nazperverlik (hoppalık) selâtin ve ünmeraya bile münasip değildir.

3 — Muallimler için de şunları söylemektedir:

(Muallim, âkil ve perhizkâr, selimül-hulk ve sahibülakil kimesne ola. Ahlâkı haseneye vakıf ve malik, gazap ve hilimde mütedil ola. Gayet halim olmağa ki tehzipten aciz olmasın.)

Bu fikirler ve bu vasıflar hemen hemen bazı ilâve ve ıyızahlarla bugünün mualliminin vasıfları terbiye fikirlerimizin esasıdır.

Ali Çelebi kitabında terbiye işlerine çok ehemmiyet vermiş ve çocukların ne suretle terbiye edilmesi iycap ettiği hakkındaki mütaleasını, fikirlerini uzun uzadıya anlatmıştır:

Bu kitabın diğer mühim esasları hakkında yazı yazmağa mecmuanın hacmi müsait değildir. Temenni edilir ki Isparta halkevi bu eseri bugünkü lisana naklettirmek suretiyle bu muhitin ve bütün Türkiye'nin malı olan bu büyük adama borcunu ödesin.

Diğer eserleri hakkındaki tetkiklerimizi üçüncü sayımızda tamamlıyacağız.

İspartalı Aşık Mehmet Dizarı

M. Fehmi

Saz şairleri; millî dinin, millî veznin kudretine sazlarını da eş ederek, fıkır ve heyecanları, doğrudan doğruya halkın kalbine akıtırlardı. Kuitan dikiarı İsa'nın sadengi, muavistiği... halk duyuşlarına samimî tercümanlıkları itibarıyla milyonlarca halk tarafından zevkle dinlenmişlerdir.

Muhitimizde de; hayat ve eserleri tetkikyaka değer bu neviden şairler yetişmiştir. Daha 20-25 sene evveline kadar İsparta'da ilkbahar ve yaz mevsimlerinde başka vilâyetlerden gelme yahut muhitte yetişme bir çok saz şairlerinin toplan-dıkları görünürdü. Bunları dinlemek, gündüz yorgunluklarını Kızaz ve Erik ağaçlarının gölge-lendirdiği yeşillikte gidermek üzere halk ve es-naf kafile kafile muayyen kır kahvelerine taş-ırlardı. Orada ekseriya serili hasırlara bağdaş kurarak, aşıkın her hangi bir destanını, koşma-sını öğme ve taşlamasını alâka ile dinler ve an-larlardı. Halk bunların saziarından, sözlerinden, seslerinden pek hoşlanırdı. Zira bu dil saray ve medreseninki gibi tercüme ve tefsire ihtiyaç göstermezdi. Millî benliğinin asil dayguları, az-namî hal ve gidış, halk seziş ve felsefeleri doğ-rudan doğruya kendi özlü, içli diliyle ifade edi-lirdi. Bundaki samimiyet ve yanıklık, Enderun dilinde asla yoktu. Bunun içindir ki halk o dili ne hoşlandı ne de kullandı; Bu sebebe daha bir takımları da katılarak, Türk edebiyatında, biri saray ve münevverlerin diğeri de milyonların be-nimsedikleri iki cereyan, iki zihniyet hasıl oldu. Bu vaziyet halk ile saazy arasında, her şeye si-rayet eden, bir "zevk ve ihtisas ayrılığı" halinde asırlarca devam etti.

İşte, edebiyatımızda bu ayrılığı duyan ve ya-satan binlerce halk şairlerinden bir tanesi de, tercümeihalinden bahsedeceğimiz, İsparta Aşık Mehmet Dizarıdır.

Mehmet, Hacıayvaz mahallesinde Kasap Ço-lak oğlu Mustafa'nın oğludur. 1295 senesinde doğmuştur. Eskiden "Kandiharlı," (1) denen ma-

(1) Kandihardan hicretle İsparta'ya yerleşmiş bir ailenin bu mahalle mektebinde babadan evlâda intikal ederek hocalık etmelerinden bu namı almıştır.

hale mektebinde o zaamın tedaris usullerine göre okumuştur. 14 yaşında (1309) babasını ebediyen kaybetti. Anası ikinci bir kocaya varmak mecburiyetinde kaldı. Üvey baba çocuğa rahat vermiyor, çekilmez tavırlarıyla öksüz gönlüne acıdır katıyordu. Mehmet, bu üzüntülü vaziyet-ten kurtulmak, elemelerini seyahatle avutmak istiyerek memleketini terk ve köyden köye, uzun bir kara yolculuğundan sonra İstanbul'a muva-salat etti. (310 tarih). Orada halk şairlerinin yanına sokularak bir yaşama gibi çalışıyordu. (2) İstanbul'un hulyalı mesirelerinde, çeşitli âlemlerinde (dolaşıyordu) (3) bu hayat onu daha çok saz ve söz vadisinde açtı ve olgunlaştırdı. Artık bu haliyle bir köy ve kasabada dinleyici bulabile-ceğine kanıdı. Bu inanım verdiği cesaretle Anado-lu seyahatine çıktı. Pek çok yerler gezdi. Konya, İzmir, Antalya müsellesindeki köy ve şehirleri karış karış dolaştı. Güzel sesi ve saziyle kendini tanıttırdı. Asıl ismi Mehmet olan aşık, bu gezin-tilerinde, Dizarı mahlasını kullanmağa başladı.

Aşık Mehmet Dizarı; kendini ögen, hodbînlik eden şairlere, medresecilere, tekkelere, istib-dat idaresine ahlâki düşüklüklere karşı amansız hücumlarda bulunurdu. Kendisi gurbette iken İsparta'ya bir saz şairinin geldiğini işitse hemen koşar (Ada) (Akkaş) tabakhanenin (Çınaraltı) nam kır kahvelerinde meslektasını arardı. Bu arayış, adeta şiir yarışı yapmak, altetmek hevesiy ledir. Pek çok defa mephut ve mahcup bıraktığı

(2) Hangi saz şairinin yanında çalıştığı belli değildir.

(3) Bu esnada bir Avrupa seyahati yaparak Fransa'ya kadar uzandığı söyleniyor. Bu seyahat İsparta'ya avdetinde (İsmi Viçen, Avrupa'ya geçen, bir okka içen, donu-na . . .) diye söylediği bir muammadan istidlâl edilmek isteniyorsa da böyle bir seyahat aşıkımızda derin izler bırakacak ve hiç olmazsa destanlarında bunlara tesadüf edecektik. Elimizdeki defterde de buna dair bir şey yoktur.

saz şairleri ertesi gün memleketi terke mecbur kalırlardı.

Mehmet Dizari, rakıya müptelâ idi. Meze ve yemeğe rağbet etmeden her gün gece v gündüz içerdi. Sarı, keru, mavî gözlü, uzunca boyu bir serazat idi. Isparta'ya yerleşmiş bir türkmen ailesinin (Nazike) adı kızıyla 320 senesinde evlenmiş bu iptilâdan vazgeçeceği umuluyordu. Yeni hayat, kendisinde bir değişiklik yapamadı. 322 seensinde (Vesîle) adı birisiyle evlendi. Fakat bunu 323 de boşadı. İlk karısından Şefika, Hilmi, Şükrü namlarında üç evlâdı doğdu. İlk ikisi çocukken öldüler. 1330 da doğan sonuncu oğlu Şükrü ise elyevm Kuleli Lisesinde zeki bir talebedir. Ailesi de hayatta, 53 yaşlarında duldur.

Aşıkın ruhundaki kalenderlik, dilindeki cüret kendisini birkaç kere hapse ve dayak yemeğe sevk etmiştir. Bunlardan birisine sebep, sazla (Yâsiu) okumasıdır. Abdülhamidin sinsi ve zalim idaresinin şiddetli bir devrinde mutasarrıf Hüsnü Bey zamanında buna cüret etmesinin cezasını (dam altı) (4) na gitmekle ödedi.

Gene bir gece (üyü) (5) tekkesinde (Zikir) halkasına serhaş haliyle girmek istediğinden mümanaat edilmiş... fakat buna hiddetlenerek küfretmeğe başlayınca, oradaki dervişlerden bir güzel dayak yemiştir.

Mehmet Dizari, 330 senesinde umumî harbe iştirak etmiştir. Bulunduğu kütada kendisine uygun bir muhit yaratmasına rağmen bazı çekemiyenleri tarafından mürattep bir ilâçla sesinin gürlüğüne, güzelliğine suikast yapıldığı söyleniyor. Maamafih bunu söylendiği gibi kabul etmeden evel herhangi bir hastalık neticesi olabileceğini de düşünmek bizim şairimiz için kabahat addedilmez.

Aşık bir müddet sonra Karaciğer hastalığına tutularak 331 senesi ilkbaharında Isparta'ya tebdilhavaya gönderiliyor. Fakat aynı senenin tem-

(4) Hapishane demektir.

(5) Üyü tekkesi mecmuamızın birinci sayısında Isparta'da büyük adamlar başlığı altında bahsedilen Fatih'in hocası Abdülkadir Hamidinin türbesindedir.

muz ayında (6) kıymet vermediği hayatına, bağlandığı âlemlere ebediyyen veda etti. Hayatta yegâne mâişet vasıtası sazı idi. Evlât ve ayaline maddî bir şey bırakmadı.

Aşıkın, seyahatlerinde olsun, muhitimizde olsun dokunaklı ve cana yakın bir eda ile terennüm ettiği parçalarını tamamen bulmak inkânsızdır. Hapishane, megrufiyet, hareketi arz... ilâ ahiri gibi işittiğim destanlarını henüz bulamadım. Maamafih aşıkın her sözü kaybolup ta yalnız şu kataları kâlsaidi, bunlardan, şahsiyeti ve yaşadığı devri hakkında gene kâfi bir fikir edinirdik. Şiirleri hakkında bir fikir yürütmüyerek elimize geçen destanlarını derç ile iktifa edeceğiz: (7)

Pek çok medreseye civanlar doldu
 Asker korkusundan imtihan oldu.
 Arapça kitapla dükkânlar doldu,
 Bu yüzden türkçeye rağbet mi kaldı.

Ben âlimim diyen aldı bir meydan
 Bunların yüzünden bozuldu cihan
 İlmünde amel yok zerrece inan
 Böyle süfehaya izzetmi kaldı.
 Kâmil, dalgıç ister bahre dalmağa...
 Bin altun gerektir sarraf olmağa
 Divanı devletten paye almağa
 Tilkiden arslana fırsat mı kaldı.

Dizari, vermiştir bu söze emek
 Bu, zaman halkının destanı demek
 İçki ile zina hem haram yemek
 Alimden cahile nöbet mi kaldı.

M. FEHİMİ

(6) Nüfus kaydında ölümü 23 Teşrimisani 332 yazılıdır. Oğlundan ve tanıyanlardan yaptığımız tahkiykata göre bu ölüm vukuatının verildiği tarihtir.

(7) Elimizdeki defterin bazı sayfaları maalesef yırtık ve bazı sayfalarına da su damlamış olduğundan isabet eden beyitlerden kelimeleyi siliktir. Bunlar müşkülâtla seçilebilmiştir.

Isparta'da Selçukiler Devrine Ait Bir Çeşme Kitabesi

Hikmet Turhan

(Isparta Maarif Müdürü aziz ve kıymetli arkadaşım Neşet Beyefendi bana Isparta'da bulunan selçuk eserleri kitabelerinden birinin fotografisini göndermek lütfünde bulundu. Isparta'da muallimlik yaptığım zamanlar memleketin abide ve kitabeleri üzerinde biraz tetkikatta bulunmuştum. Bilhassa Sülü Bey mahallesindeki çeşme kitabesi beni o zamana çok alâkadar etmişti. İşte, gönderilen fotoğraf bu çeşmeye ait olduğu için üzerinde epeyce tetkikatta bulundum. Ve şu ufak makaleyi yazmak arzusundan kendimi alamadım. Bana bu fırsat ve imkânı verdiği için Neşet Beyefendiye teşekkürlerimi sunarım.)

Isparta'da, Sülü Bey mahallesinde çay kenarına yakın İlyas Zadelere karşısında (Yılan Kırkan) denmekle tanılan çukur büyük bir çeşme vardır. Bu çeşme üzerindeki tarih ve yazı ve hele tarihleri gösteren rakamlar yönünden çok mühim ve asine hemen hemen rastlanamayacak derecede de nadir ve Anadolu Selçuk tarihini aydınlatacak kıymetli bir vesikadır. Bu kitabenin üzerindeki rakamlar Konya Selçukileri devrinde kullanılan Hint rakamlarıdır ki bu rakamlar - yalnız 5 şii gösteren adet müstesna olmak üzere - İraniler ve Osmanlı Türkleri tarafından da kullanılmıştır. Kitabenin Sol nihayetinde amudi bir şekilde : ۵۲۹

rakamları görülmektedir ki bunlar 529 adedini göstermektedirler. Eski hint rakamları şu şekilde yazılıdır:

Beş adedini gösteren ۵ rakamı istisna edilecek olursa yukarıda da arzettiğimiz veçhile bu rakamlar bizde de kullanılmış rakamlardır. ۵ adedi ise yine bizde on ikinci Hicri asra kadadar kullanıldıktan sonra terk edilmiştir. ۵ Rakamı yürek veya eski yazımızdaki هـ harfını andırır ki ebce besabatında da هـ harfinin kıymeti 5 sayısından ibarettir. Şu halde bu kitabenin tarihi 529 olup bu hicri tarih Milâdın 1135 senesinin karşılığını teşkil eder.

Bu rakamlardan başka rum selçukileri sikkelerinde "Divani rakam," denilen bir nevi rakam daha kullanmışlardır. Bu rakamlar Keybusrev II (Giyasettin Keybusrev II bin Keykubat H. 634 - M. 1236) ile ablaft arasında fazla kullanılmaya başlanmıştır. Divani rakamların nasıl yazıldığı hakkında biraz malumat vermek faydasız olmayacaktır.

Bir	İki	Üç	Dört	Beş
۱	۲	۳	۴	۵
40	44	50	60	66
۴۰	۴۴	۵۰	۶۰	۶۶
Altı	Yedi	Sekiz	Dokuz	
۶	۷	۸	۹	
70	80	90		
۷۰	۸۰	۹۰		
700				
۷۰۰				

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷
۸ ۹ ۰

Meselâ 681 senesini göstermek için یا م ستاقه veyahut یا م ر şekline yazılırdı. 677 rakamını göstermek için یا م ن و ستاقه yahut یا م ن و ر şekline yazılırdı.

Selçuki sikkelerinde paranın kesildiği yerler gösterilmekle heraber tarihleri dahi ekseriya Arabî ibarelerle yazılırdı. Ancak daha sonraları bu tarihî ibareler arasında bazan yukarıda da arzettiğimiz veçhile Divanî rakamlar ve bazan nadir olarak veya müşterek olarak da Hint rakamları kullanılırdı.

Bu çeşme Rum Selçukilerinin Konya da hükümet kurduklarından tam (59) sene sonra inşa edilmiş demektir. Çünkü Rum Selçukileri Konya'da H. 470 - M. 1077 tarihinde hükümet tesis etmişlerdir Kitabe üzerinde şu yazılar vardır :

المق عماره محمد ابن عيسى و غفر الله له ولو الديه و
احسن الله اليها ٤٢٩

Bu kitabe sülüs ve işlek bir Selçuk yazısıyla yazılmıştır. Yazı güzel, ibare düzgündür. Yalnız غفر الله kelimesinin و barfi fazladır. Kitabeyi okuduktan sonra bunun bir çeşmeye ait olduğunu المق kelimeden de anlamakta güçlük çekmeyiz. Kitabeye göre bu çeşmeyi yaptıranın İsa oğlu Muhammet isminde hayır ahabından bir zat olduğu anlaşılıyor. [I]

Bu İsa oğlu Muhammet kimdir? Bunun hakkında şimdilik hiç bir malumatımız yoktur, Ancak böyle güzel bir çeşme yaptırdığına bakılırsa bunun zengin bir adam olduğuna hükmedebiliriz. Kitabenin muhtasar oluşu da bize bu kanaati vermektedir. Çünkü Sultan, Emir, bey veya hükümdar sülalesine mensup kadınların

[I] Böcü zade Süleyman Sami bey merhum gayri matbu Isparta tarihi eserinde bu kitabeden bahsetmiştede hem kitabeyi yanlış okumuş, hem de çeşme üzerindeki tarihî: 229, 429 şeklinde okumak suretiyle bir hatada bulunmuştur. Sonra Süleyman Sami Bef. bu çeşme kitabesini nesih yazı ile yazılmıştır demektedir. Halbuki bu da doğru olmayup bu çeşme kitabesi doğrudan doğruya sülüs bir yazıyla yazılmıştır.

yaptırdıkları abide ve eserlerin kitabelerinde kullanılan tabirat büsbütün başkadır. Bu kitabe bize:

I — Isparta şehrinin sekiz asır evvelki halini

II — Anadolu'da Türklerin yerleşme tarihini

III — Türklerin medeniyete hizmet ve kıymetli eser ve abidelerini göstermesi itibarile çok mühimdir, ve üzerinde durulup işlenmesi icap eden tarihî bir vesikadır. Şimdi bu üç mühim esas üzerinde kanaatlerimizi ve araştırmalarımızı yazalım:

I — Sülü Bey mahallesindeki çeşme, bize, vaktiyle Isparta'nın mamur bir şehir olduğu kanaatini vermektedir. Çünkü bu çeşmenin yanında bugün kullanılmıyan bir hamam da vardır. Çeşme ve hamam ancak bir ihtiyaç ve kalabalık bir halk için yapılır. Hamama Isparta'da Sülü Bey Hamamı derler. [II]

Bu hamam ve çeşmenin bugün Sülü Bey Mahallesi ismile anılan mahallede bulunması bize buranın vaktiyle kalabalık bir mahalle olduğunu izaha kafidir. İhtimalki şehir vaktiyle Isparta çayının sağ tarafında daha genişti. Cenup istikametine bu günkü Öküzbatlı ile Sidre tarafına doğru uzanıyordu. Burada vaktiyle bir çok kilisalar olduğunu ve Isparta'nın, içi de sikke kesilen bir Piskiposluk merkezi bulunduğunu İngiliz alimlerinden W. Ram-

[II] Böcü zade Süleyman bey merhuma göre bu Sülü bey, Moğol beylerinden olup konya Valisidir. Buna dair elimizde bir vesika yoktur, Timürlenk'in İzmir'i zaptettikten sonra dönüştü yani H. 805 - M. 1402 tarihinde Uluborlu, Felek Abat - İğirdir - ve Isparta'yi zaptetmiş olduğunu biliyoruz. İhtimalki Sülü bey Timürlenk'in Isparta'ya tayin etmiş olduğu bir validir. Bu, ayrıca tetkike ve işlenmeye muhtaç bir meseledir. Birde İhanlılar'ın Anadolu'daki orduları kumandanı Sülemiş vardırki Mısırlıların ve karamanlıların yardımıyle istiklal için isyan etmiş fakat muvaffak olamıyarak keykubat, Gazan'ın emriyle İsfahan'a götürülerek 1301 tarihinde idam edilmiştir.

İhanlıların Anadolu umumi valisi Çoban oğlu Demir Taş isminde bir zat olduğunu da bilmekteyiz.

şey Anadolu'nun tarihi coğrafyası ismindeki kitabında zikrediyor. [I]

Nitekim, yakın zamanlara kadar Öküz-battıya yakın Emre kilisesi vardığı bunun eski bir kilise olduğunu meşhur İngiliz seyyahı Arundell yazmaktadır. [II] Aynı zamanda cenup istikametinde yüksek tepelerin bulunması ve müdafaa noktasından dağların eski zamandaki ehemmiyeti göz önüne getirilecek olursa Isparta kasabasının bugün çayın sol tarafındaki büyüklüğü kadar sağ tarafında da bir büyüklüğe malik olduğu kanaati kabul edilebilir. Nitekim bugün çayın sağ tarafındaki Gökçay bağlarını takiben uzanan dört mahalle de bize o büyüklüğün bir hatıra-

[I] Isparta gazetesinin 12 Temmuz 1933 tarih ve 526 numaralı nüshasındaki (Milattan sonra) Isparta adlı makalemize bakınız.

[II] 1839 tarihinde Isparta'ya ziyaret eden meşhur Fransız seyyahı Texier Isparta için küçük Asya isimli eserinde şöyle yazar:

Hamit paşalığının merkezi ve bu vilayetlerin en büyük ve en güzel şehri olan Isparta kasabası Ağlasun dağının eteğinde ve Kestros suyunun şark kolunu üzerindedir. Bu şehir ticari faaliyeti ve manzarasının güzelliği ile mühimdir. Şehre girerken minareli İstanbul camilerininkine benzer büyük bir camii vardır. Bundan başka otuz kadar mahalle camileri vardır. Bunların ekseriyetle etrafı ağaçlarla süslüdür. Bahçelerin ve ağaçlıkların verdiği güzel manzarayı bazı seyyahlar Bursa ile mukayese ederler. Pol Lukas bu şehri 1706 da ziyaret etmiştir. Isparta o vakit kalabalık ve mamur bir kasaba imiş. Küçük Asya — Ali Suat Bey tercümesi. Cilt: 2 Sahife: 262

İbni Batuta ile Evliya Çelebi de burayı ziyaret etmiştir. Evliya Çelebi seyahatnamesinin gayri matbu dokuzuncu cildinde Isparta'ya dair hemen hemen hiç bir mahumat yoktur. Evliya Çelebinin Isparta'ya dair bir şey yazmaması taacübe şayandır.

Şemseddin Sami merhum da Isparta için şöyle yazmaktadır.

Yedisi minareli, yedisi minaresiz on dört camii vardır. Pir Efendi Sultan denmekle meşhur hoca Mansur Attar Hazretlerinin hanesinde bir yeşil direk bulunup bu diçeği deraağuş eden mecanin şifayap oldukları itikad olunduğundan civarında birkaç oda yapıp daruşşifa ittihaz olunmuştur. (Şimdi burası yıkılmıştır.) Kesikbaş Sultan Alaüddin Efendi, Abdulkadir Efendi, Hızır Abtal gibi bazı Evliyanın türbeleri ziyretgâhtır. Feski bir şehir olup ismi kadimi Baris olmakla rumca İs edatı zarfı ile Isbarida olduğundan galat olarak Isparta denilmiştir. Kamusülalâm Cilt: 1 S. 858.

sını temsil eder gibi görünmektedir.

Filhakika Murat III devrine ait bir defteri hakaai kütüğünde yaptığım tetkikat neticesinde Isparta'nın daha onuncu asır sonlarında bugünkü halinden büyük olduğu neticesine varmış bulunuyoruz. [IV]

II — İsa oğlu Muhammedin yaptırdığı bu çeşmenin üzerindeki tarih bize Isparta da Rum Selçukilerinin bugüne kadar bilinen tarihlerden çok daha evvel yerleşmiş olduklarını ispat etmektedir. Bu hususta bir fikir edinebilmek için Rum Selçukilerinin tarihleri hakkında kısa bir mahumat vermek icap etmektedir:

Anadoluda Rum Selçukileri H. 470 - M. 1077 taribinde bir imperatorluk kurmuşlardır. Bunlar kâh. Konya'da, bazan da Sivas'ta icrayı hükümet etmişlerdir. Bu devletin müessisi Şehabüddeve Kutulmuş'un oğlu Süleyman'dır. Kutulmuş, Selçuk ailesine tabi Oğuz Türklerinin reisi ve büyük Selçuk İmperatorluğunun müessisi Toğrul Bey zamanında (1040 - 1063) Anadolu fütuhatına iştirak için Alp Arslan - Toğrulun ölümünden sonra yerine geçen meşhur Malazkirt muharebesi kazanan büyük Selçuk hükümdarı — karşı açtığı harte ölmüştü. Oğlu Süleyman babasının yerine geçince Alp Aarslanın oğlu Melekşah - ki, Nizamülmülk gibi meşhur bir veziri olan bir hükümdardır. - Asyanın Bağdat halifelerine tabi olan bütün aksamını zaptettikten sonra kendisini Bizanslılarla harbe memur etmişti.

Ve Anadolu'daki bütün Türkmen kuvvetlerinin kumandasını uhdesine vermişti. Bu tarihlerde Bizans dahili harplerle zayıflamış olduğundan Anadolu'daki Türk fütuhatı kolaylıkla ilerleyordu. H. 472 - M.

[III] Sülü Bey, Emre, Kuyu veya Hışar efendi ve Hergelle mahalleleri. Bu mahalleler şehrin en kalabalık yerleri olan çayın sol tarafındaki mahallelerle birbirlerine başlıca Demirköprü, Tabakhane köprüsü, İğneci, Çodan, ve Gökçay köprüleri gibi beş köprü ile bağlanmıştır.

[IV] Bu tetkiklerimizi ve onuncu asırdaki Hamit Livası mülki taksimatını başka bir makalemizde yazacağız.

1079 da imparatorluk tahtını ele geçirmek isteyen : Nicephorus Melissenis Süleymanla ittifak ederek Türk kuvvetlerinin zaptedeceği yerleri ona bırakmaya razı olmuştu. İşte bu fırsattan istifade eden Süleyman yalnız orta Anadolu'ya değil garbi Anadolu'nun mühim bir kısmını da ele geçirmişti. Alaşehir İzmir, Ayasuluğ ve İznik gibi mühim merkezler artık Türklerin elinde idi. (1081) ve İstanbul'u almak isteyen Süleyman İznik şehrini merkez yapmıştı. İşte Rum Selçukilerinin esasını kurau Süleyman bu suretle Anadolu'nun bir çok yerlerini zaptetmiş ve Türk müfrezelerini İstanbul'un karşısına deniz kenarına kadar götürmeye muvaffak olmuştu. (H. 475 - M. 1082). [I]

Çok kuvvetli bir ihtimale göre Isparta ve havalisi de bu esnada Süleyman tarafından fethedilmiş ve Türkler buraya yerleşmiş bulunuyordu. İsa oğlu Muhammet tarafından yaptırılan çeşme üzerindeki kitabe, bize, Türklerin daba H. 601 - M. 1204 tarihinden tam 126 sene önce zaptedilmiş olduğu kanaatini veriyor. Çünkü hangi millet olursa olsun yeni zaptettiği bir yerde epeyce yerleşmeden evvel çeşme, sebil, mescit, hamam, cami gibi abideler yapmayacağı pek tabiidir. Melekşah'ın 1092 tarihinde vefatından sonra yerine geçen oğlu Rüknettın Berkıyaruk tarafından Süleyman'ın oğlu Kılıç Arslan I (H. 485 - M. 1092) - (H. 500 - M. 1107) Iraktan tekrar Anadolu'ya gönderilmişti. Çünkü büyük Selçuk hükümdarı Melekşah Süleymanla Tutuş arasındaki muharebeden sonra bizzat Antakya'ya gitmiş, işleri yoluna koyup dönerken Süleyman'ın oğlu Kılıç Arslan'ı da beraberinde götürmüştü. Kılıç Arslan Anadolu'ya geldikten sonra İzmir civarında kuvvetli bir donanma teşkil eden Türk Emiri Çaha beyin kızını

aldı ve onun yardımıyla tekrar İznik merkez ittibaz etti. Ve babasının devletini kuvvetlendirdi.

Kılıç Arslan I zamanında birinci Haçlılar seferi başlamıştı. (H. 489 - M. 1096) Kılıç Arslan bir taraftan Haçlılarla, bir taraftan Bizans İmparatoru Jan Komnen ile bir çok muharebeler yaptı. İzoik ve daha bir çok yerleri Bizanslıların eline düşmesine rağmen bu kabraman hükümdar Danişmentlilerle birleşerek hem Haçlıları hem de Bizanslıları büyük mağlubiyetlere uğramıştır. Kılıç Arslan I. e Danişmentliler devletini kuran ve M. 1071 senesi 26 Ağustosunda ve H. 463 senesi Zilkadesinin 26 sında Malazkirt'te Alp Arslanla 1067 tarihinde Bizans İmparatoru olan kumandan: Romanus Diyojenis arasında vuku bulan muharebede hizmet etmiş olan Türkmen beylerinden Danişment Ahmet Gazi (H. 464 - M. 1071) - (H. 477 - M. 1084) çok yardım etmiş ve birinci Haçlılar Seferi'nin idare eden (Godéfray de Bouillon)ı bir çok zayıata uğratmışlardı. [II]

Kılıç Arslan (H. 500 - M. 1107) tarihinde Suriye'de Habur nebrinde boğularak öldü. Yerine ilkin oğlu Melekşah (500-1107) (510 - 1116), sonra yine oğlu Rüknettın Mes'ut (510 - 1116) - (551 - 1156) geçti.

Mes'ut Bizans İmparatoru Jan Komnen II (H. 519 - M. 1124) ve daha sonra (536 - 1141) senesinde Bizans tahtına geçen İmparator Manoel Komnen II ile H. 538 - M. 1143 senesinde bir çok muharebelerde bulundu. İğirdir "Pusgusa,, [III] gölündeki adalarla Uluborlu "Sazopolis,, ve Isparta "Baris,, civarındaki muharebeler hep Mesut'un zamanında olmuştur.

Bizanslılarla Türkler arasında şu meşhur muharebeyi, yani (H. 519 - M. 1124) senesindeki muharebeyi zikrederim :

[I] T. T. T. C. tarafından neşredilen Tarih. Cilt 2 Sahife: 263

Deguignes - Hüseyin Cahit. Türklerin Tarihi Umumisi. Cilt: 4. Konya Selçukileri faslı.

Süleyman, Alp Arslan'ın oğlu ve Melekşah'ın biraderi Şam Selçukilerinin müessisi Tutuş'la yaptığı bir muharebede mağlup olarak öldü. (1086).

[II] Danişmentliler hükümeti ilk defa (536 - 1142) - (538 - 1143) tarihinde parçalandı. Ve nihayet (573 - 1177) tarihinde Selçukiler tarafından hakimiyetlerine nihayet verildi.

[III] İğirdir'in eski ismi Prostanna, İğirdir gölünün ismi de Limnae idi. Hamit oğulları zamanında adı Felek Abat konmuş ve onlara merkez olmuştur.

Bizans imparatoru Jan Komnen İstanbuldan birçok zahire ve harp levazımını tedarik ederek Uluborluya gelmişti. Pisidyadaki bu gayet sarp kale her taraftan yalçın kayalarla çevrilmişti. Kaleye çıkmak için yalnız dar bir yol vardı. Buradan ancak tek bir insan geçebilirdi. Bu boğazı girmeye cesaret edemiyen Jan Komnen kaledeki Türk muhafızlarını oraya çekmek imkânını buldu, ve geçiti zaptederek kaleyi teslim aldı. Buradan da hareketle Aotalya civarında da bazı mevkileri ele geçirerek İstanbula döndü. [I]

Mesut aynı zamanda ikinci Haçlılar seferini idare eden (552-1147) - (544-1149) Alman İmparatoru Konrat'ın ordusunu Tarsus geçitlerinde mağlup ettiği gibi Fransa Kralı Lui VII yi (H. 543 - M. 1148) de İçel dağlarında perişan etmiştir.

Mesut'un oğlu İzzettin Kılıç Arslan II

[I] Deguignes- Hüseyin Cahit. Türklerin Tarihi Umumisi. Cilt: 4. Sahife: 67 Deguignes Uluborluyu Uluğborlu şeklinde yazmaktadır. Cilt: 7 : Sahife: 117. Selçuk tarihlerinde görülen burğlu ve Mesalikütebarsada Amit elinin merkezi olarak gösterilen Borlu bugünkü Uluborlu dur. Tevhit Bef. (Müzet Hümayun Meskûlâtı Kadimei İslamiye Kataloğu. Cilt: 4. methalde.) Burğunun mehz göstermiyerek Uluborlu olduğunu kabul ediyor. M. Huvar " Epigraphie arap " da (Sahife 55 Not: I M. Houtsma'nın bir işaretine atfen Burğlu'nun Anadolu'nun şimalinde belki Kastamonu veya Bölü ihtimali Ankara civarında olduğunu yazıyor. İbnî Batuta'nın gördüğü borlu şehri de Gerede ile Kastamonu arasındaki Zafranbolu şehridir. Uluborlu'nun Romalılar zamanında adı Apollonia idi. (5 W. M. Ramsay'ın Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası), na ve Isparta gazetesinin 12 Temmuz 1933 tarih ve 526 sayısındaki makalemize bakınız.)

Bizanslılar zamanında Uluborlu ya Sozopolis Mordlaeum diyorlardı. Sozomuz bir Bizanslı hristiyan azizidir. (Der Alten Geographie: Albert Forbiger. e bakınız.) (Deguignes Hüseyin Cahit. Türklerin Tarihi Umumisi. Cilt: 4 de Selçukiler faslına bakınız.)

Bizim kanatımızca Burğlu, Uluğborlu bugünkü Uluborlu dur. Çünkü Uluborlu ile Isparta arasında bir Keçiborlu olduğunu unutmamalıdır.

Isparta ve havalisinin Türklere geçmeden evvelki halini tesbit etmek hususunda bana yol gösteren ve kıymetli yardımlarda bulunan almanyalı Pf. Dr. E. Unger'e bilhassa bu sütunlarda teşekkürü bir borç bilirim.

(551-1156) - (588-1192) Bizaos İmparatoru Manuel Komnen ve daha sonra Bizans tahtına geçen İmparator Aleksî Komnen (1180-1183) ile bir çok muharebeler yapmıştır. Bilhassa H. 554 - M. 1159 senelerindeki muharebeler Isparta civarında olması itibarile çok mühimdir. O sene kış zorlu olmuş har tarafa pek çok kar yağmıştı geçilmez yolları ve civarındaki dağları tutmuş olan Türkler Sarapata " Isparta ? „ ya gelen Rum ordusunu geçitlerden geçerken izaç etmekten geri durmamışlardır. İzzettin Kılıç Arslan bu suretle Bizanslıların vaktiyle Türklerden almış oldukları Baris " Isparta „, Sozopolis " Uluborlu „, Golyalium " Kütahya „ yi istirdada muvafak olmuştur.

Bizans İmparatorluğu H. 580 - M. 1184 tarihinden sonra artık bu hayaliye veda etmek mecburiyetinde kalmıştı. [II]

İzzettin Kılıç Arslan II ölmeden evvel memleketini nbir evladı arasında taksim etmek gibi yalnız bir harekette bulunmuştu. Bu evlatlar birbirleriyle bir çok muharebeler yapmışlardı. Nihayet Konya hükümdarı olan Gıyaseddin Keyhusrev I

[II] Kıymetli alimlerimizden Bahkesir mebusu Uzun Çarşılı oğlu İsmail Hakkı Bey İbni Bibi'ye müsteviden kitabeler isimli meshur eserinin 215 inci sayfasında Isparta'nın Selçukiler tarafından zaptı hakkında şu malumatı vermektedir:

Isparta daha Bizansa tabi iken çok defa Türk aktılarına maruz kalmış ve nihayet Rüknüddin Süleyman Şah'ın oğlu kılıç Arslan II zamanında ve 600 senesi sonunda veya H. 601 M. 1204 senesi iptidadında zapt edildi.) demektedir

Houtsma tarafından Felemeek "te Leide"de tabettirilen türkçe Selçuknâmenin üçüncü cildinin 62 inci sahifesinde Isparta için şu izahat vardır:

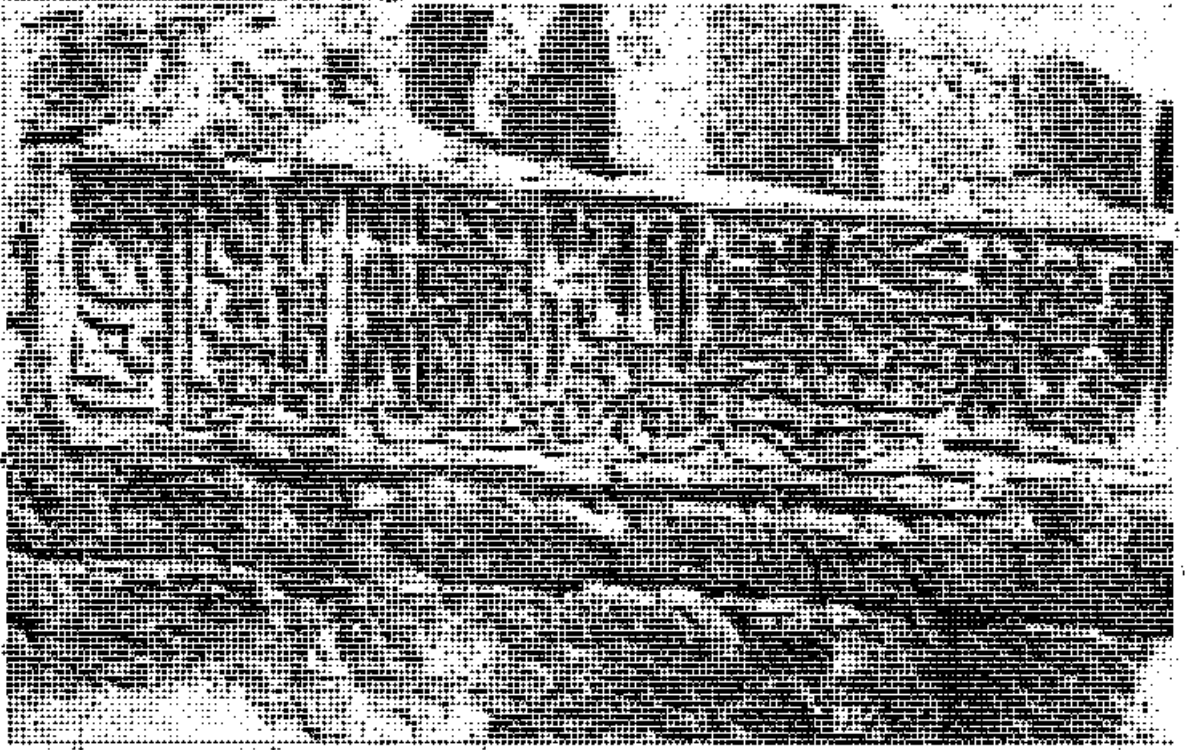
(Çün Sultan Rüknüddin Süleyman Şah Darüssejama ulaştıktı anın devleti beyleri ve saltanatı uluları Nuh Alp, Aydın Alp ve Gündz Alp Sultanın rayatı hizmetinde bile gelmişlerdir. Sultanın oğlu İzzettin Kılıç Arslan ki henüz tufuliyet haddinde buluş menziline erişmemişti. Bedri münir gibi padişahlık seririne geçirdiler Mülük ve selâtinî isâm ve ermen tekerterleri ve rum Baisliyozul dudman kerimi tazim ve tekrim etmekte muvazibet kılırlardı; ve haraç ve baç hazâneli amireye gönderirlerdi. Ve bu Şahzadenin eyyamında Isparta kalesin ve vilayetin ki lecafet ve abu havada sair kila ve bıka'dan münteha ve müstesnadır fethettiler.)

kardeşlerinin kimisinden harple kimisinden
doslukla memleketlerini alarak Selçukî
devletini bir idare altına alıya temâmile
muvaffak olmuştur. [I]

Bütün bu tarihi izahattan anlaşılıyorki
Milâdî onbirinci asırla onikinci asır da

Anadolu ve Isparta havalisi mütemadî bir
harp sahnesi olmuştur. Selçukîler, Bizans-
lılar Haçlılar arasında bir teviye muhare-
beler olmuş, memleketler alınmış, şehirler
verilmiştir.

Anadolu'nun bir çok yerlerinde ve



Isparta (Sülü Bey) Çeşmesi kitabesi

Esasen verdiğimiz tarihi izahatla Isparta'nın 601
H. 1204 M. den evvel zaptedilmiş olduğu görülmekte-
dir. İhtimalki bu hükümdar zamanında Rumlar tarafından
Isparta'ya yapılan bir hücum püskürtülmüş ve bu hal
genç hükümdar için Isparta'nın zaptı gibi bir muvaf-
akiyet halinde kaydedilmiştir. Sülü Beydeki çeşme
kitabesi bize Isparta'nın H. 529 - M. 1135 Senesindenbe-
ri Selçuk hakimiyeti altında olduğunu kat'i strette
göstermektedir. İzzeddin Kılıç Arslan III zamanında
zaptedilen yerin agras olduğunu kaydetmekte şark
müverrihleri mütefiktiler.

[I] keyhusrev bir iki defa hükümdarlık yap-
mıştır. İkinci hükümdarlığında İzzettin Kılıç Arslan
III ü tahttan indirerek Tokat Emirliğine göndermiş-
ti. Keyhusrev'in birinci hükümdarlığı (588 - 592 H.) -
(1192 - 1196 M.) senesinde, ikinci hükümdarlığı da 601-
607 H. 1204 - 1210 M. tarihine kadar devam etmiş-
tir. Lakabı (Essultapülmuazzam) dir. Elkahir lakabı-
nı almış olan kardeşi Rüknüddin Süleyman ki İzzet-
tin Kılıç Arslan'ın babasıdır. - İlk defa hükümdarlığı

elinden almıştır. Keyhusrev tahttan indikten sonra El-
bistan hükümdarı kardeşi Muğisettin Toğrul Şaha
yine kardeşi olan Malatya hükümdarı Muizzettin Kayser
Şah'a damadı Amet yani Diyarbekir hükümdarı Me-
lik Salih'e, Ahlat hükümdarı İzzettin Balaban'a uğru-
nya uğruya dolaşmış, İstabula gitmiş, orada Latın
şark İmparatorluğunu kuran imperator: Baudoin'a mi-
safir olmuş, imperatordan hayli riayet görmüştür. Ni-
hayet oradan Almanya'ya gidip H. 601 - M. 1204 ta-
rine kadar orada kalmıştır. Bu zatı tekrar tahta geçi-
renler Uç beyi Yağı basan'ın oğulları Muzafferettin Mah-
mut, Zahirrettin Eyyami ve Sinuettin Yusuf, idi. Bu
üç kardeş Türkçe ve Acemceden başka beş lisan bilen
Hacip yani Vezir Zekerıyya'yı Almanyaya gönderip
kendisini ketirtilmişlerdi.

Gurbette çok kaldığı için adaleti son derece se-
verdi. Cenubi Anadolu'nun kuvvetli bir limanı olan
Antalya'yı zaptederek Venediklilerle münasebata gi-
rişmişti. (H. 603 - M. 1206) Keyhusrev devri Anado-
lu'da Selçuk hakimiyetinin en parlak bir devridir. Ken-
disi Bizanslılarla olan bir muharebede şehit düşmüştür.
(Türk tarihi Rıza Nur. Cilt: 3 Sabite: 69)

hele bilhassa İsparta vilâyetindeki İslami kitabeler H. 600-1203 tarihinden sonra başlamasına göre İsa oğlu Muhammet'in çeşmesi üzerindeki kitabe bunların hepsine tekaddüm eder. İsparta vilâyetinde tesadüf ettiğimiz en eski kitabelerden biri de Uluborlu'da çarşıda camii kebirin şimal cihetinde bulunan kapunun üzerindeki kitabedirki bu kitabe muhteviyatına göre camii'nin Konya Selçuk hükümdarlarından Alaettin Keykubat'ın hükümdarlığı esnasında (H. 616-1219) - (H. 634- M. 1256) Erzurum Emiri Muğisittin Toğrul Şah'ın kerimesi tarafından H. 629- M. 1235 tarihinde inşa edildiğini anlamaktayız.

Kitabe aynen şöyledir:

شاهنشاه العظم ظل الله في العالم علاء الدنيا والدين ابو الفتح
عصه الدنيا والدين و صفوة الاسلام والمسلمين بكت الملك
رجب سنة ثمان وعشرين و ستمائة [V]

Bundan başka ikinci bir eski kitabe daha vardırki bu da Atabey'de Atabey medresesi üzerindeki Ertokuş'un kitabesidir üzerindeki tarih (H. 621- M. 1224) dir. [II] Bu bina da Alaettin Keykubat zama-

[I] Bu kitabede Toğrul Şahın kızının ismi zikredilmemiş ve yalnız (El Adile, İsmetüdünya) gibi umumi tabir kullanılmıştır. Bu prenses belki peder ve biraderinin vefatından sonra amcası Rukniddin Süleyman Şahın torunu olan sultan Alaettini Keykubat I in yanına gelerek mahalli ikamet olmak üzere Uluborlu'ya gönderilmiştir. Yahut ekâbilden biriyle izdivaç ederek orada ihtiyarî ikamet etmiştir. Kitabedeki elfaza bakılırsa muazzaz ve mükerrem bir halde olduğu anlaşılır. (Tarih-i Osmani Encümeni mecmulası, No: 27. de Halil Erhem Bey'in Anadolu'da İslami Kitabeler makalesinden.)

Muğisittin Toğrul Şah, Kılıç Arslan II nin oğullarından olup Elbistan hakimi bulunuyordu. Tokat hükümdarı olan Süleyman Şah Konya'da Selçuk tahtına geçtikten sonra parçalanmış memleket intizama ve bir idare altına koymak maksadıyla kendisine muti olan kardeşi Toğrul Şah'ın elinden Elbistan'ı alarak yerine Saltuk oğullarından zaptetmiş olduğu Erzurum'u vermiştir. Toğrul Şah hakkındaki tarihi vesikalar nadir olup şimdiye kadar bayburta" namına yazılmış üç kitabeyle tesadüf edilmiştir.

[II] Mübarezzettini Ertokuş, Gıyasettin Keyhusrev I in kâlesi ve en mütemet adamıdır. En felaketsiz zamanlarda ona sadakattan ayrılmamıştır. Keyhusrev I; M. H. (601)- M. 1204 senesinde ikinci cilusunda Antalya fethedildiğinden Ertokuş Antalya Muhafızlığına tayin edilmiştir. (Kitabeler, İsmail Hakkı, S. : 222)

hında yapılmıştır.

Bu kitabelerden başka biri Burglu-Borlu'da üçüncü Keykubat'ın oğlu Gıyasüttin Mesut III namına 700 tarihinde basılmış gümüş bir sikke ile 714 tarihinde İlhanilerden (Muhammet Hudabende) namına 714 tarihinde Felek Abat - İğirdir-de bir sikke [III] ve yine İğirdirde Karaman oğlu Muhammet bin Alaettin beyin Timürlenk namına bastırılmış olduğu tarihsiz bir sikke daha vardır. [IV]

Bütün bu tarihi izahat bize Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri babsinin nekadar mübim bir mesele olduğunu göstermektedir. Bulunacak her yeni kitabenin târihi-

بنا هذا المنجد المبارك في أيام دولته السلطان الاعظم
كقباد بن كيشرو ومن مال الملكة العاتلة العاتلة
المهيد طغرل شاه بن قتيچ أرسلان دام اقبالها في

mizi aydınlatacağına hiç şüphe yoktur. Daha Abbasiler zamanında Anadolu muharebelerini yapan ordular arasında mühim miktarda Türkleri olduğunu biliyoruz. H. 353- M. 965 tarihinde Kilikya'nın sarp noktalarında Türklerle tesadüf ediliyordu. Selçuk Türkleri Anadolu'yu zaptettikleri zaman bir çok yerlerde Türklere tesadüf etmişlerdi. Alp Arslan yani Oğuz Türkleri zamanında Konya Türkleri hücumuna uğramıştı. Bütün yapılan akınlar daimi bir yerleşme mahiyetinde olmamakla beraber Türkler kültür ve medeniyetlerini bu havalide yaymaya çalışmaktan geri durmıyorlardı.

İsparta'da bulunan bu çeşme kitabesi Türk tarihinin mühim bir devrini aydınlatması itibariyle çok büyük bir tarihi ehemmiyeti halizdir.

[III] İsparta ve havalisine ait İslami ve gayri İslami sikkeler hakkında ayrı bir tetkik makalesi neşredeceğiz.

[IV] Timürlenk İğirdir'i 805 senesinde 17 şabanında (M. 1402) zaptederek Karaman oğlu Mehmet Bey'e vermiştir. (Müzet Hümayun Meskûkâtı Kadimel İslamiye- Kataloğu. Cilt 4 Sahife: 363. (A. Tevhit Bey.)

Bibliyografî

III — Selçuk Türkleri Anadolu'nun pek çok yerlerinde cami, Türbe, çeşme, han, köprü, yol, hamam, darüşşifa, medrese, saray gibi nefis abideler bırakmışlardır. Isparta'daki İsa oğlu Muhammet çeşmesi de bu eserlerden biridir. Bizans ve Haçlılar Selçuklilerle temas neticesinde aldıkları ilhamı garbe götürüyorlardı. [I]

Anadolu'nun yerli sanatıyla Hint, Çin, Suriye, İran ve Bizans sanatlarının orla Asya Türk sanatı üzerine tesirinden doğan Selçuk sanatı seciye itibarile daima Türk kalmıştır. Bunun içindirki Selçukliler küçük Asya'nın her tarafında mükemmel muhteşem mimari eserleri vücuda getirmişlerdir. Bugün o abidelerin bir çoğu harap olmuştur. Her biri birer tarihi kıymeti, haiz olduktan başka Sanat yönünden de kıymetli olan bu Ata yadigarlarını korumak tarihini ve yurdunu seven her vatandaşın, her Türk'ün en büyük vazifesidir. Binaenaleyh güzel Isparta'mızdaki tarihi eserleri korumak, unarmak, temizlemek, bunlar hakkında tetkikatta bulunmak ülkülü gençliğin ve Halk Evlerimizin en birinci işi olmalıdır. Çünkü her abidede büyük lügümüzün, medeniyet ve gururumuzun ebediliği görülmekte ve okunmaktadır.

- 1 — Düveli İslamiye. Halil Ethem bey. 1927 İstanbul. Devlet Matbaası.
- 2 — Kitabeler. İsmail Hakkı bey.
- 3 — Takvimi Meskûkâtı Selçukiye. İsmail Galip Bey.
- 4 - 5 — Müzei Hümayun Meskûkâtı Kadimei İslamiye Kataloğu. Cilt: 3 ve 4. Tevhit ve Mübarek beyler.
- 6 — Türklerin Tarihi Umumisi. Deguignes-Hüseyin Cahit bey. Cilt: 3, 4, 6.
- 7 — Tarihi Osmanî Encümei Mecmuaları.
- 8 — Türk Sanatı. Celal Esat bey.
- 9 — Türkçe Selçukname. Houtsma tabı.
- 10 — T. T. T. C. Tarihi. Cilt: 2.
- 11 — Osmanlı Tarihi. Necip Asım - Arif bey -
- 12 — Türk Tarihi Rıza Nur. Cilt: 3.
- 13 — Küçük Asya. Texier - Ali Suat.
- 14 — Historical Geographie Asia Minor. W. Ramsay.
- 15 — Der Alten Geographie. I Albert Forbiger.

[I] Türk Sanatı, Celal Esat. Sahife 59.

ÜN

ISPARTA

HALKEVİ MECMUASI

30 Ağustos zaferinin yıl dönümü ve Tayyare Bayramı münasebetile Ordu ve milletimizi kutlular, milli tarihimize bu şerefli günü kazandıran Ulu Gazimize, değerli şeflerimize minnet ve şükranlarımızı sunmağı vazife biliriz.

MECMUA

Büyük Hak, Büyük Vazife, İntihap

A. R.

Her insan dünyaya bir vazife yapmak için gelir. Vazifesiz kalanlar halk ve kanun nazarında mahcur veya akıldan hasta olarak kabul edilirler.

Vazifenin Cümhuriyet idaresindeki mefhumu pek geniştir. Arkasında yük taşıyan yurttaşla binlerce yurttaş kanunun emrettiği işlerde kullanan yurttaş arasında hukukî hiç bir fark yoktur.

Hepimiz biliyoruz ki bu memleket eskiden çok kötü olarak idare edilirdi. Bu kötü idareyi gören yabancılar yurdumuzu kendi aralarında paylaşmağa karar vermişlerdi. Büyük muharebede bizi kötü idare ve o yabancılık yüzünden mağlûp vaziyete düşürerek aralarında paylaşmış gibi oldular. Lâkin vazifesinin yurdunu kurtarmaktan ve yurdunu korumaktan ibaret olduğunu

bilen büyük Türkler canlarını vermeğe ve göğüslerini siper etmeğe karar vererek milli mücadeleye atıldılar.

Yine hepimiz biliyoruz ki bu mücadelede Türkün şerefini benliğini ve bütün varlığını bütün cibana tasdik ettirmiş olduk. Bu mücadeleyi yapan Cümhuriyeti kuran ve bugün dünya camiasında çok üstün varlıklar gösteren büyüklerimizin Halk fırkası altındaki birliklerine hepimiz dahil bulunuyoruz.

Halk fırkası demek bu yurdu paylaştırmıyan, koruyan kurtaran, ve bu gün nefes alan bütün bir varlığın remzi demektir. Türkiye cümhuriyeti Türklerin birleşigi ve yaşayışdır. Birleşen ve yaşayan Türklük ise Halk fırkasını kuran ve bu fırkanın kuruluşundan evvel de yurdu koruyan büyük

ALTI OK

Memduh

Üçüncü Ok Halkçıyız

Halkçılığı kavramak için ilkin "Halk", tanımak gerektir.

Halkı tanımak isteyince de benliğimizi yoklamalıyız.

Bu yoklayışla yüreğimizde sıcak damlaların akışını duymuş oluruz. Çünkü: bütün bir varlık olan "Halk", bizde içindedir.

Kimimiz askeriz, yurdu korumaya hazırlanırız.

Kimimiz memuruz, kanunlarımızın verdiği vazifeleri yaparız.

Kimimiz alış verişe atılmış, san'ata yapışmış, sapanı sarılmış bulunuyoruz hem kazanıyor, hem de verim ve vergilerimizle bütün bir memleketi yaşatmış oluyoruz.

Yuvalarımızı annelerimiz düzenliyorlar.

rehber vatan evlâdından doğmuştur. Millî mücadelede yakından veya uzaktan hissesi, nasibi, bizmeti ve iştiraki olan her yurttaş Halk fırkasının bir rükünü demektir. Gazi Türkiyesinin bütün Türkiye cümhuriyetinde halk idaresine ve halk iradesine uygun olarak her gün ve her saat yapılan hayırlı işlere hepimiz şahit oluyoruz.

Bu asırda mesut milletler parmakla sayılıyor. Parmakla sayılan bir millet olmak için de bir düzen, bir biçim, bir çarpı halindeki yurttaşların birleşimini göstermek lâzım geliyor. Halk fırkası işte bu birleşimi temin ettiği içindir ki bütün memleket işlerinde hergün ve

Kışın yan gelen, yazın mübarek topraklarının zümrüt yeşilliklerinde hağdaş kuran ibtiyarlarımız; nasıl dünyanın nesli iseler kundakta gülümseyen, kucakta gezdirilen, yuvada emekliyen ve büyüyünce iş adamı olan bugünün küçükleri de yarının büyükleridirler.

Sonra: görüyoruz ki; türlü türlü iş gücü sahibi yurttaşlarımız; biri birinin kırığını istemeden ve daba doğrusu biri diğerini tamamlayarak çalışıyorlar.

Bir göz doktoru bir eczacıya, bir avukat san'atkâra, bir çiftçi tüccara engel olamazlar. Zira: halk idaresinde her ferdin hem idare etmek, hem de idare edilmek hakkı ve ihtiyacı vardır.

Hasta bir fert; doktordan reçeteyi, eczacıdan ilâcı alırken veya herhangi bir işini avukata havale ederken "idare etmek", hakkını kullanmış oluyor.

Doktorun reçetesi, eczacının ilâcını,

ber saat hayırlı vaziyette kalmış ve başlı başına bir varlık olmuştur. Bu fırka herşeyden ziyade akli selim taşıyan insanlara iş yaptırır. Bu Fırka cümhuriyet idaresinde ber ferdin reyini kullanmasını ister. Bu fırka kullanılmayan rey salim ve selim olmasını görünce sevinir. Bu fırka düşmanların paylaşılmasına karar verdikleri yurdu kurtaran ve cümhuriyeti kuran bütün Türklerin timsali ve daha açıkçası varlığımızın aynasıdır. Ona bakan kendi benliğini görür. Benliğini görmek isteyen her yurttaş bu aynanın karşısında boy ölçmeğe davet ediyoruz. İşte belediye intihabı yaklaşıyor. Halk fırkasının göstereceği yol hak ve halk yoludur.

Avukatın müdafaası ile de idare olunuyor.

O; bunları yapmayınca nasıl ölüme ve hakkının zayi olmasına katlanmış olacaksa doktor da, eczacı da, avukat ta vazifelerini yapmadıkları takdirde aç oturmaya mahkûmdurlar.

Demek oluyor ki: Fertler; herhangi bir sınıf ve meslekten olurlarsa olsunlar binlerce, on binlerce sayıları olan diğer sınıf ve meslekteki yurttaşlarının baklarına hürmet etmekle mükelleftirler.

Sayıları çoğa varan bir meslekteki insanların gözle görülmeyen kazanç mücadelerinin; halk için dedirginlik derecesine varmasını ise zaten kanunlar menetmiştir. Çünkü: işte, güçte, yaşama şartlarında ve tek sözle bütün haklarda hiç biri ötekinden üstün değildir. Kanun nazarında hepsi müsavidir.

Olancaımızın dirliğini, selâmetini, vazife ve haklarını tanzim eden kanunlar; ancak birliği, sevgiyi ve düzeni emreder.

İşte böyle bir topluluğun yarattığı varlığa biz; " HALK " diyoruz.

Memurlara gelince: bunların sınıfları, dereceleri, sıfat ve salâhiyetleri ne olursa olsun bütün işlerinde rehberleri yalnız ve ancak yine halkın iradesi olan kanunlardır.

Halk hükûmeti; kendilerini halk içinden, halk için seçer ve halk içinde, halk için çalışırır.

Yukarıda demiştik ki: " Fertler; hem idare eder, hemde idare olunurlar. " ...

İdare etmek ve olunmak kabiliyetindeki fertlerin birleşiginden husule gelen halk kitlesinin bütün idare yollarında göreceği kuvvet; kendi kuvve-

tidir.

Bir tarafta: seçtiği mebusların bir araya gelerek " Halk Hükûmeti " ni kurduklarını görür.

Öte tarafta da bu hükûmetteki vekillerinin doğrudan doğruya kendisinden alıpta kendi arasından iş haşına getirdiği valilere bırakılan salâhiyetlerle hareket edildiğine şahit olur.

İcra işlerinde milletin bakikî mümessili olan cümhuriyet hükûmetindeki vekillerin; salâhiyetlerinden bir kısmını valilere kullandırmalarına " Tevsii mezunivet " yani " İzin genişletmesi " denir...

Millet vekili; valiye verdiği bu iznin haddini, hududunu ve kullanım yollarını her zaman kısmak, değişmek veya artırmak hakkını haizdir.

Meselâ: halkın sağlık işlerini gören vekâlet; bir aralık sıhhat memurlarını tayin etmek hakkını valilere vermişken günün birinde görülen lüzum üzerine bu salâhiyeti merkeze alır..

Âmme hizmetlerinin yapılması için Büyük Millet Meclisinin halk hükûmetine verdiği salâhiyetlerden bir kısmının vilâyetlere bırakılmasına gelince: bununla da yine halkın; muhitlerindeki ihtiyaçlara göre iş yaparak idareye iştirâk etmiş olması temin edilmiştir.

Büyük Millet Meclisine vekil seçen müntehibi saniler; bir araya gelerek aralarından değeri olanları " Vilâyet Meclisi Umumîsi " azalığına ayırırlar.

Bu " Meclisi Umumî " ; vilâyetin gelirini, maarif, sıhhat, nafia, ziraat İktisat ve daha bir çok işlerdeki ihtiyaçlarını tespit ettikten sonra senelik bir hütçe yaparak valiye verir ve kabul ettiği işlerin halk için ve halkın iradesi olan idare kanunları dairesinde yapılmasını emreder. Buna da "Tefriki

vezaif „ yani “ Vazifelerin ayırımı „ denir..

O halde: Halk idaresindeki yaşama tutumu; her birimizin ayrı ayrı çalışmalarımızın neticesi değil, bütünümüzün başarıklığımızın muhassalasıdır.

Esasen biz; benliğimizi iki suretle seziyoruz:

Birinci seziş; kafanın, kanın, ruhun ve tek sözle başı başına bir canlılığın eseridir. Bu sezişle biz; birer insanız..

İkinci sezişte ise, “ Milliyetçilik „ bahsinde bildirdiğimiz bütün benliklerin teşekkül ettiğini görürüz. Bu sezişle biz; birer Türküz...

İnsanlığımızı ve Türklüğümüzü kavradıktan sonra “ Halkçılık „ ne demek olduğunu artık tarif edebiliriz:

“ Yurttaşından hiç birine, ayrı ayrı iş bölümlerinde çalışanların bir tekine, velhasıl ferde, sınıfa ve cemaata imtiyaz tanımayan ve yalnız kanunlara bağlanan her yurttāşa — Halkçı — denir... „.....

* * *

Peşin tekrarlayalım ki:

Türkiye cümhuriyeti; kurulduğu gündenberi her gün, her dakika yükselen, yürüyen, tuttuğunu başaran, seven, sevindiren ve Türk olan fertleri birbirine sevdiren müstakil bir “ Halk idaresi „ nin remzidir.

Dünya camiasında bu idarenin; pay biçilmez, yüksek ve ölçüsüz değerleri vardır.

Yurt içinde namusundan, malından, canından, barkından, toprağından herkesi emin olarak yaşatan irade kuvvetlerinin hepsini; halkçılık temelini yaslanmış görüyoruz. Halk iradesi; bütün idare mekanizmasını hareket ettiren biricik kudrettir.

Milletimizin dostı karşı vefakâr ve

insanlığa yar olmadaki hasletlerini nefislerinde toplıyan ulularımızın; bu gün her devletle hoş geçinme yolunda ilk safı işgal etmesinin bütün sırlarını yine o ulularımızın halkçılık ruhlarında buluyoruz.

Şerefli ordumuzun dünkü büyük zaferlerle sermest olmuş değiliz. Kıs-kandıığımız anayurdu koruyan büyük ordumuzun yüklendiği halk kudretine ve halkçılık imanına güveniyoruz.

Türk ülkesinin dört bucağını baştan başa demir ağlarla ördüren sevda; gözle görülen, elle tutulan “ Halk sevelik „ in en mübarek bir tecellisidir.

Her damla alın terini elmas kadar değerli kılmak, mübarek toprağımızın her karışını altın haline sokmak, paramızı korumak, kazancımızı artırmak, fabrikalar kurmak ve toprağın yüzünde ve altında bulunan olanca servet kaynaklarını işletmek yollarında çalışanlarımızın imanları da, izanlarıda, muvaffakiyetleri de hep birer “ Halkçılık „ nişanesidir.

Asırlardanberi uyutan ve uyuşturan bilgisizlikten sıyrılmak yolundaki düşüncelerin yandığı kafalar ve yaktığı yürekler; ancak halkçı olan vücutlarda bulunuyor.

Bugünün neslini okutan, yetiştiren ve dev adımlarıyla yürüten mekteplerimizden ve irfan müessiselerimizden sızan bilgi ve hayat ışıklarının güneşi “ Halkçılık „ ır.

“ Ordu bir mekteptir „ hakikati ile “ Mektep bir ordudur „ düsturu yan yana getirilmiş ve kışla ile mektepte o “ Halkçılık güneşi „ nin birer peyki olmuşlardır.

Sağlığın ve sağlamlığın; ölmeyen milletler için başlıca bir şiar olduğunu yine halkçılığın anladığımız gün öğren-

Kınalı Zade Ali Çelebi,

Amcası ve Kardeşleri

NEŞET

Diğer eserleri:

(Tecrit) ve (Hasan Çelebi) nin (Mevakıf) ına haşiyesi ve (Dürer) ve (Gurer) e yarım haşiyesi, (Hidaye) nin (Kerahe) kısmına taliki, vakfa ait iki risalesi, (Risaletüsseyfiye), (Risaletül kalemiye) si (1) mürettep divanı, Türkçe münşiatı vardır. Bunlara (Keşşaf) ve (Beyzavî) haşiyesini, (Tabakatı Hane-fiye), (Şerhi kasidei bür'e) eserlerini de ilâve edebiliriz.

İsimlerini saydığımız bu kitaplar ilim âleminin en zor ve en güç anlaşılan kitapları ve çok yakın zamana gelinceye kadar yani medreselerin ilgasına kadar elden düşmiyen kitaplar idi.

miş ve eserlerindeki görmüş bulunuyoruz. Eskisi gibi hayat denizinde ecel teknesine binerek nefsimizi taliin akıntısına bırakmış değiliz. Yurdumuzu; şu ecelli dünyada hayat denizi haline sokuyoruz. Çünkü umumî hayat; ferhlerin ölümlerile asla sarsılmaz, hayatı; hayat takip eder.

Kadın mefhumu, kadınlık vazifelerini, gürbüz Türk çocuğu yetiştirmek aşkını biz; halkçılık güneşinden alınma sönmez kıgılcımlar halinde yüreklerimizin ta derinliklerinde erimiş bulunuyoruz.

Hayatımız; eskiden olduğu gibi cazip ve hoş görünen zehirleyici âmillerin tesirlerinden kurtulmuş, özlük yolunda, özlülük çığırında, benlik ve belililik bilgileri altında hızını almıştır.

Hepimiz halkçıyız. Zira: bütün bir olan halkın hepimiz içindeyizdir.

Vakfa ait olan iki risale, Edirne müderris iken Celâleddini Rumî ahfadından Şah efendi ile bazı vakıf meselelerine ait geçen münakaşalar üzerine yazılmıştır. Bu münakaşalar o zamanın ilim adamları arasında takip edilmiş ve çelebiye hak verilmiştir.

Üstadın edebî cephesi de çok şayanı dikkattir. Fakat bu sahada çok lâzım olan tetkiki alâkadarlara bırakıyoruz. Hikmet Turhan bey arkadaşımızın bu sahadaki tetkiklerini bu sahifelerde görmeği arzularız.

Kınalının edebî hayatını tetkik ederken Türkçe, Arabî, Farsî lisanlarında gösterdiği hakimiyet ve tesavvuf bilhassa kayda değer.

Ahlâkı Alâî kitabında bir çok münasebetlerle söylediği beyit, mısra, kıt'alar tespit ve neşredilse kendini o sahada daha iyi tanımağa muhakkak yardım eder.

Kitabın yazı lisanı dahi eski edebiyata nümune olacak parçalarla doludur.

Edebiyat ve San'at tarihini yazanlar, (muamma) San'atını ilk defa Türk edebiyatında tatbik eden Ali Çelebi olduğunu kaydetmeği unutmıyacaklardır. (Hüseyn Nişaburi) nin muamma risalesini şair Emirî ile beraber istinsah ederek o zamana kadar Osmanlı şairleri arasında kullanılmıyan muammalı parçaları ilk defa olarak söylemeğe ve yazmağa başlamışlardır.

Ali Çelebinin amcası Müslimî Kadı:

(1) (Şakkulkamer Ahmet) efendinin de aynı isimlerle risaleleri vardır. Ahmet efendi (928 H.) de Bursada Yıldırım Bayezit müderrisi iken, yıldırım isabetiyle vefat etmiş ve (Emir Sultan) türbesinde defnedilmiştir.

Müslimî Kadî (2) hakkında biraz daha izahat istendi, veriyoruz:

Müslimî Kadî, meşhur (Ebüssuut) efendiden okumuş ve ondan icazet almıştır. İlk vazifesi (40) akça ile eski İbrahim paşa müderrisliğidir. Sonraları Rodos kadısı oldu. Şu beyiti söylediler:

Devlet için ihtiyar etti kazayı Müslimî
Bu mesel meşhurdur, devlet kaza yanındadır.

Daha sonra (966 H.) de Amasyaya tayin edildi. Şehzade Bayezidin isyanı (3) üzerine işten ayrıldı ve menkûp oldu. Bilâhare padişaha müracaat ederek Mısırda en uzak bir kazaya tayin edildi. Bundan sonra Anadolu da bazı kadılıklarda bulunduktan sonra (994 H.) de Ispartada ölmüştür.

Türkçe olarak yazdığı bazı parraları alıyoruz:

Müslimî bendem olmasın dersin
Ölsün, ey şuhu şivekâr olsun.

Kâbe görmezse eşğin neme yarar sanma
Tutalım iki gözümün birdir, Kiblenuma

Aşkla dil bir yana, tanıle âda bir yana
Arada kaldım beni eyle hûdaya bir yana

Nakdi cana tutulursun dahi ey Yusuf ilka
Geçmezsin senden eğer olursa dünya bir yana
Gittiler olmağlûn ruyı ceblininden nişan
Mahl taban bir yana mihrî Dilâra bir yana

Buyü züfün getürürsün bize ol Sim'berin
Ey nesimi seheri soluma aldık haberin

Gelmesün arsaî bâzâra, kesilsün senden
Lazım olursa yine kökü suda meyşekerin. (4)

Elde ettiğimiz ve güzel gördüğümüz bazı parçaları varsa da maksdımızdan hariç olduğu için neşrinden sarfınazar edildi.

(Arzu edenler Ataînin Şekâyikinde, Hasan Çelebinin tezkeresinde tetkik buyurabilirler, yazma menbalar dakile-rini yazmağa lüzum görmedik)

Ali Çelebinin kardeşi, Abdürrahim efendi:

Mahlâsı (Kiramî) dir. (Abdülkerim) zade ile (Debistan) efendilerden okumuş, (Haseki) müderrisi (Hasan) beye muhit olmuş, (Ebüssuut) efendiye intisap etmiştir. Fakat Molla ef. iltifatını esirgediğinden müteessir olarak Bursa kadısı (Abdülbaki) efendiye intisap etmiş ve (950 H.) de mülâzım olmuştur. Bu devirde en iyi muvaffak olmuş bir talebe olduğundan ilk defa olarak günde (20) akça ile Edirne'de (Beylerheyi) müderrisi oldu. Rumelide bir çok yerlerde ve (Serez) de kadılık yaptı, bir çok yerlerde mal ve mülk edindi. Bundan sonra (Ankara) ve (Yenişehir) (5) kadılığına tayin edildi. Son vazifesinde (982 H.) de öldü. Orada metfundur.

Bu ailenin hepsinin şüire karşı büyük

şehzade Selimî Konyaya ve Kütahya valisi şehzade Bayezidi Amasyaya tayin etmişlerdi. Bayezit bundan müteessir oldu. Kütahyada ipka olunmasını istedi. Padişah derhal Konyaya hareketini şehzade Selime bildirdi. Bu iki şehzadenin birleşmesi çok tehlikeli idi. Muharebe vukubulacağı haber alındı. Bunun üzerine her ikisine birer hattı hümayun gönderildi. Bununla beraber Pertev paşayı (Bayezit) e, Mehmet paşayı da, diğeri müteessir olmasını diye, şehzade (Selim) e gönderdi. Bayezit Pertev paşaya hakaret etmekle beraber neticeden korkarak Amasyaya gitti. Fakat şehzade Selimî Lala Mustafa paşanın teşvikiyle tehdit etmeğe başladı. Bunun bir fitne ile neticeleneceğini padişaha (Selim) bildirdi. Bu hadise (Bayezit) in harpte mağlubiyeti ve İrana firarı orada katliyle neticelendi.

(4) Bu beyit ve kit'alar [Tezkeretüşşuara] da ve [Ataî] nin şekâyikinde vardır.

[5] [Kamusulâlâm] da Beyşehir olarak yazılıdır. Diğer mekâzlerde de Yenişehir olarak kayıtlı görüldü.

(2) A - (Ataî) nin (Şekâyik) inde; (Kiramî) nin biraderidir. Deniliyor. Buna nazaran Ali Çelebinin de kardeşi olması icabeder. Fakat bu eserden maada olan menbalarda Ali Çelebinin amcası olduğu yazılıdır. Gerçi bütün eserlerde - Müslimînin; Ali Çelebinin kardeşi olmayıp amcası olduğundan bahsediyorlarsa da, (Kiramî), (Müslimî) ve Ali Çelebinin (Ebüssuut) efendi zamanına tesadüf etmesi kardeş iddiasına kuvvet vermektedir.

B - Lakabının Müslimî olması daha doğrudur. Söylediği bir beyitte kendi adını Müslimî olarak kullandığı; vezin şeklinden anlaşılmalıdır.

(3) Sultan Süleyman, Manisa valisi bulunan

bir temayülü var. Bunun da, bilbassa
Türkçe olmak üzere güzel parçaları
vardır.

İbret aldı, bunca gamlarla görüp (6) âlem
beni
Ah kim İbretünümâyı âlem etti gam beni

Unutma padişehim keştil aşkı dualardan
Elinden geldiği hayrı dirlîğ etme gedalardan

Feteğin haline ey hoca nazar kılmağsın
Çarhı atlas ne kumaş olduğunu bilmeğsın

Damı nazara döstü eğerçi nice diiber
Gözüm seni tuttu benim, ey ruhu musavver

Çarha dayanma her ne kadar üstü var ise
Yerin efendi, altıda var üstü var ise

Diyeemez sanmanız ol mihri cihanarayl
Benzer ebrüme deyu ağzına almaz rayl

**Gördüğümüz gazelinden bir parçayı
naklediyoruz:**

Ömürler versin Allah ol nihali tazeye ey dli
Yolunda can veren uşşak yattıkça yerler
altında (7)

Mustafa Vasfi:

Kınalı zade Ali Çelebinin kardeşinin
oğludur. Tezkere sahibi Hasan çele-
binin de Amca zadesidir. Kadı idi.

Doğum ve ölüm tarihlerini bulama-
dık. Yalnız İstanbulda doğduğu (8)
anlaşıyor. Buna nazaran babasının
İstanbulda bulunduğu tarih takrihen
(940 H.) ile (945 H.) arasında olma-
sına göre Vasfi efendinin doğum ta-
rihinin aşağı yukarı bu iki tarih ara-
sında olması çok muhtemeldir.

Tezkere sahibi Hasan Çelebinin
tahtı terbiyetinde yetişti. Müftü Zeke-
riya efendiye mülâzemetle Kadı mesle-
ğine girdi. Esas mesleğinden maada

[6] [Ataî] Şekayıkında, [333 S.] de bu kelime
[Âdem] olarak yazılıdır.

[7] [Ataî] nin [Şekayık] inde [333 S.] da bu
gazeli Abdürrabim efendiye atfetmektedir.
Halbuki aynı gazelin tamamını tezkere sa-
hibi [Hasan Çelebi] ye tahsis ettiği [492]-
inci sahifede de [Hasan Çelebi] ye maletmek-
tedir. Gazeldeki

Hasan sanma meyanıdır görünen ziri
hançerde
mısrainı nazaran [Hasan Çelebi] ye ait
olduğu anlaşılmaktadır. [Ataî] nin bu zuhu-
llunı burada kaydetmek zarureti hasıl ol-
muştur.

[8] [Tuhfetülhattatın] [533 S.]

daha iki kabiliyeti de vardı:

1 — Oldukça okunur, söylenir şiir-
leri vardır. Şunu misal olarak yazabiliriz:

Küştei hançeri hanrızın edersin seveni
Ey göfûbağı letafet seven ölsün mü seni

2 — Aynı zamanda Hattat idi. Çok
güzel yazıları olduğu anlaşılıyor.

Yazdığı yazı nümunelerini aradık,
bulamadık. Meşhur hattatlardan Üskü-
darlı Hasan Çelebiden ders ve icazet
almıştır. Sülüs ve nesih yazılarının bü-
tün inceliklerini öğrendiği gibi o za-
manlar henüz yeni olan talik yazı şek-
lini de meşketmiştir.

Vefatı tarihi ile nerelerde kadık
yaptığına ait malûmata, menbalarımızda
tesadüf edemedik. İleride bulacağımız
yani malûmatı bu sütunlara dercede-
ceğimiz tabiidir.

İLÂVE :

1 — İkinci sayımızda Ali Çelebinin
Edirneye yani ilk müderrisliğe tayini
tarihi malûm olmadığını ve (948 H.)
den sonra Edirneye tayini mümkün
olabileceğini kaydetmiştik. (Ataî) nin
(Şekayık) zeyline yaptığımız tetkike
göre (948 H.) tarihinde yevmî (20)
akça ile Edirneye tayin edildiği sara-
hatle kaydedilmişti.

2 — Ali Çelebi, (944 H.) de Sultan
Süleyman huzurunda akdolunan imti-
han meclisinde muvaffak olmuştu. Mu-
vaffak olmayan arkadaşı (Eyyup) ef-
nin füceten vefatı semaniyedeki maa-
şının mülâzemetini kabulden imtinaa
sehep oldu. Anadolu kazaskeri (Çivi-
zade) hizmetine intisap etti. (945 H.)
tarihinde (Sadi) efendinin yerine
(Çivizade) Şeyhülislâm oldu. Muhasebe
hizmetini gören Şah ef. muit Kınalı
ise mülâzım oldu.

Bunlarla Ali Çelebiye ait tercümei
hal kısmını da tamamlamış olduk.

3 — Ispartalı (Ahmet Rifat) isminde
bir müellif Ali Çelebinin Ahlâk kiti-
bını telhis ederek (Bergüzar) adıyla
neşrettiğini Osmanlı müelliflerinde gör-
dük. İleride bu zattan da bahsedeceğiz.

ATABEY MEDRESESİ

TAHİR

Bu medrese Ispartanın 20 kilometre şimalinde bir nahiye merkezi olan Atabey kasabasında kâindir. Beratlarda ve eski tarihî eserlerde Ağrus medresesi namıyla anılan, (1) emsali arasında varlığını en iyi bir şekilde ve tadilen tamir suretiyle muhafaza etmiş olan bu eser; bu günkü çehresiyle hayatının tarihî safhalarını bize öğretecek bir kıymeti haizdir.

Binanın Bu günkü Vaziyeti:

20 × 25 vüs'atinde bir sahayı doldurmakta olan bina; oldukça müsait bir dış avlu ile binaya ait plânda görüldüğü veçhile dihliz halinde bir methali, 115 metre murabbai genişliğinde bir iç avluyu, zeminden 80 santimetre yükselen bir sathla ayrılan bir mescidi ve ittisalinde bir türbeyi, ikisi methalde olmak üzere büyük ve küçük 12 odayı ihtiva etmektedir. Odaların zeminleri heyeti umumiyesiyle toprak ve dam aksanı kemerlerle kapalıdır. Bu kemerlerde küçük birer menfez görülmektedir. Odalar muhtaç oldukları ziyayı kapıların üstünden iç avluya müteveccih olarak açılan bir nevi pencerelerle bu menfezlerden almakta iken yeniden duvarlardan açılan pencerelerden sonra menfezler kapatılmış, dam

aksanı da toprak trasalar haline getirilmiştir. Yakın senelerde de toprak yerine kiremit örtülmüştür. Odaların dünkü ve bu günkü vaziyetleri gayri sihhî bir şerait arzeder. Ratıp ve kâfi derecede ziyadan mahrum olan bu odalarda yaşama imkânlarının nasıl temin edildiğine hayret etmemek mümkün değildir.

İç avlu; 4. 25 metre irtifa ve 1. 80 muhitinde dört mermer sütun üzerine kurulan yarım bir kubbe altındadır. Binanın hütün müstemelâtı bu yarım kubbeden inen ziya ile aydınlanmaktadır. Sütunları yekdiğerlerine vasleden ağaç atkılar Osmanlı mimarî tarzına çok benzer. Yakın zamanlara kadar bu atkıların halat sargılar ve onun üstünde kireç sıvalarla örtülü bulunduğu bazı kimseler tarafından ifade edilmektedir. Katranlanmış olması çok muhtemel olan bu halatlarla sarılan ağaç atkılar mukavemeti asliyelerini muhafaza etmektedirler. Avlunun zeminini alelâde taşlarla döşelidir. Gayri mütenazır ve mütenasip bir manzara arzeden bu döşeme sonradan yapılmıştır. Gene iç avlunun ortasından geçen su (1. 40 × 1. 40) büyüklüğünde bir havuzu doldurmaktadır. Bina yapılırken suyun giriş ve çıkış noktalarında geniş tüneller yapılması unutulmamış ise de zamanla suyun mecrası bozulmuştur. Halihazırda su giriş noktasındaki mecrasını değiştirip odalardan birisinin zemininden geçmekte ve çıkış noktasında gene tüneli takip etmektedir.

Yüksek bir kemer altında 31 metre murabbai genişliği ihtiva eden mescit aksanı iç avludan seksen santimetre

1) Vaktile [Ağrus] halk arasında [Ağras] adını taşıyan Atabey kasabası; bu günkü adını medresenin Banisi Ertokuş Gazi Atabeye izafeten 1924 senesinde almıştır. Vaktileyle 21 mahalleyi ihtiva eden bu kasabada halihazırda Pazar, Sökmen, Müftü, Çeşme, altınba, Onaç, İslâm mahalleleri mevcut bulunmaktadır. Arada münderle olan mahalleler dolayısıyla kasaba bugün çok geniş bir saha üzerindedir. Bunları kapalı olmamakla beraber havası ve tabii güzellikleriyle şirin bir kasaba olan atabey umumî yollardan sapa kaldığı için iktisadî cepheден акаaktır. Bu yüzden kasaba halkı müştektir. Bu sahada hayatı canlandırmak ve memleketin iktisadî menbalarını uyanırmak için memleket gençlerine ve münevverlerine düşen vazifeler büyüktür.

yüksekliğinde bir satıh ile ayrılmakta ve Türk san'atına hassolan vasıflarla müzeyyen bir mihrap bulunmaktadır. İç avlunun ortasına açılan yarım kubbeden inen ziya ile aydınlanan bu mescit aynı zamanda bir derslane mahiyetindedir. Buradan ikisi dar olmak üzere gayri muntazam şekilde açılmış olan üç kapı ile türbe kısmına geçilir. Sekiz köşeli bir kaide üzerine Selçuk-kârî kurulan bir kubbe altında taş bir sanduka vardır. Bu sandukanın etekleri mavi çinilerle süslüdür. Tarihi bir san'at ve kıymet ifade eden bu çini oymaların bir kısmı tahrip ve zayi edilmiştir. Türbenin dahili zemini büyük kit'ada tuğlalarla döşelidir. Açık kubbe altındaki iç avlunun da vaktiyle bu nevi tuğlalarla döşenmiş olması çok muhtemel görülmektedir.

Binaya ait fotoğrafın tetkikinden anlaşılacağı veçhile haricî cenah ve arka duvarları cephe duvarı kadar itinalı örülmüş değildir. Arka ve cenah duvarlarındaki taşlar işlenmeden yerleştirilmiştir. Bu itibarla bu taşlar arasında daha evvelki zamanlara ait yontulmuş, lâtince mahkûkâtı ve kabartma resimleri ihtiva eden taşlar da vardır. Bunlar arasında sol cenah duvarının saçak kısmına tesadüf eden mahalde yüksekte kalan ve yakından tetkik edilememiş olan sfekens şeklinde ve Jüpiterin simasını andıran bir heykel vardır. Zamanla çehresi kısmen silinmiş bulunan bu heykelin tarihi bir kıymet taşıdığı tahmin edilebilir.

Yan ve arka duvarlarının emekli olmamasına rağmen cephe duvarı yontulmuş taşlarla ve ihtimamla örülmüş, cephe kapısı da bediî bir san'at ifade eden kemerler ve hendesi eşkâl ile süslenmiş, tam büyük kapının üstüne

banîsinin ismini taşıyan ve sülûs yazıy e hakkedilen şu mermer kitabe yerleştirilmiştir:

السلطان امره بمارة هذه المدرسة في ايام السلطان المظم
علاءالدینا والدين ابوالفتح كيقبادين كيقمروبرهان امير المؤمنين
المبدالضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى ارتقى [2] بن عبدالله
في شهر رمضان المبارك سنة احدى وعشرين ستاً

Bu kitabenin ifade ettiği manaya göre medrese 621 H., 1224 M. tarihlerinde ve Alâeddin Keykubatın altıncı cülûs senesinde yapılmıştır. Zamanımıza kadar geçen 700 seneden fazla bir zaman dahilinde mevcudiyetini muhafaza eden bina muhtelif tarihlerde esaslı tamirler görmüştür. İyice tetkik edilirse binanın bünyesinde bu izleri müşahade etmek mümkündür. Ezcümle bir kısım odaların kapı kornişleri değişmiş iç avlunun üstündeki yarım kubbe de tamir görmüş bir vaziyettedir. Mescitten türbeye açılan kapılar üzerinde ve türbenin eşiklerindeki müzeyyen kornişlerin mescidin mihrabını ve büyük kapının çevresini süsleyen Türk sanat eserleriyle hemen hiç münasebeti yoktur. Esasen bu kapıların da açılış tarzında görülen kusurlarda buradaki tadilatın sonradan yapıldığını göstermektedir. Kezalik iç avlu ile mescit arasında hattı fasıl teşkil eden 80 santimetrelilik iç avluya müteveccih olan aksamı kapamak için sıralanan beş adet mermer taş var. Bunlar arasında esatiri hayvanlara ait

2) Kitabede noktalar yerli yerinde olmadığı için (Ertokuş) ismi (Erenkuş), (Ertüfüş) olarak okunabilmektedir. Hasan Ali bey ve arkadaşlarının Türk edebiyat nümuneleri namındaki eserin 289 uncu sahifesinde Antalya fathine ait Selçuknameden naklen kaydedilen sahifelerde (Ertüfüş) yazılmakta ise de arapça aslından alınırken noktalar den birleştiren mütercimî tarafından unutulmuş olmasına ihtimal vermekteyiz. (Ertokuş) isminin (Erdoğuş) ismiyle münasebet ve atâkasını muhtemel gördüğümüz için biz burada bu ismi (Ertokuş) olarak okumayı ve yazmayı itizam ettik. Eğridir-Gelendost şasesi üzerindeki Selçuk hanında ahiren «Ertokuş» a ait okuduğumuz kitabenin kelimeleri noktasız olmasaydı bu ismin okunusundaki şüphelerimiz halledilmiş bulunacaktı.

Kabartmaresim ve tezyinatı ihtiva eden bir taşın makûs bir şekilde yerleştirilmiş olması, tezyinat itibariyle bu taşlarla çok alâkadar olan kornişlerin de esaslı bir tamir sırasında sonradan getirilip yerleştirilmiş olması kanaatini hasıl etmiştir.

Medrese binasının ön cephesi 20 metro olduğu halde arka cephesinin 21 metro olması binanın tamamen mustatil şeklinde olmadığını, kezalik türbenin de medrese binasının tam arka gerisinde olmaması da türbe ile medrese binasının aynı zamanda yapılmadığını ifade etmektedir.

Medresenin Banisi Ertokuş kimdir?

Yukarıda yazılan kitabede (Ertokuş bin Abdullah) künyesiyle ismi geçen zat birinci Gıyasüddin Keyhusrevin kölesi ve en mutemet bir adamıdır. Gıyasüddin Keyhusrevin en felâketli günlerinde ona sadakatten ayrılmamıştır. (3)

Gıyasüddin Keybusrev (601,H.,1204 M.) senesinde Selçuk tahtına ikinci oturduğunda Antalyayı zapta teşebbüs ettiği zaman Ertokuşun mübarizler arasında büyük yararlıklar gösterdiğini Antalyanın zaptından sonra buraya su başı tayin edildiğini görüyoruz. Yazıcı zade Ali namında bir zatın selçukname adh eserinden naklen Türk edebiyat nümunelerine Hasan Âli bey ve arkadaşları tarafından dercedilen Antalya fethi hakkındaki bir parçayı aynen kaydediyoruz:

Zikri azimet sultan Gıyasüddün Keyhüsrev bifethi Antalya:

“ Birgün sultan adeti mahut resmince saltanat tahtında oturmuştu. Mazlumlara dat verip zalimlerden intikam alırdı. Nagâh bir bölük bezirgânlar dergâhına gelip yakaların yırtıp feryadü figan edip çağrıştılar. Etilerki; Ey padişahı hefti kişver biz kulların

bezirgânlarız. Horasan ve İrak etrafında kisbihalâl talebi için rub'u meskûn nevabisin ayak altına alıp ayalımız nafakaları için meşakkatler çekerüz. Şimdiki halde Mısır diyarına varmıştık. Feravan ganimet ve nimet ele getirmiştik. Çün İskenderiyeye vardık. Bir müddet anda tevakkuf edip firenk kumaşlardan alıp yük bağlayup gemiye girdik. Çün Antalya şehrine girdik. Hakimleri ki firenk mekikleri kabilinden anda hükmederler. Bizi tuttular. Nahak hapsettiler. Natık ve samit kalil ve kesir nemüz var ise zulümle aldılar. Ne denluki tazarru ettik fayda kılmadı. Akıbet ettilerki; müslümanlar padişahı adil padişahıdır. Adil ve şevket birle Konyada oturmuştur. Anun kapısına bizden dat ve tazallüm gösterin; ta ölçeri çeküp sizin malinizi alvere dediler. Çün sultan bu maaniyi anlardan eşidüp onların zilleti ve gilleti haline rikkat edip ve bamiyyet ve kazabı odu müştail oldu. Ant içtiki oturmiyam ve eğlenmiyam ta sizin emvalinizi bi kusur alıp size teslim etmeyince. Eğer bir nesnenüz telef olmuş ola ben hazneden yerine koyam. Ben kurbet meraretin tatmışam. ve zalimler nekebatı benim bayatım hedefine erişmiştir.

BEYİT:

Ben bilğrem sizleyin miskin kişiler halini
Gurbet lore ol başında çok külâhim vardı.

Gerktir ki hatırınızı mahzun tutmayasınız dedi. Anlardan sonra mihmandarlara buyurdu ki; hunları bir eyü yere konduralar ve taabbüt kılıp ve vazife muayyen kılalar. Ana dek ki Sultan Antalya tarafına azmede. Ertesi gün çün seyrandan dönüp saltanat sarayına nüzul etti. Hun ve şölen çekildi. Ve dergâh münşilerine haber erişti ki etraftı memalike asakir cami için nameler ka-

3) Kitabeler: İsmail Hakkı D.

leme gütürelere. Ne denli etrâk ve ektrat ve gayri tavaif varsa Saltanat dergâhı hizmetine filân günedek hazır olalar. Bile ki müsaraat ve mübaderet edeler. Çün nameler yazılıp muvakkâ oldu-Kassat ve müriler eline verildi. Iraktaki ve yakındaki mülûk ve asakir şehir zamanda Sultan kapısına bigiran leşker cemoldu. Mecmu sağ kola ve sol kola çerileri Kayı, Bayat ve Bayundur ve Saluru bilcümle leşker ve dört bölük çerileri ve anlardan gayri arap, kürt ve gayri tavaif çerileriki hazır olmuşlardı.

Şöyle ki dört yerde ordu pazar kurulup her yeri bir muazzam şehir gibi her ne istenirse bulunurdu. Sultanı devlet muvafakati ve saadet mürafakati birle Hakteâlanın fazlı ve inayetine istizhar kılıp anın dergâhından Nüsret dileyüp leşkeri cerrar birle küffar diyarına teveccch ettiler. Bir kaç gün sonra ol hududa erişti. Anun heybeti ve savleti korkusundan ol diyare zelzele düştü. Ve emvai teşaviş ol diyarın halkının başına uçtu, şunda ki sipah ki harp ve mukatele vaktinde hengâmeler koparırlar.

Sultan Antalya şehrinin kapusuna koştu ve Sultan Antalya üzerinde buyurdu on mancınık kurdular. İki ay mütevatir sabahtan akşama dek cenk ettiler. Şöyle ki hiç nevi zaf ve fütur erişmezdi. Bir gün Sultan buyurdu ki Çerinin mübarizleri ve bahadırları cengi Sultani kılalar ve mecal ve eman vermiyeler. Pehlivanlar fevç fevç ittifakla nerdibanlar hazırlatıp nardubanları baru üzerine kurup erlik ve hamiyet ve can-siparlık ayarı birle kendulerini himayun huzurunda imtihan miheğine urup erlik ve secaat zuhure getürelere. Ta Sultan-dan anların hakkında in'am ve ihsan

hasıl ola. Çün çavuşlar bu fermanın nidasını; asakiri mecami samiine eriştiler ve cümle ümera ve mevager ve etrâk ve ektrat eşitüp bileler.

Hemen saat hisarın havali ve etrafından nardubanları kurdular. Ol kimesne ki dilâverlik edüp burca çıktı. Hüsamettin lâkaplı YOLUKAASLAN adlu KONYA sipahilerinden kılıncı ve çokalı birle baru üzerinde Pelenk gibi seyirdüp kenduzin Frenk arasına bıraktı ve Frenklerden bir kaç nüfusu cehen-nem seferine gönderdi. Ardınca dilirler ve bahadırlar her taraftan burca çıkup şehre girüp gördüler ki Hüsamettin frenkler arasında arslan gibi sağ ve sola kılınç salup kelime-i şahadet getirüp tek-bir ünün güge eriştirmiş. Her biri bir taraftan kılınç urdular çün frenklerin kalanı kılınç zahmini gayette gördüler. Şehaptan kaçır şeyatin gibi firar yolun tuttular.

Çün çerinin kalanı bu haleti görüp her burçtan ve yollardan kementler atup çıktılar. Sultanın sancağını yukarı çıkarup hisarın kulesine diktiler. Ve giren asker içerüdeki kâfirleri öldürüp kapuları açtılar. Çerinin kalanı dahi şehre girdi Sultan yasağ etti ki öldürmiyeler, ama nehubarat ve esir edeler.

Beş gün garat ve taraca meşgul oldular. Altıncı gün aman oldu deyu çağırttılar.

Ve Antalya su başılığın mübarizlerden Ertüfüş beye [4] ki Sultanın has kullarından idi. Ana erzanı kıldı. Ve buyurdu ki kendu bavaşısı ve nevageri-le şehri bekleye ve çağırdılar ki:

Herkim ki ziri zeminlerde ve delüklerde ve mağaralarda gizlenmişti, korkmayalar, çıkup şehre geleler. Herbiri evli evinde mütemekkin olalar, kavga ve garat bilgüllüye mündefi oldu deyü. Bu sözü eşittikte şehir halkı hep evli evine geldiler. Andan sonra sultan bir müddet anda ikamet

4) Biz bu ismi Ertok'ün olarak okumaktayız.

ett. Mancınık taşı zorundan ebdan ve baru yıkılmıştı. Meremmet olundu ve anbarlara zahire konuldu ve cephanelere cebe ve esliha doldurdular. Kiliseleri mescit edip kadı ve hatip ve imam, müezzîn köyup minar ve mihrap ettiler. Muhafızlar ve hisar erleri eksük komayıp cümlesin müheyya kıldılar. Andan sonra sultan saadette rikâbı hümayon Konya ki Rum sultanlarının merkezi âlâm ve şehriyârî ve müstakarrî seriri tacidaridir, belki burcu evliyadır, tarafına matuf kıldı. Çün şu halden bir menzil göçtü ve ekâbire ferman oldu ki derbent ağzında durup olbezirgânlara ki zulmetmişlerdi. Ve bu sefer mülâzımlardı ve beytuteleri ve yemekleri ve libasları sultandan buyrulmuştu. Sultan etti ki her neki sizin meta ve ne miktar ise nüsha edüp divana götürün ta her neki kasıl olur size versünler eğer tamam olmazsa Ertüfîş diye hüküm verilsin. Anın katında olen ganimenden vere. Her ne ki eksük gelürse hazineden tamam edeler. Anların mallarından bir habbe telef olmaya ve kendüzi talîi mes'ut birle dini muhammediye revnak ziyade kıtup salimen ve ganimen göçüp gitti.

* * *

Bir aralık tekrar rumların eline gecen Antalyayı İzzettin Keykâvüs istirdada muvaffak olarak muhafızlığını tekrar Ertokuşa vermiş, bu suretle müşarünileyh uzun müddet Antalya Valiliğinde kalmıştır. Alâeddin Keykubat Alâiyeği mubasara ettiği zaman gene Antalya emiri olan (Mübarizüddin Ertokuş) şehrin zaptında başlıca âmil olmuş, Antalya civarında 22 kadar kaleyi zaptederek kadalara kadar bir sefer tertip edebilecek kudret kazanmıştır. Bu tasavvurunu tahakkuk ettirmek için hükümdar Alâeddin Keykubata muracaat etmişse de ruhsat istihsal edememiştir.

Alâeddin Keykubat Erzincanı zaptedince oğlu Gıyasüddin Keyhusreve verip onun Atabeyliğine (Emir Mübarizüddin Ertokuş) u tayin etmiş (5) Emir Ertokuş burada da faaliyete geçerek Şarkî Karahisarı Menküç ailesinden olan Meliki Muzafferden almıştır. (6)

Ertokuşun vilâyet dahilinde ikinci bir eseri:

Ertokuşun vilâyet dahilinde ikinci bir eseri de Eğridir-Gelendost yolu üzerinde gol kenarında kâin Selçuk hanı adıyla anılan binadır. Halihazırda bir kısım kemerleri yıkılmış bir vaziyette bulunan bu binanın iç kapısı üzerinde sülüs yazı ile mahkûk olan şu mermer kitabe vardır:

السلطان عمره في سبيل ربه العالم العالم مبارز الدين ارتقش
سنة عشرين ستاً

Bu kitabeden anladığımızı göre bina; 620 H.

5) Ertokuşun « Gazi Atabey » unvanının bu vazife ile âlâkası muhtemeldir.

6) Kitabeleri İsmail Hakkı B.

ve 1223 M. senesinde Atabey medresesinden bir sene evvel yapılmıştır. Ertokuş bu kitabede mübarizüddin lakabını kaydettiği halde bir sene sonra Atabey için yazılan kitabede Bürhanı Emirülmüminin unvanıyla habasının ismini ilâve etmiştir.

Selçuk hanı ve gerekse Atabey medresesinin yapıldığı tarihlerde Ertokuşun Antalya Emirliğinde bulunduğunu, Erzincana arabeylikle bu tarihlerden sonra memur olduğunu tahmin etmekteyiz.

Birinci Gıyasüddin Keyhüsrevden itibaren uzun seneler mühim hizmetlerde bulunan (Ertokuş) un nerede ve hangi tarihlerde öldüğünü bilmiyoruz. Atabey medresesinin ittisalindeki türbedeki sandukanın Ertokuşa ait olduğu hakkında da kat'i bir vesikaya şahit olamadım. Medreseye ait berat kayıtlarında (Gazi Atabey) kayıtlarının teselsül etmesi bu zatın burada metfun bulunduğu hakkında bize kanaat vermemiştir. Son günlerini Erzincan havalisinde ikinci Gıyasüddin'in Atabeyliğinde geçiren Ertokuşun tekrar Atabeye ne suretle gelmiş olduğuna vakıf değiliz. Buradaki türbenin, medresenin inşasından evvel veya sonra metfun olan başka bir zata da ait olması muhtemeldir. Türbe ile medresenin aynı senelerde yapılmış olmasındaki kanaatlerimiz de bunu teyit etmektedir.

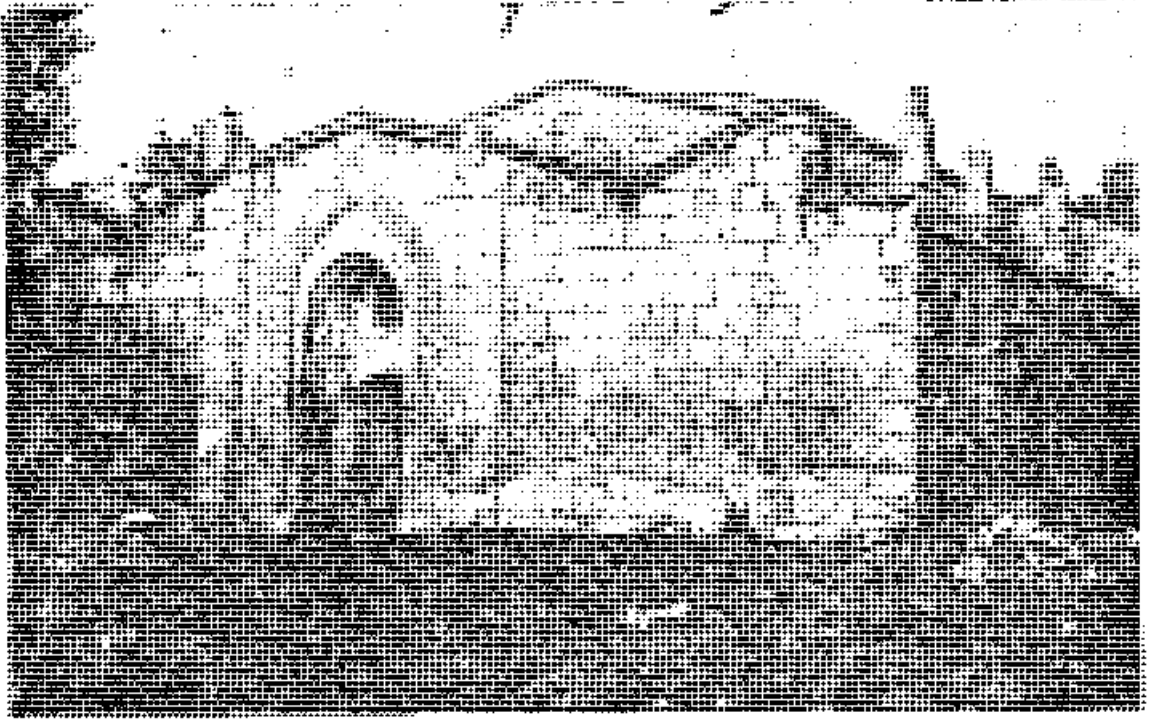
Atabey medresesinin tarihi ehemmiyeti:

Bundan 25 sene eveline kadar hâlî faaliyette bulunan Atabey medresesinin Osmanlı devrinde mevkii mahsusu vardı. Kazaskerlik ve saire gibi ilmî dereceleri ihraz edilmek için bu medresede müderislik yapmanın meşrut oluşuna bakılırsa Bursa medresesi derecesinde bir kıymet taşıdığı anlaşılır. Bu medrese müderisleri arasında ilmî şöhrat kazanan büyük adamlar vardır.

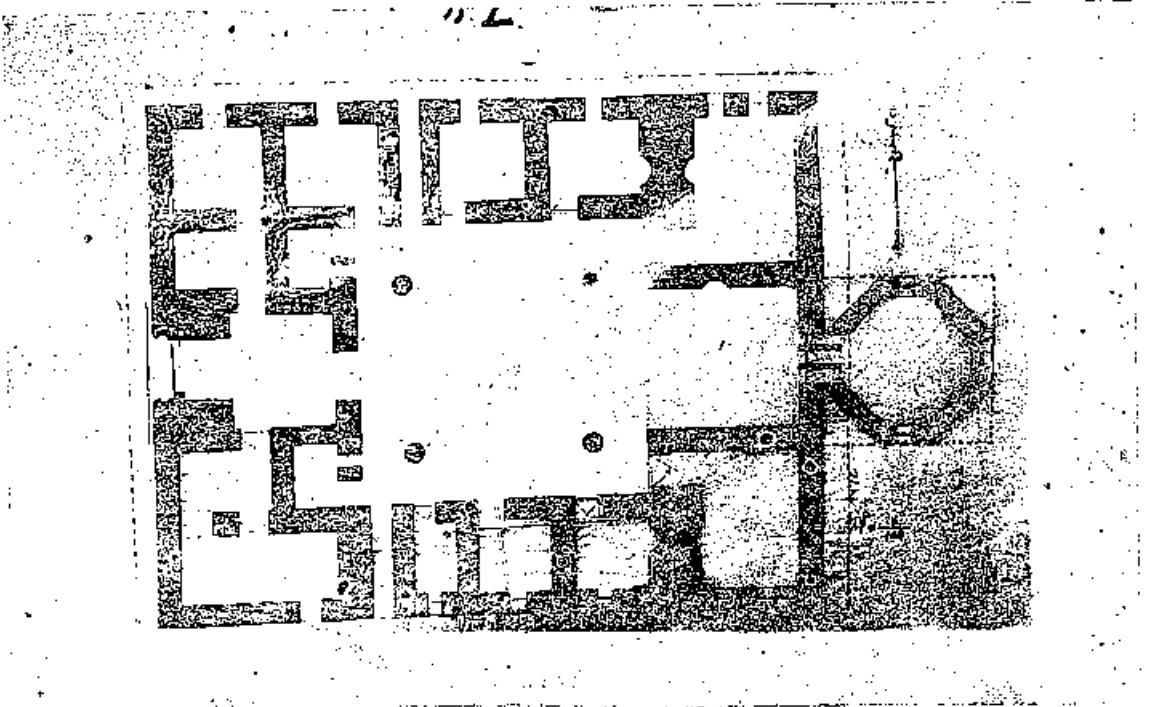
İkinci Murat devri ulemasından Ayasuluk çelebissi denmekle meşhur Muhammet İbni kazî ve kanunî Süleyman devri ulemasından ve mesahiyyininden meşhur Alâittin Fenarînin talebelerinden olan Ece Halife ile küçük Tacittin İbrahim denmekle meşhur onuncu asrı hicrî ulemasından Mevlâna Tacittin'in isimleri bu meyanda sayılabilir. Gene Murat devr ulemasından Hoca zade namıyla şöhrat bulan zatla Molla Ayas bu medresenin yetiştirdiği büyük adamlardandır. [7]

Medresenin umumî hayatı üzerinde burada yetişen büyük şahsiyetlerin mühim tesirleri olmuş, bu itibarla bugüne kadar bina mevcudiyetini muhafaza edebilmiştir.

7) Bu nevât hakkında geniş malûmat (On) On müteakip nüshalarında sırası düştükçe yazılacak ve bunların hüviyeti ilmiyeleri tsnit' olacaktır.



Atabey Medresesinin cepheden ve yandan görünüşü



Atabey Medresesinin Plânı

Eski bir Türk efsanesi

Yazarı: Hüseyin Namık

Isparta Halkevi yaptığı müsbet işler arasında Isparta halkiyatını da nazarı dikkate alacaktır zannederim. Kelimeler toplamaktan ziyade metinler toplamak en mühim bir meseledir. Bir kelime tek başına katiyen yaşayamaz. Onun mevkii ancak cümle arasındadır. Binaenaleyh kelime toplamadan ziyade halk ağzından şürler, maniler, masallar, deyişler ve saireyi toplamak daha faideli olur.

Millî masallarımızın mazisini tarihin kaydedemeyeceği eski devirlere kadar çıkarabiliriz. Hicretin üçüncü asrında Acemceden Arapçaya terceme edilen eski bir Türk efsanesi bugün dahi Anadolu'da yaşamaktadır. Daha sonra Dede Korkut kitabında bulunan efsanelerin meselâ: Bay Böre, Tepegöz gibilerinin hâlâ Anadolu'da yaşadığını memnuniyetle görmekteyiz. Bu yazımda hen de bir Dede Korkut efsanesini Ön okuyucularına nakledeceğim. Maksadım bu çok eski efsanenin acaba o taraflarda yaşayıp yaşamadığını öğrenmektir. Eger beni Ispartalı arkadaşlarım bu hususta tenvir ederler ise ilim namına şimdiden teşekkür ederim.

Hanlar hanı Bayındır han yılda bir kere toy edip Oğuz beylerini konuklardı. Yine bir gün toy edip at, deve, koyun kestirmiş, bir yere ak çadır, bir yere kızıl çadır bir yere de kara çadır kurduymuştu; bundan sonra maiyetine şu emri vermişti:

— Kimin ki oğlu kızı yok kara çadıra kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin yerse yesin yemezse dursun git-

sin. Oğlu olanı ak çadıra, kızı olanı kızıl çadıra kondurun.

Oğuz Beyleri Hanın toyuna toplanmağa başlamışlardı. Beylerin içinde oğlu ve kızı olmıyan Derse Han da kırk yiğiti alıp Bayındır Hanın sohbetine gelmişti. Bayındır Hanın yiğitleri Derse Hanı karşıladılar, kara çadıra kondurarak, kara keçeyi altına döşediler ve kara koyun yahnisinden önüne getirdiler. Derse Han bu halden şikâyet edince Hanın buyuruğu veçhile oğlu kızı olmıyana karşı bu tarzda muamele edileceğini söylediler. Derse Han da derhal kalkarak zevcesinin yanına gitmiş vakayı anlatmış ve zevcesinin tavsiyesi veçhile büyük bir ziyafet kurmuştu. Bundan sonra İçoğuz, Dışoğuz Beylerinin tarafına gitmiş aç görünce doyurmuş, çıplak görünce donatmış ve borçluları borcundan kurtarmıştı. "Bir ağzi dualının alkışı ile, zevcesi hamile kalmıştı. [1] Bir müddet sonra Derse Hanın bir oğlu oldu. Oğlan onbeş yaşına girdiği vakit artık orduya karışmıştı. Bayındır Hanın bir boğası vardı, bir de boğrası vardı. Baharlarda bu iki hayvanı döğüşdürerek Oğuz beyleri temaşa ederdi.

Yine bir gün boğayı saraydan çıkarmışlar üç kişi sağ yanından, üç kişi de sol yanından zencirle tutarak meydanın ortasına koyuvermişlerdi. Meydanda Derse Hanın oğlu arkadaşlarıyla aşık oynarlarken boğanın salıverildiğini görünce kaçmışlar ortada yalnız Derse

[1] Görülüyor ki Barthold'un söylediği gibi Türklerde teaddüdü zevceat yoktur.

Hanın oğlu kalmıştı. Boğa doğruca çocuğun üzerine yürümüş oğlan yumruğunu boğanın alınına dayayıp mücadeleye başlamıştı. Nihayet oğlan boğayı yere yıkmaya muvaffak olmuş derhal bıçağını çekerek boğanın başını kesmişti. Bunu gören Oğuz Beyleri derhal çocuğun etrafına toplanmışlar, Dede Korkut ta gelmiş babasından çocuğa Beylik verilmesini dilemiş ve oğlana Boğaç İsmi vermişti. Oğlanın babasından Beylik alması babasının kırk yiğitini basede düşürmüş ve yiğitler Derse Hana giderek çocuğun aleyhinde bulunmuşlardı.

Bunun üzerine Derse Han oğlunun av avlamasını görmek istemiş o da babasına mebareti göstermek isteyen genç Boğaç geyiğin arkasından koşarken kırk yiğidin teşvikiyle babası yayını çekerek oğlunu vurmuştu. Derse Hanın karısı oğlunun ilk avı olduğu için at, deve, koyun kestirmiş ve toya hazırlanmıştı. Fakat babasının avdan yalnız dönmesinden kuşkulmuş derhal oğlunu aramağa çıkmıştı. Genç Boğaç babasının okuyla yaralandıktan sonra hızır yetişmiş yarasını eliyle sıvamış ve bu yaraya dağ çiçeği ile anasının sütü melhem olacağını söylemişti. Boğaç'ın annesi yaralı oğlunu bulduğu vakit oğlunun tavsiyesiyle hemen bu ilacı yapmışlar ve çocuğu eve getirerek babasından saklamışlardı. Bu hali duyan kırk yiğit vaziyetin kendileri için pek tehlikeli olduğunu görünce Derse Hanı tutarak esir edip başka diyarlara göç-

meğe başlamışlardı.

Bunu duyan Derse Hanın karısı babasını kurtarmak için oğlunu göndermiş, oğlu yetişerek burada at oynattırken yiğitler bunu görmüşler fakat tanıyamıyarak bunu da esir almak istemişlerdi. Bu sırada Derse Han yiğitlerden bu genci tutmak için müsaade istemiş her ikisi karşılaşmışlar. Babası oğlunu tanımadığından her ikisi arasında bir muhavere cereyan etmiş neticede tanışmışlar kırk yiğitin üzerine hücum ederek kimini esir, almış, kiminin boynunu vurmuş ve babasını esaretten kurtarmıştı.

Bu vaka üzerine Hanlar Hanı Bayındır Han Boğaç'a heylik ve taht vermiş Dede Korkut da gelip bu oğuznameyi tertip etmişti.

Dede Korkut kitabından hulâsaten naklettiğimiz bu millî Türk efsanesi yalnız edebiyat tarihçilerinin değil aynı zamanda Türk tarihi mütetebbilerinin de ayrıca tetkik etmesine muhtaç pek mühim bir efsanedir. Bir çok âlimler bu efsaneleri diğer kavimler efsaneleriyle mukayesa etmektedirler..

Ümit ederim ki bu efsane veya buna mümasil hikâyeler de bâlâ İspartahlılar arasında yaşamaktadır.

Dört Köy Panayırı

7/Eylül/934 Cuma günü Lâğos köyü çayırlığında Halkevi Köycüler şubesi tarafından dört köyün iştirakile tertip edilen köy Panayırını ziyaret ediniz. Köyü, köylüyü, köy iktisadiyatını, köy hayatını tetkike fırsat bulmuş ve aynı zamanda iyi bir gün geçirmiş olursunuz.

Et ilânlarında tafsilât vardır.

HALKEVİ

Mecmuamızın çıkışını kutlayan arkadaşlarımıza teşekkür ederiz.

Mecmua

II

Kadim Anadolu'da Türk Naturizmi

ATABEYLİ NAÇI

Birinci nüshada (Ayazmalar) a dair yazımda: Anadolu'nun kadim dini çehresine dokunaklı yazımı vadetmiştim. Eski Anadolu'da yerleşmiş olan ilk dinî gidişlerin izleri, Anadolu'da şimdi mevcut olan bazı zümre ve halk arasında, yeni din ve itikatlarla az çok karıştırılmış ve tedahül etmiş şekilde görülebilir. Şu cihet bence muhakkaktır ki: bu akideler ne kadar karışmış ve birbirine ilmeklenmiş olsalar, köklerinde (Türk naturizmi) nin filizlerini taşıyorlar.

Yalvaçtaki (*Men Askeos*) mabedinin profesör Sir Vilyam Ramzey tarafından hafir ve tetkikinden ve diğer kadim Anadolu mabetleri hakkında edindiğim bilgilerden çıkarabildiğim netice şudur:

Ön Asyanın her tarafına yayılan (*Yer anası Cybèle*) ibadeti, bu âlihenin ismi muhtelif yerlere göre az çok değişmekle beraber ileri Asya, Horasan ve Türkistanda ve bir taraftan da Yunanistan ve Romada tazime mazhar olmuş bir Türk naturizmidir. (*Cybèle - Sebele*) âlihesine İstrabo tarafından (*Selene*) ve (*Antyoh-Yalvaç*) şebri hakkında Latince bir kitabede (*Länna*) tesmiye edilmiştir. Bu âlihe için ayrıca bayramlar yapıyordu. Yalvaçtaki (*Men*) mabedinde ise âliheye avam tarafından (*Artemis*) adı verilmişti.

Bu dinî akidelerin Ön Asyada naşirleri ise (*Sumer, Akat ve Eti*) lerdir. Sumer Akatların dinî (*Chthonisme-*

Zemin peresti) dir. Eski şark dinlerinin hemen hepsinde, bir taraftan tabiatın kuvvetlerini ve hususile hararet ve ziyanın kaynağı olan (*Güneş*) nebat ve hayvanlardaki üreyişin anası olan (*Arz*) ın telih edilmesinden ibaret olan (*Naturalizm*) ve (*Katonizm*) i görüyoruz.

Pisityanın Antiyoh şehri olan Yalvaçtaki (*Men Askeos*) ve Firijya ile Lidya hududunda ve (*Laodike*) şehirleri arasında (*Men Karos*), keza Sarayköy civarında (*Men Kome*), (*Men Karou*) İzmir civarında Kulada [*Men Sabazioz*]... hepsi: âyin ve ibadetleri [*Mukaddes esir - Hiyerodol*] namındaki hadım rahipler tarafından yapılan (*Dindimene*) ye aittir. Bu kelime (*Zizim*) ve (*Mene*) parçalarına ayrılarak mütalea olunursa (*Zizim*): Miletin cenubundaki (*Didyma*) şehri ve Murat dağının eski adı olan (*Dindima*) ile ay manasını ifade eden (*Méné*) demek olduğu anlaşılır.

Men, haddizatında (*Kamer, Ay*) demek ise de ayı temsil etmiyor. Ramzey diyor ki: (*Astronomie - Seyyareler ilmi*) noktai nazarından düşünürsek (*Men*) ay ile alâkadardır; fakat onun bir erkek timsali değildir. O, aya kardeşlik eden güneş mabududur. Hakikatte ise manası daha geniştir. O, insanın hayatını bütün teferruatı ile idare eden ilâhî tabiatın ulvî kudretidir. Onun Anadolu adı (*Mannes*) tir; Ona Yunanlılar, mabudu azam (*Zeus-Zeves*) demişlerdir. O, her gün ufuk-

larda parlak ziyasile lem'adar olan (Güneş) allahı ve o belki Pisitya mabudu (Dawos) yani (Kurt) tur. [1]

Bazı yerlerdeki heykellerde Menin timsali: başında Firijya külâhı, sırtında pelerin, omuzları üzerinde hilal, bir elinde kaplan yavrusu, yahut çam kozalağı ve diğer elinde mızrak tutmakta olan bir delikanlı olarak görülür. Bazı heykellerde de ellerinde bir küre ve yanbaşında bir at bulunur. Meni temsil eden heykellerin bazılarında horuz da görülmüştür:

"Göyün oğlu ilkbaharın üç ayında (Koyun), yazın üç ayında (Horuz), senenin ortasında (Öküz), sonbaharın üç ayında (Köpek), kışın üç ayında da (Domuz) eti yer." [2]

Kâbilin eski (Hindu-Sikit) hükümdarlar tarafından idare edildiği devirlerde, Belh ahalisi indinde sarıh surette bir (Kamer mabudu) vardı. Hükümdarlara ait madalya ve meskûkatta, Firijyalıların Men mabuduna müteallik eserlerinde olduğu gibi, bir mabudun omuzlarında hilâl taşıyan kabartma tasviri vardı.

Yunanistanda allahlar insan şeklinde temsil edilmiş, Anadolu'da ise ekseriya başka bir şekilde gösterilmiştir. Men mabedinde bu (Hilal) şekilleri mabuda rumuz olmuştur.

Mabut Mene ait nezir taşlarındaki kabartma hilal şekilleri, hilalın öküz başı ve buynuzlarından istihaleye uğrayan muhtelif kılıklarını gösterir. Artık bu hilâl, boynuz ve öküz başı, mabedi süsliyen nezir taşları üzerinde bir (Nazarlık) alâmeti olarak telâkki edilebilir. Anadolu'da hâlâ, yeni yapılan evlere, bostan tarlalarına ve küçük çocuklara, cami içlerine... takılan, asılan

[1] Studies in the Roman Rovince Galetia.

S. VV. Ramsay. 1918

[2] Türk tarihinin Ana hatları S: 51

büyük, küçük hilal şekilli buynuzlar, öküz başları, at nahı hep bu dinî rumuzun nazarlık alâmetleridir.

Netice: Türk naturizminde mabutler, biri (Arzi), biri (Semavi) olmak üzere (Yer tanrısı), (Gök tanrısı) diye ikiye ayrıldılar. Ve yer ile gök bu itibarla kudsi tanındı. Orta Asyada semavi naturizmin başladığı ilk zamanlarda garbe hicret eden Sumerler, Etiler bu dini de beraber götürmüşlerdir.

Güneş ile ayın mabut telâkkisi, Hyung-nu devrinde resmî bir din oldu.

Tokyularda güneş mukaddes olduğundan hakanların saraylarının ve ocaklarının kapıları daima şarka müteveccih bulunurdu. Şimdi bile Türkler evlerin cephesini şarka yaparlar.

Oğuzhan oğullarının isimleri de gösteriyor ki: Türk budunu (Gün, Ay, Yıldız; Gök, Dağ, Deniz) gibi semavi ve arzî hütün kuvvetleri kendinde toplayan bir soyun seciyesini din ve akide halinde her yerde temsil etmiştir.

Bütün küçük Asyada (Kybele) yahut (Arthemis) ibadetlerinin mütecanis akideleri mevcuttu. Bu itibarla Yunanistan, dini Lidyadan aldı. Lidyada oturan (Sartlar) ve onlara medeniyet üstatlığı yapan ataları (Eti) ve (Sumer-Akat) lar ilk medeniyet eseri olan din fikirlerini de şarktan garbe doğru naklettiler.

Esasen tarih, dinî cereyan ve tesirlerin şarktan garbe doğru daimî seyrini gösterir.

İSTİFADE EDİLEN ESERLER:

Ramzeyin Men mabedi hakkındaki eserile, Asyayı uğraranın tarihi coğrafyası - Konyada vaktile çıkan Yeni Fikir mecmualarında Naci Fikret beyin sızma hafriyatı hakkındaki yazıları - Türk tarihinin ana hatları - Tarih cemiyetinin Yeni tarihi - Türk türesi Ziya Gök Alp-Şarî Teksiyenin Küçük Asyası - Samih Rifat merhumun Cümhuriyetteki Artemis makalesi vs..

ÜN

ISPARTA

HALKEVİ MECMUASI

Memleketi demir ağlarla örmek en büyük azmimizdir.

BAŞVEKİL: İSMET

Afyon- Antalya Demiryolunun ehemmiyeti

Isparta Mebusu
Kemal Turan

Sultan dağları, Ulukışladan Afyona kadar muntazam bir hat halinde, geniş *Yayla anadolusu*'nun cenubunu çerçeveler. Bu hatla Akdeniz sahili arasında bir saba vardır ki şarka düşen yan dil'ini Mersinle Ulukışla arasına, garbe düşen yan dil'ini da Afyonla Fethiye arasına uzatılacak mafruz birer hatla çizmelidir. *Cenup anadolu*'su dediğimiz bu sahayı büyük Toroslar kaplamıştır. dağlık mntakada ufak ovalar, Yeşil vadiler, yeryer göller vardır, ırmaklar düşer, sular boldur. Şimalde Bozkıra yakın dağları, otlar çalılar, ortalara düşenleri bodur ağaçlar; sahile yaklaşanları ise çam ve katran ormanları kaplamıştır.

Afyon - Antalya Demiryolu cenup anadolusu sahasının Afyon köşesinden başlayıp mail bir hatla Akdeniz kaidesine inecektir,

Geçen Mayısta bu yolun muhtemel güzergâhını takiple Antalyaya kadar gittik.. Akdeniz sahilinde garbe ve şarka doğru yürüdük. Bu muhitlerde bütün gördüklerimiz islâmdan evvelki medeniyetlerle Selçuk medeniyeti ve bunların arasında pek taze olarak Cumhuriyet medeniyetidir. *Cumhuriyet cenup anadolusunu Osmanlılardan değil, Selçuklardan devir almıştır* diyen Falih Rıfkı Beyi bütün harabeler ve mamureler teyit etmektedir.

Eski Antalya harabesinin anfisinde otururken kolislerden geniş mantolarına bürünmüş aktörler çıkmış hissini duyduk. Belkis, bir kaç senenin bakımsızlığından bu hale gelmiş denecek derecede sağlam ve ayaktadır.

Cumhuriyetin kurduğu büyük köprü, asırlardanberi sal ile geçilen *Aksu* üzerinde bu asrın bir san'at eseridir. Bun-

dan sonra gelen çay üzerinde Romalıların yaptığı köprüyü Selçuklar genişletmişlerdir. İki mimarinin gölgesinde sular içinde zevkle sarmaştıklarını gördük.

Cenup anadolusunda büyük tarih yolları vardır. İskender bu zengin müttehitte hayli dolaşmıştır. Haçlılar, en zorlu mukavemete burada uğramıştır.

Selçuklar birer san'at abidesi olan banlarını Konya-Antalya arasında yapmışlardır. Beyşehirin üstünde Eğridir gölü kıyısında, Çubuk şimalinde, kırk göz yakınında hâlâ yaşayan bu eserler; Orta anadolu ile Akdeniz arasındaki Selçuk ticaretinin kervan yollarını beklemektedir.

Bütün bu medeniyet eserleri cenup anadolusunun tarih içindeki mamurluğunu gösterir. Bunlarla Cumhuriyet arasında yedi asır süren bir boşluk vardır. Bu ihmal devrinde ovalarda kanallar kapanmış, taşan sular birer ölüm kaynağı halini almış, toprak sahibi Türkler kışın sahilde, yazın yaylalarda güçlkle yaşar insanlar olmuşlar; Şimaldeki kasabalar san'atlarını ecnebi tezgâhlarına kaptırmışlar, dar ovacıklarda maişetlerini güç kazanmağa başlamışlar.

Cenup anadolusunun bu hazin taliini Cumhuriyet değiştirmiştir. Akdeniz kıyısında geniş mikyastaki sıtma mücadelasi, bütün halkın da aşk ve heyecanlı sarıldığı su işleri buralarda yeni bir hayat uyandırmıştır. Yörükler, artık toprakla, ağaçla uğraşır, yer yurt sahibi insanlar olmağa başlamıştır. Zarar vermeyecek şekilde yapılan pirinç ziraati ile fıstık, pamuk, sisam ve portakal, toprakla çalışanlara refah vermektedir.

Ispartada yapılan bir iplik fabrikası yüzünden muhitte halıcılık san'ati iler-

lemiştir. Yerli dokumaların himayesi, Burdurda ve civarında pamuk dokumacılığını arttırmıştır.

Yalvaç Karaağaç ve Isparta civarı hububat ve afyon mabsullerini Cumhuriyet tedbirile değerele satabilmek ümidindedirler.

Cenup anadolusu sahilden Sultan dağlarına kadar birkaç iklimi içine almıştır.

Afyonda, Ispartada karlı buzlu kış varken Antalyada steplerin baharını andırır ılık bir mevsim başlar, sahilde sıcaklar artınca yüz yüzelli kilometrelik bir mesafe şimalde bizi en serin bir iklimle kavuşturur. Bu iklim farkı mabsullerin neveleri üzerinde daha güzel görülür. Alanyada, Antalyada muz, portakal ve limon bahçeleri, Isparta ve Burdurda serin iklim arayana kazanç getirici gül bahçeleri, Afyonda ise soğuk muhit arayan hububat ziraati vardır. Ancak bunların süratle mübadelesi ve ktisadî kıymetlendirilmesi lâzımdır.

Afyon - Antalya Demiryolu coğrafi ve umumî faydalarından başka bunu yapacaktır. Eski medeniyetlerin haşmetle yaşadığı cenup anadolusunu Cumhuriyet vatanının öteki bucaklarına bağliyak olan şimendifer için çok şeyler yazılmalıdır.

Ancak Isparta Halkevinin "ÜN" Mecmuası sahifelerinde hattın muhitindeki ehemmiyetine kısaca temas etmek istedik.

Vatandaş!

Ergani Bakırı; millî sermayeye kâr, yurda saade getirir. Ona kavuşturucu Demiryolunun son tertip tahvilleri 30 Eylül akşamına kadar satıştadır.

İKRAMİYELİ ve % 5 FAİZLİDİR.

Hamit Oğulları Sülâlesine ait mühim vesikalar (1)

Köprülü zade Fuat Ef. ye ithaf olunur.

Hamit oğulları hakkındaki vesika ve kitabeleri tesbite çalışırken Burdurda iki mühim kitabeye tesadüf edilmiştir. Bunlar şimdiye kadar karanlığı bir türlü izale edilemeyen Hamit oğullarına ait bazı tarihî kısımları tenvir edecek mahiyettedir.

Kitabeleri aşağıya kaydediyoruz:

Birinci Kitabe:

(Emere bîmareti hazelmedinetilmu-zafferiyeti el'emirülmuazzam Muzafferrüttin veddünya Mustafa ibni Mehmet ibni Dünder ibni İlyas ibni Hamit azze nasrubu ammere mısrahu fiseneti şuhur hamse ve erbaine ve seh'amie).

Bu kitabe Burdur Camii kebirî mi-naresinin kaidesinde bulunmuştur. Harekette kırılmış, şimdi parçaları Evkaf deposundadır. Arkadaşım maarif müdürü Fazıl heyefendiden bu kıymetli eserin muhafazasını rica ettim.

İkinci Kitabe:

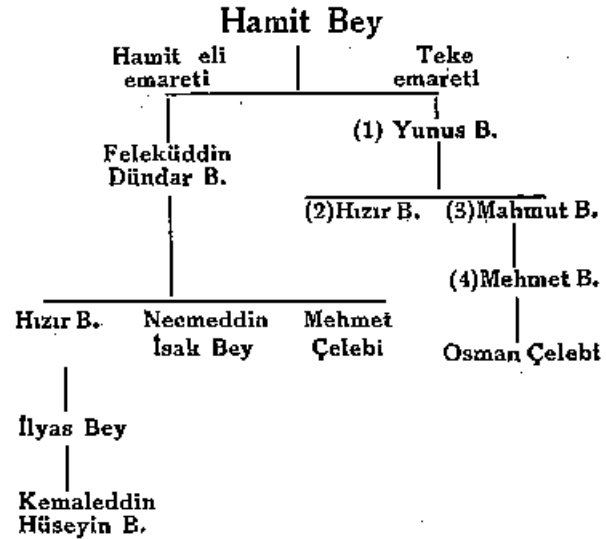
(Bismillâhirrahmanirrahim Feinnelmesacide lillâhi felâtet'u maallahi ahe-da ve ennehu lemme kame Abdullahi yet'uhu kâdu yekûnune aleyhi libeda ammere hazel imaretüşşerifeti fi eyyamı devleti ekmelil ümera vel ekâbir. Feleküddin Dünder ibni İlyas ibnü Hamit. fişşuhur sene seb'amie).

(1) Bu kitabeler Burdurda bulunmuştur. Orada başmuallim Rıza bey göstermiştir. İktedrisat müfettişi Tahir, Antalya müze müdürü Fikri, Isparta Halkevi Reisi Fehmi beyler kitabeleri okumuşlar ve mühim te-lâkki ettikleri için beni de haberdar etmişlerdi. Burdura ikinci seyahatimde Maarif müdürü kıymetli arkadaşım Fazıl Ef. nin delâleti ile fotoğrafları da temin ve bu makaleye ait ilk malzemeyi hazırladım.

Bu kitabe de aynı yerde muhafaza edilmektedir.

Bunların ne derece ehemmiyeti haiz olduğunu tamamiyle meydana koyabil-mek için muhtelif tarih kitaplarında ve mecmualarda Hamit oğulları şece-resine ait yazılan yazıları bülâsaten gözden geçirmek zarureti vardır:

1 — Türk Tarih encümeni mecmu-asının (79) uncu sayısında Ahmet Refik bey (Fatih zamanında Teke emareti) başlığı altındaki yazısında Hamit oğul-larına ait şecereyi şöylece tesbit ediyor:



A— Bu şemaya göre Dünder bey, Ha-mit beyin oğlu olarak kaydedili-yor. Eldeki üç kitabe bunun doğru olmadı ğını göstermektedir.

1 — Eğridirde Dünder bey medrese-sinin iç tarafında bulunan(701H.) tarihli kitabede(Dünder bini İlyas bini Hamit) deniliyor (2) .

2 — Burdurda Evkaf deposunda saklı

(2) Kitabeler. İsmail Hakkı bey. S. 229

hulunan (700 H.) tarihli yukarki kitabede de (Feleküddin Dündar ibni İlyas bini Hamit) yazılıdır.

3 — Üçüncü vesika, yine Burdur camii kebir minaresinin kaidesinde bulunup Başmuallim Rıza bey tarafından saklatılan yukardaki (1) sayılı kitabedir. Bunda da (Dündar bini İlyas bini Hamit) ibaresi vardır.

4 — Bu vesikalardan maada Korkudelindeki medresede (719H.) tarihli kitabede de (Yunus bini İlyas bini Hamit) yazısı vardır. Bu dört vesikaya Köprülüzade Fuat beyefendinin Türkiyat mecmuasında (Düveli İslâmiye) nin neşri sebebiyle yazdığı makalede (Dündar) beyin babasının (İlyas) bey olduğunu zikrettiğini de ilâve edersek vaziyeti tamamıyla tasrih ve tesbit etmiş oluruz.

B — Bu şemaya nazaran (Dündar) beyin üç oğlundan birinin adı (Necmeddin İshak) olarak gösteriliyor. Balıkesir mebusu muhterem İ. Hakkı beyin (Kitabeler) inde muhtelif yerlerde bilhassa (252)inci sahifedeki şemada da (İshak) beyin mahlâsı (Necmeddin) olarak gösterilmiştir.

Son zamanlarda vilâyetimiz ilk tedrisat müfettişi Tahir beyle beraber Eğridirin Yazla mevkiinde (4) yapılan taharriyat esnasında bulunan mezar taşları üzerinde yaptığımız uzun tetkiklerde bulduğumuz çok kıymetli taşlar (5) arasında (İshak) beyin (Zekeriyya) isminde bir oğlu ve

(Havva) hatun isminde bir kızının taşlarına da tesadüf edilerek mektebe nakledilmiş ve muhafazası temin edilmiştir.

Birinci mezar taşındaki yazılar:

1 — Ön tarafı : Fatebiru yaülilelbap kat irtehale min darilfena ilâ darillika elmerhumülmağfur el abdülmuhtaç ilâ

Arka tarafı: Rahmetillâhi taalâ Zekeriyya hey ibnülmerhum Mühari-züddin İshak bey Rahimehümallah. Tarih fi sene hamse ve hamsine ve seb'amie

İkinci mezar taşındaki yazılar:

2 — Ön tarafı: Hüve bismihirrahman limağfure Havva hatun binti Mübarizüddin İshak

Arka tarafı: Rahimehellah allabümmerhamha ve tecaveze anha. Fi sene erbaa, erbaune ve seb'amie

Bu iki mezar taşı bize şunları anlatmaktadır:

1 — (İshak) beyin mahlâsının Mübariziddin olduğunu

2 — (İshak) beyin (755 H.) tarihinde (Zekeriyya) isminde bir çocuğunun öldüğünü

3 — (İshak) beyin (744 H.) tarihinde (Havva) isminde bir kızının öldüğünü

Şemaya bunlara göre ilâveler yapmak lâzımdır.

C — Bu şemada (İlyas) beyin mahlâsı yazılmamıştır. Eğridirde Dede Sultan türbesinin (759 H.) tarihli kitabesinde (6) (Hüsameddin İlyas bey) diye yazılıdır (7). Buna nazaran Şemaya bu mahlâsı ilâve etmek icap etmektedir.

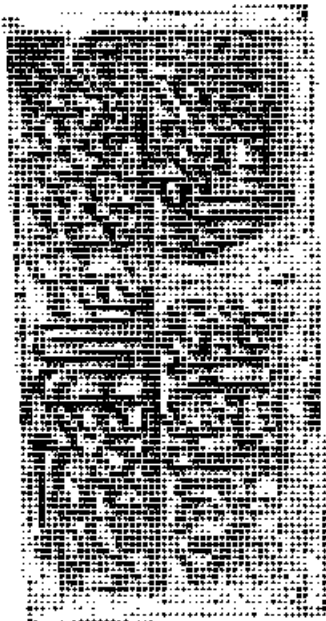
E — Yine bu şemada (İlyas) bey (Hırz) beyin oğlu olarak gösterilmektedir. Biz hiç bir menbada bunu teyit edecek malûmata tesadüf edemedik

(3) Kitabeler. İsmail Hakkı bey. S: 249

(4) Yazla, (Şeyhulislâm Berdal) nin ve ahfadının sekiiz, dokuz ve onuncu hicri asırlarda yaşadıkları ve zaviyelerini idare ettikleri ve nihayet defnedildikleri yerdir.

(5) Kılıçları bu nushamızdadır.

Bu resimler Hamit oğulları makalesine aittir:



(1)

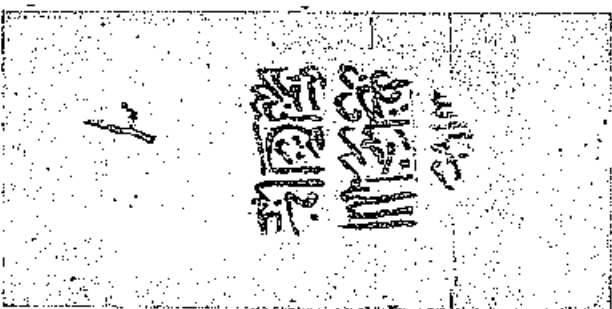
Bu kitabe Burdur camii kebiri minaresinin kaidesinde imiş. Hareketi arz sebebiyle kırılarak Evkaf dairesine nakledilmiştir. Halen burada muhafaza altındadır.



(2)

Bu kitabe de aynı yerde mahfuzdur.

Bu resimler Hamit oğulları makalesine aittir.



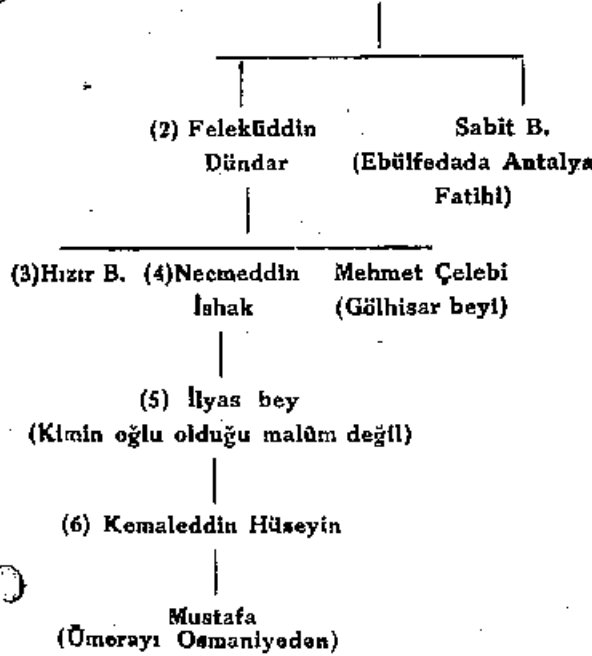
Bu; iki mezar taşının resmidir. Ortadaki iki resim bir taşın iki tarafıdır. (Zekerriya) beye aittir. (7) numaralı iki taş ta keza (Havva) hatunun mezar taşının iki tarafının fotoğrafıdır. Bu iki mezar taşı Eğridirin Yazla mevkünde bulunmuştur. Halen mektepte muhafaza ediliyor.

Bilâkis (Düveli İslâmiye) tarihinde H. Etem beyefendi (289-290) ıncı sahifede (İlyas) beyin kimin oğlu olduğu malûm değildir, demektir.

İşte bulunan kitabelerden birisi ve (Subhulaşa) daki (İlyas bini Mustafa min beni Hamit) ibaresi (İlyas) beyin pederlerini tesbit etmektedir.

2 — (Düveli İslâmiye) tarihinin (289-290) ıncı sahifesinde Hamit oğullarına ait şu şema vardır:

(1) Hamit B.



(Kitabeler) kitabındaki vesikalarla yeniden elde edilen kitabelere göre bu silsilenin noksan kısımları şunlardır:

1. (4) Yazla, (Şeyhülislâm Berdal) nin ve ahfadının sekiz, dokuz ve onuncu hicri asırlarında yaşadıkları ve zaviyelerini idare ettikleri ve nihayet defnedildikleri yerdir.
- (5) Kılışları bu nüshamızdadır.
- (6) Vilâyetimiz dahilinde bulunan kitabelerle tarihî mezar taşları ileride izahlarıyla beraber neşredilecektir.

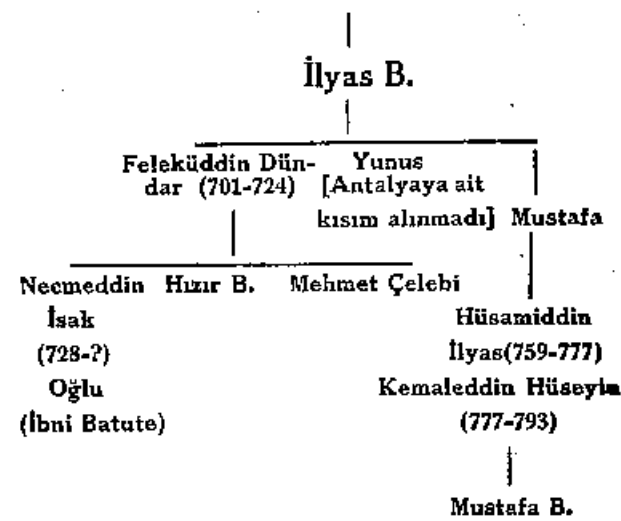
A— (Dündar) bey ile (Hamit) bey arasında; Ahmet Refik beyin tarih encümeni mecmuasındaki silsilesi tetkik edilirken yazılan vesikalara göre, (İlyas) bey vardır.

B— (İshak) beyin mahlâsı keza yukarıda yazıldığı gibi (Mübariziddin) dir.

C— (İlyas) beyin babası ise (Mustafa) dır. Bu da (Mehmet Çelebi) nin oğludur.

3 — Şimdiye kadar neşredilen Hamit oğulları silsileleri arasında en yeni ve en mütekâmili eski meslek arkadaşımız mühterem İ. Hakkı beyin (Kitabeler) adlı kitabının (252) inci sahifesindeki şu silsiledir.

Hamit B.



Yeni bulunan kitabeye göre Mustafa, (Mehmet Çelebi) nin oğludur. Mustafadan sonra gelen isimleri oraya nakleder ve (Necmeddin) yerine (Mübariziddin) korsak, (Zekeriyya) ve (Havva) isimlerini de ilâve eder ve Mustafanın başına (Muzafferiddin) lâkabını yazarsak Hamit oğullarına ait

Kınalı Zade Hasan Çelebi Ve Kardeşleri

NEŞET

HASAN ÇELEBİ:

Ali Çelebiden sonra Kınalı zadeler arasında en çok şöhrat ve eser bırakanlardan birisi de (Tezkere) sahibi olarak anılan Hasan Çelebidir.

Ali Çelebinin oğludur. (953 H.) de pederi Bursada Hamza bey medresesi müderrisi iken doğmuştur. (1) Tahsilini babasından yapmakla beraber (Kadı zade), (Halep) kadılığından mazul olup İstanbula geldiği zaman onun, (Ali

son silsileyi tanzim etmiş oluruz:

Yeni kitabe ve mezar taşlarına göre Hamit oğulları silsilesi.

Hamit

İlyas Sabit

Feleküddin Dündar
(11) (700-724)

Yunus
(9) (719 H.)
(Antalya kısmı)

Mübariziddin
İshak
(728- ?)

Mehmet Çelebi

Havva oğlu
(8) (744 H.)

Zekeriyya
(8) (755 H.)

Muzafferiddin
Mustafa
[10] [745 H.]

Hüsameddin
İlyas
[759-777]

Kemaleddin Hüseyin B.

Mustafa B.

[Osmanlı ümerasından]

(2) numaralı kitabe bize (Dündar)

Paşa) müderrisi (Nazır zade) efendinin hizmetinde bulunmuş, (Ebüssuut) efendiye intisap etmiştir. (973 H.) de mülâzım, (975 H.) de (30) akça ile ilk defa Bursada (Ahmet Paşa) müderrisi olmuştur. Bulduğu memuriyetler aşağıdaki listede görülmektedir:

Medresenin ismi ^{Maası} Akça Tarihi

Medresenin ismi	Maası Akça	Tarihi
Edirne Çuhacı H. Paşa medresesi	.	976 H.
İstanbul Eski İbrahim Pş.	40	979 H.

(981 H.) de azledilerek medresesi

beyin (700 H.) tarihinde emir olduğunu da anlatıyor. (700 H.) tarihinde kitabenin bu şekilde yazılabilmesi o tarihte emarete bulunduğu delâlet eder. Şimdiye kadar bu sahada yapılan neşriyat (Dündar) beyin emaretinin (701 H.) senesinde başladığı merkezindedir. Çünkü Eğridirdeki (Dündar bey namına olan medrese kitabesi (701 H.) tarihli idi. Şimdiye kadar bu tarihten evvele ait kitabeye tesadüf edilmemişti. Şimdi (700 H.) tarihli ve (Dündar) bey namına olan bu kitabe eski bilgileri değiştirecek mahiyettedir.

NEŞET

- (7) Bu kitabenin de kılışesi hazırlanmaktadır. Biz kitabın burasını (İzüddünya ve Hüsamüddin İlyas bey) olarak okuduk. (Kitabeler) de İ. Hakkı beyefendi (Hüsamiddünya Veddin İlyas bey) tarzında okumuştur
- (8) Bu tarihler mezar taşlarındaki tarihlere dir.
- (9) Korkudelindeki medrese kitabesinin tarihidir. (Yunus bey ibni İlyas ibni Hamit) namıdır.
- (10) Burdurda bulunan kitabenin tarihidir.
- (11) " " diğer " tarihtir.

Konyalı (Ömer Çelebi) ye verildi.

Kasım Pş.	Kasım Paşa medresesi	983 H.
İstanbul	Yeni Ali Paşa	984 H.
Bursa	Sultaniye	988 H.
İstanbul	Sihan medresesi	(Şaban) 990 H.
"	Eski Sultan Selim	994 H.
"	Süleymaniye	995 H.
Halep	Halep Kadılığı	999 H.

(1001 H.) de azledildi, yerine Kemal efendi tayin edildi.

Mısır	Kahire	1003 H.
-------	--------	---------

(1004 H.) muharreminde azledildi.

Edirne kadılığı	(Zilhicce) 1004 H.
-----------------	--------------------

(1005 H.) de azledildi.

Mısır	(1005 H.) de Kahire (ikinci defa)	(Cemaziyel evel) 1006H.
-------	-----------------------------------	-------------------------

Aynı senenin zilhiccesinde azledildi.

Bursa	(Şevval) 1007 H.
(Edincik) arpalık olarak verildi.	1008 H.
Gelibolu kazası	1009 H.
Eyyüp Kazası	1009 H.
Eski Zağra kazası	1011 H.

Bu esnada hasta oldu, Reşit kazasını istedi. (1011 H.) de isteği kabul edildi. Şevval (1012 H.) de öldü. (2) öldüğünde tam altmışında idi.

Eserleri pek kıymetlidir. (Tezkere-tüşsuara) sı, bugün bile en iyi (Edebiyat Tarihi) ve tercümeihal yazarlar için bir menba olduğu gibi o devre gelinceye kadar hiç bir eser bu derece rağbete nail olamamıştır (3). (Bundan (Ali Çelebi) nin (Ahlâk)ını istisna etmek lâzımdır.) Bu eserini Çelebi (994 H.) de Süleymaniye'de müderris iken yazmıştır.

Hasan Çelebinin bundan başka bir çok risaleleri olduğu gibi (Dürer) ve (Gurer) e babası gibi, haşiyesi vardır. Hocalar arasında oldukça rağbete

mazhardır.

Hasan Çelebinin çok güzel şiirleri de vardır. Bir gazelini nümune olarak dercediyoruz:

Olaldan yar, desti düşmanı bed gevher altında
Kaluptur ellerim Ferhat gibi taşlar altında
Huda versin sana ömrü dirazı ey buyu servim
Gaminla hâk (4) olan uşşak yattıkça yer altında
Gerek sengi siyah olsun gerekse atlası diyba
Garaz, bir balışı rahat bulmaktır ser altında
Oluptur gülşeni bezminde güya nergizi şehla
Serenküştü siminin o zerrin sağar altında
Hasan, sanma meyanıdır görünen zirî hançerde
Misal gençtir, yoktur demadem ejder altında

(Ataî), (Şekayik) inde bu gazeli yine Kınalı zadelere (Abdürrahim) efendiye izafe etmektedir. Halbuki aynı muharrir kitabının (492) inci sahifesinde bu gazelin (Hasan Çelebi) ye ait olduğunu yazmaktadır. Fakat sondan evvelki beyit bize bu gazelin (Hasan Çelebi) ye ait olduğunu sarahatle göstermektedir.

(Mehmet Rıza) nın tezkeresinde bu gazelin üç ve dördüncü mısraları şu şekilde yazılmaktadır:

Huda versin sana ömrü dirazı ey kadi servim
Yolunda can veren uşşaka yattıkça yer altında

Bu parçada (Buyu servim) yahut (Boyu servim) (5) yerine (Kadi servim, servi boylu), (Yolunda hâk olan) yerine (Yolunda can veren) yazılmıştır. İkinci

(1) Bazı me hazlerde (Hasan Çelebi) nin (Gelibolu) da doğduğu yazılıdır. Hususî kütüphanemde bulunan yazma Esseyyit (Mehmet Rıza) nın (Tezkeretüşsuara) sında da Gelibolulu olduğu kayıttır. (Ataî) nin (Şekayik) ında (S. 492) ise pederi Ali Çelebinin Bur-sada (Hamza bey) medresesinde müderris bulunduğu zaman (Hasan Çelebi) nin doğduğu yazılıdır. (Ali Çelebi), (Gelibolu) da bulunmadığı için son iddiamın daha doğru olduğu fikrindeyim. (Kamusü'tlâm) da bunu teyit ediyor.

(2) (Mehmet Rıza) tezkeresinde (1003 H.) de vefat ettiğini yazıyor. Diğer bütün me hazlerimiz (1012 H.) olarak kaydettiğine göre buna inanmıycağız.

(3) Şekayik (Ataî) S. 491 . Yalvaç kütüphanesi. Matbu. No. 359

(4) Toprak manasıdır.

parça ilkinde nazaran daha güzel ve daha vazihdir.

MEHMET FEHMİ EFENDİ:

Osmanlı şairlerinden ve kadılarındandır. Kınalı zade (Hasan Çelebi) nin küçük kardeşidir. Babası (Ali Çelebi) (970 H.) de Şamda kadı iken doğdu. Tahsilini ehemmiyetle takip etti. O sırada ağabeyi (Hasan Çelebi) Bursada Sultan müderrisi idi. Onun hizmetinde bulundu, (Çivizade) ye intisap etti. (989 H.) Zilhiccede (Çivi zade) Şeyhulislâm olunca medresesinde muht oldu. (990 H.) senesi Cemaziyelevvelinde surû hümayunda bulundu.

Ay	Sene	Akça	Medresenin adı
Ramazan	991	40	Merdümiye

(993 H.) senesi Cemaziyelevvelinde infisal etmiştir.

Ramazan	996	Yeni Ali Paşa (6)
Rabiyülahir	1001	Kızıl Musluk payesine terfi.

Recep 1002 de kardeşi (Hüseyin Çelebi) (Kıratova) kazasından azledildiği için Veziri azam meclisinde hiddetle tecavüzkârane kelimeler kullandığı için o da azledilmişti. Yerine Kazancı kulu (Sinan) efendi tayin edilmişti.

(1003 H.) Cemaziyülahirinde (Sihan) müderrisi oldu. (1004) Cemaziyülahirinde (Kara Abdürrahman) ın yerine Şehzade medresesine tayin edildi. Aynı senenin Şevvalinin (28) inci günü Vebadan, pek genç yaşında, (34) ünde vefat etti. Azife günü cenazesi (Sultan Mehmet) camiinde kılınarak kayınpe-

- (5) Maksat bu ise terkip yanlıştır.
- (6) Bu medrese, müderrisi (Şeyhî) efendinin oğlu terfi edince inhilâl etmiştir. Bu medreseye tayin hakkının imtihan ile ihraz edilmesine ferman çıkmıştı. Üç kişi imtihana girdi. Fehmi, Cafer, (Tireli), (Aydınlı) Ömer efendiler. (Rabiyülahirin) beşinci günü imtihan oldu. Mümevizler [Bostanzade], [Dökmecizade] idi. [Hidaye] nin [Kitabülicare] sini okuttular. Fehmi efendi muvaffak oldu, münballe tayin edildi.

deri (Nişancı Mehmet Paşa) camii hatiresine defnedildi. Zamanın şairi Haletî şu beyiti vefatına tarih olarak söyledi.

Bin suzu derd ile tarih dedi Haletî
Gitti (7) adem diyarına (7) Fehmi gibi vücut

Fehmi efendinin şair olduğunu yu-
karıda söylemiştik, bazı parçalarını
kaydediyoruz:

Gelmezse gönlüne nola uşşakî hâksâr
Tek zerre denli hatırına gelmesün gubar
Diğeri,

Uyurken naz ile bîdar olup nâlemden ol dilber
Uyandırdım safa bezminde bir şem'i ziyâ
Küster

Cevrinle sînar aynel hetiri aşk
Bîçare olur bezmine geldikçe ... (8)

Diğeri,
Ahdetse durup sormağa ahvalını, sormaz
Hercabıdır ol servî revan ahbine durmaz

Gece dîldar, bîdar olmadı bir şemî (9) yanınca
Kefî paylına yüz sürsün murat üzre uyanınca

Yar id erdi deyu eyledi nuş bade (10)
Sagarı mey el öpüp geldi mübarek bade (10)

Kıldım nîsarı canı meyanın havasına
Verdim matai sabri yline yok bahasına

Bu parçalar (Ataî) nin (Şekayik) in-
den alındı. (Kamusülalâm) da gördü-
ğüm bir beyiti de güzeldir:

Şikest etti lebi lâlin safayı canı çeşmidî
Ruhun yanında suret bulmadı miratı
İskender (11)

(Hasan Çelebi) nin iki kardeşi olup
biri Fehmi, diğeri ise (Hüseyin Feyzi)
dir.

HÜSEYİN FEYZİ:

Hüseyin efendinin doğum ve ölüm
tarihine tesadüf edemedik. Tahsilini
ikmal ettikten sonra Kadı (12) olmuştu.
(990 H.) tarihlerinde (Tırhala) da Kadı

[7] Aslında [Y] yoktur. Fakat [1004 H.] tarihini bulmak için ya, [gitti] ye, yahut [Diyarına] kelimesindeki [R] den sonra bir [Y] ilâve etmek icabeder. Ebcet hesabını yaparken eski Türkçedeki [Y] lere dikkat etmek zaruretî vardır.

[8] Bir kelime okunamamıştır.

[9] Son harfi [ayın] dir.

[10] İki [Bade] mana itibariyle farklıdır. Birisi [Şarap] manasındır, ikincisi yalnız [Bad], [olsun] manasındır. Burada mef'ul halindedir.

[11] Kamusülalâm da S. 3557. Cilt. 5

Bizde Nüfus Meselesi

H. HÜLMİ

Büyük kalkınmadan sonra yüce şefimizin gösterdiği hedefe, Cihan kültür seviyesinin üstüne, çıkmaya savaşıyoruz.

Bu büyük hamlede hükümetimizin çok haklı olarak sağlam fertler ve fazla nüfus üstünde ısrar ettiğini görüyoruz.

Esas mevzua girmeden cihan nüfus hareketlerine umumî ve kısaca bir nazar atalım. Avrupanın büyük devletlerinde nüfus artma meselesi çoktan durmuştur. Buna mukabil Çin ve Asya memleketlerinde ise tezayüt büyük yekûnlar göstermektedir. Meselâ: 1000 nüfusa Şankhayda 80 nüfus fazlalığı isabet ederken aynı nisbet Paris, Londra ve Berlinde sıfırdır. Pek yakında yevmî bir gazetede intişar eden Fransaya ait aşağıdaki rakamlar ibrete

idi. (1002) tarihinde (Kıratova) kadılığından Ferhat Paşanın talebi üzerine azledildi. Oğlu (Abdürrahman) efendi bu zamanda doğdu.

Hüseyin efendi ailesini terkececek derecede âşikâne bir hayat yaşamış ve nihayet sevdiği ile evlenmiştir. (13) hayatında İstanbulda ehemmiyetli hastalıklara tutulmuş ve ölümden kurtulmuştur. (14)

Hüseyin efendi aynı zamanda şair idi. Şu beyit onundur:

Esrarı leylin canda nice dil ede pünhan
Şimşirli nikakıyla adet çalmada hayret

Hüseyin efendi hakkında elimizdeki menbalarda başka malûmata tesadüf edemedik.

Oğlu (Abdürrahman) efendi, pederi

değer:

1933 de doğum 648000, ölüm 661000 dir. Yani 13000 gibi bir gerileme vardır. Almanya aynı sene 226000 tezayüt kaydetmişse de büyük şehirlerde iş menfidir. Biraz sonra izah edeceğimiz vechile bu tezayüt zahiridir.

Avrupanın durediş adamları bu korkunç netice karşısında derhal bunun önüne geçmek için uğraşmışlarsada iki çocuklu aile modasının önüne geçememişlerdir.

Avrupa şarkta gördüğü bu varlığı, canlılığı ve her gün büyüyen bir kâbus gibi görüyor. Yalnız bu gerilemenin önlenmesi için yapılan bunca şeyler büsbütün faydasız kalmamıştır ve zahiri olarak Avrupa nüfusunda ufak tezayüt dalgaları veya hiç olmazsa tevakuf kaydettirmiştir. Sebebi modern,

(Tırhala) kadısı iken (990 H.) de doğmuştur. Mahlâsı (Abdi) idi. (Azmi zade) den okumuştur. (1029 H.) senesi Seferinde (Uşşaki zade) (Abdülâziz) (16) yerine Çavuş başı (Hasan ağa) medresesine tayin edilmiştir. (1031 H.) senesi Şabanında (Mustafa Çelebi) yerine eski (Ali Paşa) medresesine, (1032 H.) senesi Zilhiccesinde (Ahmet) efendi yerine payeye nail oldu. (1035 H.) senesi Cemaziyelahirinde (Bali zade) yerine (Sihan) medresesine tayin edildi. (1037 H.) senesi Şabanında (Uşşaki zade) yerine (60) akça ile (İsmihan Sultan) medresesine terfi olundu. (1038 H.) senesi Şabanında vefat etti.

[12] [Kamusülâlâm] Cilt. 5. S: 3465

[13], [14] [Ruznamei Kefevî]. S: 83

sihhi şerait içinde yaşayan Avrupalının ömrü vasatısı artmıştır. İkinci olarak ta vukua gelen doğumlarda vefiyatı azaltmıştır. Ancak bu tedbirlerle ihtiyar Avrupa satvetinin son şahikasında yerini muhafaza edebilmektedir. Fakat her an hayatını kemiren bu içtimai buhran endişesidir.

Bu mutalaalardan sonra kendimize gelelim:

Türk ırkı dünyanın ırkları içinde en velûdudur. Dünya tarihi orta Asya'dan Türk akınlarının destanlarıyla doludur. Ne yazıktır ki asırlardanberi suursuz bir saltanat hulyasının aleti olarak Yemen çöllerinde arap âmalini müdafaa etmişiz ve bir sergüzeşt peşinde Viyana kapularına kadar gide rek kan ve hayat tüketmişiz. Bu devamlı hoğuşmalarda Anadolunun öz Türk çocukları yuvasına dönüp yapıcılığını göstermeğe vakit bulamamış ve mütemediyen sınırlarda kanını dökmüştür.

Balkan ve umumî harp bu faciyanın son perdesidir.

Şimdi biz ne mutlu insanlarız ki o korkulu rüyalardan tamamen uzaktayız. Şimdi hür Türk seması altında hür yaşıyoruz. Eskisinden çok dinç ve daha kudretliyiz. Bu sevimli yurdun efendisiyiz ve cihana efendi olacağız. Yolumuzdaki engelleri kırdık durmadan ilerliyoruz. Yalnız yarımın Anadolu cennetini hazırlyan bu eller kâfi değil. Bu vatan (40) milyon nüfusa hasret çekiyor. İmanla sarıldığımız işlerde hiç bir millet milletimizle yarış edememişse bu nüfus işinde de kimse yarış edemeyecektir. Pek yakın bir istikbalde bu mes'ut günleri muhakkak göreceğiz. İşte bu büyük hamlede çok mühim

noktalar vardır.

Devlet bu işe son gayretiyle çalışıyor. Fertlerin de hayatı bir ehemmiyeti bulunan bu işe lüzumu olduğu kadar bir ehemmiyet vermesi lâzımdır. Bunun için herşeyden evvel ülkülü ve bilgili analar yetiştirmek lâzımdır. Bu işte en büyük rolü münevver Türk anaları görecektir.

Analara cehaletin doğurduğu feciaları taşımasın, öyle Türk anaları ki istikbalin omuzlarına yüklediği büyük ve mukaddes mes'uliyetin heyecaniyle titresin. Her kadın hayat verdiği yavrusuna yarımın en büyük ümidi diye titresin, onu hayatının bir parçası değil daha geniş bir şekilde vatanın istikbali deyeblsin ve öylece baksın ve öylece yetiştirsin. Bence kadın hayatta kendi rolünü unutacak hallerden çekinmelidir. Kadın annelik vazifesini her vazifeden üstün tutmalıdır. Bütün endişesi memlekete bir fazla kıymetli evlât bırakmak olmalı. Kadın meselesi bu suretle anlaşılınca bilmemek yüzünden vukua gelen tehlikeler ve çocuk vefiyatı kalkacaktır. Doğum artacaktır. Hükümetimizin böyle tehlikeler karşısında aldığı tedbirler malûmdur. Her tarafta doktor ve kabileler bulundurmaktadır. Önümüzde şu on sen zarfında kısmen noksan olanları da fazlasiyle tamamlayacaktır. Gençlere cinsî meseleler bakımında çok açık bilgiler vermelidir. Gözleri bağlı bir halde binbir türlü felâket ve hastalıklara maruz kalmamalıdır. Gençlere bu tehlikeler daha yakından anlatılmalıdır. İktisadî şartlar karşısında izdivaçtan yıldıracak telkinlerden şiddetle içtinap lüzumu vardır. Yuva saadeti en mu-

Mahallî İktisat Hareketlerinde Toplanma ve Tamamlanma

ÖMER ADIL

Mecmuamızın birinci nüshasında İspartamızın iktisat hareketlerindeki rolünü izah ederken iktisat nazariyelerinde mühim yer tutan iki hadisenin şümül sahasını anlatmış ve bu hadiselerin tatbiki suretiyle iki mühim müessesemizin inkişaf esaslarını bildirmiştim. Bu yazımda da aynı noktayı daha mütakâmil adımlarla, daha esaslı tedbirlerle ilerletmenin, cihan iktisat sahasında şuurlu bir varlık yaratacağına iman ederek saygılı okuyucularıma bu düşüncelerimi sunmağı bir vazife bilirim.

Cumhuriyet Halk Fırkası programı Türkiye iktisat esaslarını pek değerli yollarda yürütmeye bize güneş gibi bir hakikat olarak göstermektedir. Son zamanlarda cihan iktisadiyatı büyük tahavvüllere uğradı, yeni ihtiyaçlara ve yeni gayelere göre memleket iktisadiyatı baştan kurulmak isteniyor. İktisadi meselelerin fazla ehemmiyet kazandığı şu zamanda bu sahadaki her mevzu az çok bir alâka uyandırmaktadır. Fa-

zâdes bir ülkü gibi şırınga edilmelidir. Bu sahada teşvik ve irşat yapılmalıdır. Nüfus işinde hulâsa:

- 1 — Şuurlu idealist analar
- 2 — Bilgili ferağatinesis sahibi Doktor ve kabileler,
- 3 — Yuva saadetine teşne ve ondan yılmayacak gençlik yetiştirmektir.

Bu şartlarla yürürken hiç tereddüt etmiyelim ki yakın bir zamanda Anadolu cihanın en mamur ülkesi ve en mesut parçası olacaktır.

kat iktisadî teşebbüslerin coğrafi şeniyetlerle ne kadar sıkı bir rabitası olduğunu isbat etmeye bilmem lüzum var mıdır?

Aziz ve halâskâr Fırkamız iktisadî devletçiliği cihan iktisadiyatıyla mütevazın ve manzum bir şekilde yürütmek için coğrafi ve muntakavi ihtiyaçları (Temerküz ve tekâmül esaslarına uyurarak yürütmek istiyor. Ben bunun misallerini kendi muhitimizden almağı faydalı buluyorum.

Umumiyetle iktisadî tetkiklere esas olan coğrafya sahasında henüz etraflı ve muntazam eserler yazılmadığı gibi ancak bu devirde yazılan bu eserlerin ilhamıyla vücade gelmiş iktisadî âbidelerde aziz Cumhuriyet hükûmetine nasip olmuştur.

İsmet Paşa Hz. nin geçen kış vilâyetimizdeki seyahatleri esnasında kendisine arkadaşlık eden ve millî kurtuluşun arefesindenberi iktisadî ve mali sahadaki muvaffakiyetlerinin canlı şahitleri daima yükselmekte olan muhterem İktisat Vekilimizin İsparta Vilâyet makamında söyledikleri söz hâlâ kulaklarımda taninendaz olmaktadır: Celâl Bf: “ Başvekilim İsmet Paşa Hz. nin bana verdiği kuvvetle Vilâyetinizin iktisat derterini dinlemeğe ve ona çare bulmağa buraya geldim. Vilâyetin iktisadî inkişafımızda mühim rolü vardır. Bunu tahakkuk ettirmek lâzımdır. Evvelâ İsparta ve havalisinin gülyağcılığını her türlü taktir tağşışından kurtarmak ve her türlü şüpheden arî olarak Av-

rupa mahreçlerine arz etmek ve bu san'atın atiyen göstereceği tekâmül esaslarına şimdiden zemin hazırlamak. Bunları ancak millî Bankaların delâletiyle yapabileceğim. Bu adımı atarken büyük şefim Gazi Hz. nin İş Bankasını kurarken bana ilham ettiği şu yüksek hakikatlerden ayrılmıyacağım:

“Doğruluk, azim ve metanet, derdi yerinde dinlemek ve derman olacak unsur ve vasıtaları en sür'atli bir zamanda bulmaktır,” buyurmuşlardır.

Aziz hemşehrilerim; bu söylediklerim şimdi tahakkuk etmiş demektir. Gülyağcılığın son vaziyeti şöyledir:

Sumerbank, Ziraat Bankası, İş Bankası mütesaviyen iştirâk suretiyle yüz bin lira sermayeli bir Limitet şirketi kurmuşlardır. Mukavelesi hazırlanmış ve tastik edilmiştir. Pek yakında bu teşekkülün sahai file çıkacağını bekliyoruz.

Her sözü güneş gibi bir hakikat olarak meydana gelen bu zatın, çekirdekten yetişen bu değerli iktisatçımızın vilâyetimizi alâkalandıran ikinci eseri olarak tabiatın en zengin ve kıymetli kükürt damarlarını sinesinde saklıyan Keçiborlu kükürt fabrikasını da söyleyebiliriz:

Ege iktisat mıntaksının, garbî Anadolu'muzun üzüm bağlarının su ve hava kadar zarurî ve hayati bir ihtiyacı olan kükürtleri bu millî kaynaktan temin edeceğiz ve madenden lazım olan cevherleri bu kerre yapılması başlamak üzere olan Afyon-Antalya hattı vasıtasıyla Kütahyaya nakil suretiyle oradaki kiremit ve porselen fabrikasını ihya edeceğiz. Bu teşebbüsü iktisadî tamamlanmanın kuvvetli bir modeli olarak söyleyebilirim. Aynı hareketin Isparta-

mızda derdesti teşekkül gülyağcılık fabrikasından bir “İturiyat,, fabrikası doğmak suretiyle tekerrürünü yine her sahada saygı değer büyüklerimizden beklemeği bir vazife biliriz.

Devletin beş senelik iktisat programında yazılan ve tahakkukuna zaman zaman şahit olduğumuz bu hamlelerle Türkiye iktisadiyatı cihan iktisat nazariye ve düsturlarına ayak uydurarak yürümektedir ve daima yürüyecek, ilerliyecektir. Çünkü bu milletin makûs tâliini yendiren büyük Gazi bu milleti her sahada en üstün milletler seviyesine çıkarmaktadır çıkaracaktır.

Âşık Mehmet dizarısının defterinden: [1]

KOŞMA

Ey servi hıraman etme istiğnal
Âşıkanın bağı üzülür sakın,
Bu bir sırrı hafi, eyleme ifşa
Mensur gibi cildin yüzülür sakın.

Vadii vahdetten çıkma dışarı
Teslim ol mürşide eyle ikrarı
Alma, pay altına namusu, arı
Dameni ismetin büzülür sakın.

Dizari, mecliste usluca oturl.
Görmesinler sende zerrece kusur
Yahşi adın sonra pek yaman olur
Dillerde hatıran yazılır sakın.

[1] Başı ikinci sayıdadır.

Okurlarımıza:

Beşinci sayımız; Abone bedellerini gönderen okurlarımıza yol-
lanacaktır.

İDARE

Kara Koyun Havası

VE

Koca Kavalcı

Atabeyli: NACI

Yağız çehresinin elmacık kemikleri çıkık, öz Türk simasında bir asra yaklaşan ömrünün çizgileri belirmiş kart yiğiti bütün Isparta ve Antalyalılar tanırılar.

O, kıl şalvarının üstünde yarı belini saran şal kuşak ve meşin silahlığının dindik tuttuğu gövde ve haşında 75 yıllık yaşayışının fırtınalarını aşmış bir kaya parçası gibi omuzuna astığı biricik yoldaşı koca kavalı ile kışın sebil Antalya, yazın da yayla Isparta sokaklarında gamsız ve başı boş dolaşır, gezerli..

Bucaklı İbrahim ağa... soyunun sanlı yaradılışının ruhundaki heyecan ve duygululukla yaşatan bir çam yarması gibi çarşı, pazarda dolaşırken kendini tanıyıp, sevenlerin çevirdiği balkanın ortasına bağdaş kurar; koca kavalını, tüfenk namlusu gibi yağlı çubuğu ile yağlar ve bütün yüreğinin ezgilerini dudaklarında tophyan güçlü nefesiyle üflemeğe koyulur.

Ona böyle bir gün Muzaffer Ecza-
nesinde rastladım. Çevresini kuşatanların yüreklerini ürperten anadan san'atkâr, nağmeler yaratıyordu.

— İbrahim ağa, dedim, kara koyun havasını çalsana?

O, birden irkilir gibi yaptı ve kavalın perdeleri üzerinde gezinerek derin sükkütümüz arasında karakoyun destanını nefesiyle okudu.. Kaval susmuştu:

— E.. koca kavalcı! bu kara koyun yakımını nasıl yakmışlar? bunu da an-

lativer, dedim.

Derin bir göğüs geçirdi ve uzun takımının ucundaki cigarayı yarıya kadar kül eden uzun bir nefes çekti ve anlatmağa başladı:

* * *

— “Bu yakalarda zengin bir adam varmış, sürücü.. ölmüş. Dört oğlu, bir de kartca kızı kalmış. Uşaklar, babaları öldükten kerî bir koyun çobanı tutarlar. Çoban bir akşam sonu koyunu örüme[*] kaldırmış, Hondu gediğine[*] çıkarmış.

Eşkiyalar ak belin böğründe sürüyü başmışlar. Boz eniği vurmuşlar, kanı kusturmuşlar, çobanın ellerini ardına bağlamışlar, şöyle böğüre çıkarınca çoban:

— Ağalar, henim elimi azıcık gevşetin de bir kaval üfüreyim?

Demiş. Çobanın ellerini çözmüşler, kavalı almış, bakalım ne demiş:

“Hondu gediğinde kara köpeği vurdular,,

Kanı kusturdular.

Beni bağacıkla el ardına taktılar,

Ağalarım ak bele dolaşınlar.

Beni kurtarmağa ulaşınlar.,,

Diye kavalda söylemiş...

Tan yeri ağarıyormuş. obanın kızı ağılın önünde inek sağarken kavalın sesini duymuş, ne dediğini anlamış zahir!

— Ana, uşaklara söyle koyun gittil.

Demiş; hemen kardeşleri yetişmişler:

[*] Hondu gediği: Eğridir civarında, anamas yaylastada ak yolun bir yamacı imiş.

[*] Örum: gece yarısı koyun sürüsünü yaymağa çıkarmağa denir.

— Bizim oğlan sen arttan, ben poyrazdan yetişelim, demişler. Sürüye yetmişler; eşkiyaları vurmuşlar; koyunu (Kös yatağına) indirmişler. koyuna tuz vermişler; çobanı bir daha sımayacaklar besbelli;.. üç gün koyuna su göstermişler. Üç günden sonra çay başına bırakırlar. Kuyun suya inivereceği sırada kaval çalmağa başlar; koyunlar olduğu yerde kalakalırlar.

Bir kara koç varmış, ayağını suya batırır batırır çekermiş!

— Ulan çoban, bu işlerine deyeceğimiz yok emme bu kara koyun neye böyle yapıyor?.

Demiş ağası; çoban:

— “Ağaa onda kusurum var; Kanber ağam keçiye gittiğinde, Ali ağam davara gittiğinde, Durmuş ağam sığira, Veli ağam oduna gittiğinde ev yalnız iken çadırın sitilinden [1] şöyle başımı sokuvermiştim de küçük ağamın gelini çocuğa meme verirken ak göğsünü görüverdim, çekildim. Bu, benim kara günahım oldu. Ağalarım suçumu bağışleyin!..

Deyince, ağaları sözbirlik ederler koca kızı bu çobana verirler.

Koca kavalcı çubuğunu taze du-manla tüttürdü; dinleyicilerin takdir ve muhabbetlerini tophyarak yolu tutturdu.

Anadolunun canlı, cansız her nesnesi, milli kültür definelerimizle dolu bir varlıktır.

Gelecek yazımda, yine bir köylü sazının ağzından dinlediğim “ Deli Dumrul „ menkabesini yazacağım.

[1] Sitil: kıl çadırın kenarlarını örten kıl ahalara dentir.

Nüfus kütüğünde Uluborlunun cesri sagir mahallesinde gülâbi oğlu hacı Ahmet efendinin mahdumu âşık Lûtfi diye mukayyettir. Tevellüdü 1230 ve ölümü de 1288 dir. Âşık Lûtfi orta boylu, kara sakallı idi. Dört erkek çocuğu ile üç kızı vardı. çocuklarının hepsi de zekâ ve ferasetlerle meşhurdu. Ayşe hanım isminde 90 yaşlarında bir kızı henüz berhayattır. İhtiyarlığına rağmen bulunduğu meclislerde irticalen tekerleme söyler şen ve şatırdır. Âşık Lûtfinin Konyada metfun âşık Şem'inin dokuzuncu çırağı olduğunu sağ kızı ve bazı ihtiyarlar söylemektedirler. Mumailihin dört adet (Cönk) denilen mecmuai eş'arından üçü 20 sene kadar evvel zayi olmuştur. Bir tanesi bende bulunuyordu. İstiklâl harbine iştirakim üzerine şairin torunu Mehmet Remzi efendiye teslim ettim. Maalesef o da kaybolmuş. Çok yazıkki bulunamıyor. Şairin ele geçen eseri:

NUSHU PENDİ LÜTFİ

Deme hoştur bu cihan, ehli keramet bulunur. Anlara mutekit olmakla selâmet bulunur. Bulunur etme velâkin oda yüzbinde biri Seyreder âlemi erbabı seyahat bulunur. Derdimiz böyle kalır sanma azizim sabret Ana bir vakit olur hazzakı tababet bulunur. Hakka teslimi umur et, görelim hak neyle Müilkünü boş komaz elbette sahabet bulunur. Demeki beldemize yani naktî mahsus [1] Ekseri iklimi cihan içre bu halet bulunur. Bunda adem bulunur, havf eder allahundan Mahveder cismini bikaydü kasavt bulunur. Vatanımdır Uluborlu heme sancağım Hamit Mustafa Lûtfi gibi ehli işaret bulunur.

Bu şair Lütfiden başka bir de Şem'i isminde Uluborlulu bir şair daha vardır. Gelecek mektubumda onu yazacağım.

[1] İmlâ aynen muhafaza edildi.

Yüz sene evvel Isparta

M. FEHİMİ

Asakiri mansure sermühendisi ve mühendishane riyaziye, coğrafya hocası Kaymakam Mehmet Nuri beyin[1] 1835 tarihlerinde anadolu coğrafyası hakkında kaleme aldığı eserin Konya vilâyetine ait el yazması bir cüzünü, torunlarından bir zat, evimize hediye etmiştir.

Eserde; o zamanın idarî teşkilâtına göre eyalet, liva, kaza, köy ve çiftliklerin ayrı ayrı mevkileri, mesafeleri, yolları ve hangi nakil vasıtalarıyla geçilebildikleri, ahâlisinin iş ve güçleri, çıkardıkları ve yaptıkları eşyanın çeşitleriyle sureti istihlâkleri, nüfus ve hane adetleri açıkça yazılmıştır.

Her satırından bir tetkik mevzu çıkarılabilecek... bu günkü görüş ve düşüncülerimize göre derinleştirilebilecek olan bu eser; Isparta ve muhitinin tabii, iktisadi, etnoğrafi hulâsa yüz sene-denberi vaki olan değişikliklerini; ilerleme, gerileme, azalma, çoğalma vaziyetlerini tetkik ve mukayese etmek hevesindeki gençlerimize ilk ve faydalı bir me haz olacak mahiyettedir.

Halkevimizin ve onun naşiri olan bu mecmuanın mühim vazifelerinden birisi de, müstait gençlere; tanıma ve tanıtma, öğrenme ve öğretme, yetişme ve yetiştirme imkân ve vasıtalarını hazırlamaktır. Etrafını tanımayan, bilmiyen; hiç bir yolun yolcusu olamaz. Bunun için evvelâ muhitimizi tanımalıyız.

Gençlerimizin; muhitin bilgisini artırmak, kütüphanemize küçük olsa bile bir eser kazandırmak için, lüzumlu her şeyi... etraflarından renk renk demet demet topluyarak... ruhlardaki metanetin, gönüllerdeki sevginin birer hediyesi halinde, millî kültür yapımıza getire-

(1) Osmanlı müellifleri cilt 3 sahife 323. Süleyman Şevket paşanın pederidir.

ceklerini umuyoruz.

Buraya, eserin Isparta merkezine ait bir kısmını aynen ve o devirde kendisine bağlı köylerle 14 kaza ve köylerinin nüfus ve hane adetlerini topluca göstermek üzere bir liste halinde dercediyoruz. Isparta ve civarı hakkında yüz sene evvel yapılmış bu tetkik ile bu günkü coğrafi vaziyet hakkında Halkevinin ileride yapacağı tetkiklerin yan yana konarak mukayese edilebilmesi maksadiyle mezkûr eserin Isparta ve köylerine ait kısımlarını fırsat düşükçe aynen nakletmeğe çalışacağız.

“ zikrolunan Konya eyaletinin münkasem olduğu elviyei seb'adan Hamit ve nam diğer Isparta sancağı dahi her birerleri bir takım kurayı şamil olarak 14 kazaya [2] taksim olup livayı mezburun havi olduğu kazayı mezkûrenin 12 kasaba ve 316 mahallât ve kurasında kâin 16712 hanede sakin 43920 nüfus olup livayı mezburun merkezi nefsi Isparta kasabasıdır. Kasabai mezkûre kürsü eyalet olan Konya kasabasının canibi garbisinde 45 saat mesafede bulunup havi olduğu zikrolunacak 28 mahallatında kâin 2480 hanede sakin 6452 nüfus olup ehâlisinin ekserisi esnaf ve ehli sanat ve 80 neferi dahi erbabı ziraat ve 300 den mütecevizi talebei ulûm olup maadası amelmanda ve işe yaramaz güruhtan bulunmuştur. Kasabai mezburun caddesinde Eğridir kasabası olup buraya gelinceye değin yolları düz olduğundan

(2) Isparta. Eğridir. Afşar, Keçiborlu, Ağrus, Gönen, Ağlasun, İncir, Uluborlu, Hoyran, Barla, Bavlu, Yalvaç, Karağaç kazalarıdır.

araba mürur eder ise de kasabai mezkûrun ilerisi sengistan ve eniş yokuş olmak ve hususiyle "Eğirim," beli tabir olunur. subulmürur yolu bulunmak mülâbesesiyle dört tekerlekli araba işleyemez. Ve mahsulâtı şüir ve çavdar ve fasulya ve meyve nevinden cüziyül-miktar elma ve armut ve erik ve üzüm olup idarelerinden fazla olduğu halde derun kasabada satarlar ve ahalisinin bazıları dahi eyyamı şitada aydın ve Manisa ve Tire taraflarına giderek dikicilik sanatiyle meluf olurlar ve bazıları dabi esnaftan dikilmiş ayakkabı alıp civarında bulunan kazalara götürüp furuht ederek teayyüş ederler. Ve derun kasabada ceryan eden nehirle bağ ve bahçe ve yoncalıkların suvadırlar [3] ve üzerinde on bap asiyaş olup devreder ve mai mezkûrun menbaı kasabaya bir saat mesafede olup Bavlu [4] kazasında ceryan eden ak su nam nehre karışıp anıla deryaya müntebi olur ve canibi garpte bir buçuk saat mesafede Gölcük namında bir göl olup

(3) Sulamak.

(4) Şimdiki ismi "Sütsçüler" dir.

Hamit ve namı diğeri Isparta ve merkez köyleri

YER ADLARI	Ma-halle	Hane	Nüfusu
Isparta	28	2480	6452
Çünür Köyü		58	164
Dereküme "		33	125
Diyedin "		23	52
Darıviran "		41	121
Aliköyü		88	255
By. hacılar "		81	129
Sav "		127	327
Lâğus "		64	160
Kışla "		59	196
Kayı "		13	67
Kç. hacılar "		33	96
Gıran "		84	260
Yekûn	28	3184	8404

derununda bir nevi balık var ise de saydi gayet müşkül olduğundan senede on veyahut on beş kadar sayt olunabilir. Ve mezkûr gölün bir ayağı olup haremeyn vakfına merbut bir değirmen idare edebilecek miktarı suyun ceryan etmesiyle civarında bulunan bağ ve bahçeleri sakyeder kasabai mezkûrun ormanı ve dağlarında keresteliğe şayan ağaç olmayarak pınar ve pelit çahsından ibaret olmağla kat ve ihrak ederler.."

Hamit ve namı diğeri Isparta LİVASI

YER ADLARI	Ma-halle	Köy ve çiftlik	Hane	Nüfusu
Isparta	28		2480	6452
" Köyleri		12	704	1952
Eğridir	14		778	1994
" Köyleri		41	1011	2572
Afşar			102	307
" Köyleri		11	739	2178
Keçiborlu			210	500
" Köyleri		11	536	1753
Ağrus [5]	6		363	901
" Köyleri		10	520	1375
Gönan	5		152	424
" Köyleri		6	89	253
Ağlasun	3		218	570
" Köyleri		14	651	1894
İncir			33	85
" Köyleri		7	137	357
Uluborlu	19		780	1857
" Köyleri		11	1034	2788
Hoyran			69	190
" Köyleri		16	261	1032
Barla	9		424	1037
" Köyleri		2	56	153
Bavlu			187	519
" Köyleri		23	603	1605
Yalvaç	12		877	2249
" Köyleri		21	1846	4679
Karağaç [6]	4		701	1522
" Köyleri		27	1175	2714
Umum yekûn		212	16736	43912

(5) Şimdiki adı "Atabey" dir.

(6) Kitapta Karağaç kazası "Karağaç Yalvaç" diye yazılıdır. Bu, Garbi Karağaçtan ayırt edilmek için böyle kullanılmış olsa gerektir.

ÜN

ISPARTA

HALKEVİ MECMUASI

•Türkiyede Buhran Yoktur

Ispartalı Akkaş Oğlu: TURGUT

Tuhaf ve cessus bir iddia...

Bütün dünyayı baskısı altında kıvrandıran bir dertten; kendimizi teselli için de olsa nasıl uzak görebiliriz?

Bu söz ilmi bir ifade olmaktan ziyade; elinde rontken raporu bulunan bir veremliye sunulan zavallı bir teselli.. diye:

Dudak bükenlerin de hayalini karşımda tutarak diyorum ki:

Türkiye'de buhran yoktur.

• Bu günün bitkin ve ters düşüncelerinden biraz yakamızı kurtararak iç ve dış görünüşlerimizi tartaklarsak; başka âlemleri tutuşturan bir yangından ne kadar uzak bulunduğumuz derbal göze çarpar.

Arap ilim ve kültürünün, körkörüne yedekçisi olanlar; orada tekevvün eden bir derdin aynı âraziyle bizi de malûl görmeğe ve göstermeğe yelteniyorlar.

Başka milletlerin ağır bir iztrap içinde çırpındığını gören bazı safdiller, bizdeki müşküllerin, aynı kaynak ve sebeplerden doğduğunu zanediyorlar.

Buhran kelimesi, beş altı senedenberi her derdin en tabii teşhisi gibi ortaya sürülüp duruyor. Bu kelimeye o kadar alıştık ki: onun korkusu altında âdeta esir gibiyiz. Milli enerjimiz üzerine baksız yere kapaklanan bu kara perdeyi bir tekme ile parçalamak gerek. İradelerimizi sarsan bu vehme karşı mücadele ederek onu sınırlarımızın dışına atmak lâzımdır.

Geniş ve ansiklopedik malûmata, dolambaçlı muhakemeler yapmağa hacet kalmadan yalnız dünyanın son 150 - 200 senelik ömrüne göz dikenler ve bakikatı olduğu gibi görebilenler; yukarıdaki iddiaya omuz silkemezler.

Beş senedenberi medenî âlemin temellerini sarsan buhran, bu azılı yangın orada başladığı gün, bizde istikbalin ümit dolu tanyeri ağarmağa başlamıştı.

İddiamızı aydınlatabilmek için, gözümüzdeki perdeyi, bizi yanlış yola sapıtan bedbinlik gözlüğünü bir tarafa atarak hakikatlarla yüzyüze gelmemiz

kâfidir.

Çekinmeğe, ürkmeğe değmez. Bizi ancak sebebi belirsiz hadiseler korkutabilir. Çocukların gök gürültüsünü, gece karanlığını bu tabii hadiseleri korkarak seyretmeleri, sebebine akıl erdiren; doktorlar bile, ancak kat'i teşhis koyamadıkları hastaları karşısında endişeye düşerler.

Her milletin en önüne geçmek iddiasıyla çok çetin bir savaşa girişmiş bulunuyoruz. Çehremizdeki penbeliğe bakarak bizi verem zannedenler, gaflet içinde olanlardır.

O renk, çalışan bir insanın çehresine vuran kırmızılıktan geliyor. Çektiğimiz sıkıntı bir hastalığın iztirabı değil, geri kalan yüz yıllık işini en az zamanda başarmak isteyen bir adamın mes'ut ve verimli çabalamasıdır,

Malûmya.. Avrupa tabakküm ve medeniyetinin azalışması Ronesans ve Reform ile başlar. İlim ve teknik faaliyetini başka milletlerin kanını emmekte, ayaklarına zincir vurmakta kullanılan bir rejim, dünyayı yüz elli sene-denberi iki nisbetsiz bölüme ayırmıştır:

Bir tarafta, sermayesi, fabrikaları, topları ve kudretli vesaitiyle dünyayı arzu ve iradesi altında istismar eden bir akalliyet, diğer tarafta; her haktan mahrum olarak ve en zelilâne şartlar içerisinde, tahakküm dünyasını beslemeğe mecbur tutulan mazlumlar ve ırgatlar dünyası vardı. Her çareye baş vurarak bu gayri tabii ahengi yaşatmak istiyorlardı. Son dereceye varan bir hırs kanatlarını bütün dünyanın üzerine sermişti.

Avrupa; homurdanarak, birbirini kıskanarak avını parçalayan bir kurt sürüsünü andırıyordu. Büyük harp, bu

baleti ruhiyenin kıvılcımıyla parladı. Çok şükür kü: Bu ateşin alevinde sefil vaziyetlerini seçen mazlumlar dünyası bir yem olmak zilletine karşı yumruk sıkmağa diş hilemeğe haşladı.

Ergeç bu vaziyet devrilecek, yerine adil bir tevazün kaim olacaktı. Dikkat edelim, Avrupayı ve medenî âlemi yerinden oynatan manivelanın ucu bu müvazene şartlarına dayanıyor.

Türkiyede buhran yok diyorum. çünkü bizdeki buhran 100 - 150 sene evvel başladı. Uzun seneler dışlarıyla milli bünyemizi didim didim parçaladık-tan sonra 10 - 12 sene evvel geberdi cehenneme gitti. 100-150 sene; biz bu buhranın ıztıraplarıyla kıvrandık. Saa-det ve refab vaziyetimizden adım adım geriledik. O eski devrin her gününde bir tezgâhımız kapandı. Bir kervan yolumuz köreldi, yurdumuzun bir köşesi ıssızlaştı. Bizdeki bu devamlı buhran karşısında Avrupanın yüzü güldü. Biz zayıfladıkça, sarardıkça onlar patlıncaya kadar şişti.

Yeni Türkiye kapanan bu acı devrin şahlanan ilk müjdecisi..

Yüz elli senelik devamlı bir buhrandan yakasını kurtaran, yoluna yönelen tek millet..

Nasıl Türkiyede buhran var diyebiliriz.

Evet heş altı senedir yeni ve uzun sürecek bir buhran başlamış bulunuyor. Bunun seyri de tıpkı eskisinin vasıflarını taşıyacaktır. Yalnız bir farkla ki: Yüz elli sene evvel bu badirenin menfi kutbunda bulunanlar içinde biz de vardık. Bugün o yerde sararmış benziyle Avrupa duruyor. O devirde hasta adam Türkiyenin adı idi. Bugün; dipdiri ayakta duran biz; yerinde sendeleyem onlar..

Burdurda Kınalı Zadelere

NEŞET

Geçen nüshadaki makale Kınalı zadelere hakkındaki son yazı idi. Kınalı zadelere sülâlesinin ilim ve edebiyat âleminde ne kadar müessir oldukları bayatları safahatından anlaşılmaktadır. Maalesef biz Kınalı zade sülâlesinin ilmi ve edebî hayatlarının bütün hususiyet ve inceliklerini yazmak, mecmua sahifelerinin darlığı hasebiyle mümkün olamadı. Halkevi İspartalı büyükleri bir arada neşretmek imkânını bulursa o zaman mevzuları daha ziyade derinleştirmek belki mümkün olacaktır.

Bu yazımızı da bu kısma ilâve olmak üzere Burdurdaki Kınalı zadelere hakkındaki mutaleamızı tespitte çalışacağız:

Kınalı zadelere hakkındaki yazıları yazdıktan sonra eski arkadaşım Maarif müdürü Fazıl beyi ziyaret etmek üzere Burdura gitmiştim. Bu münasebetle Hamit oğulları hakkında yapmakta

Avrupanın suratına karşı bağırabiliriz.. hasta adam.. eski buhranda kollarımız bağlanıyor, iş evlerimiz sönüyor. Onun yerine Avrupada yeni fabrika dumanları yükseliyordu. Bugünk başlıyan buhranda onların bacaları yere devriliyor. İşsiz kalan amelesi, aç sürüleri sokaklarında kudurarak çalkıyor. Buna karşı yurdumuzun her köşesinde iş kaynakları fıskırıyor. Yüz elli seneden beri elimizden kaçan sanat ve refah vasıtaları en mükemmel şekilleriyle tekrar kendi yerine dönüyor. Bugünkü Avrupa buhranı bir yıkılış ifade eder Türkiye bu inhidama tepeden bakıyor.

Türkiyede buhran yoktur.

olduğumuz tetkiklere faideli olabilecek vesika ve kitabelerin, tarih noktasından mukadderatı Isparta ile beraber yürüyen Burdurdaki, bulunması ihtimalini nazarı dikkate almıştık. Burdurun kıymetli muallimlerinden Rıza heyin delâletiyle eski mezarlıkları ve türbeleri de gezmiştim. Rıza bey hize Kınalı zadelere ait bir mezar taşı ile bir çeşme kitaesi gösterdi, bunları aynen aşağıya naklediyoruz:

Çeşme kitabesi, Burdurun Eskiye camisinin önündedir, şimdi suyu yoktur, kurumuştur. Kitabeyi aynen dercediyoruz:

1 — Sahibülhayrat Kınalı zade
Burhan bey bini Şerif

2 — Şehri Zilhiccetülhayır bin
yüz yetmiş dört 1174

Mezar taşı yakın zamanlara aittir. Burdurun Eskiye camii mezarlığında, aynen dercediyoruz:

Kınalı zade Ahmet bey kerimesi
Afife hanım 1261

Bunlardan maada Rıza bey tarafından (Burdur Halkiyat ve Harsiyatı) [1] ismiyle yazılan gayri matbu bir eserde de (Kınalı zade) ler hakkında hiç mehz göstermeden şu mutaleaya tesadüf edildi, onu da aynen aşağıya yazıyoruz:

(KINALI ZADELER:

(Memlekette en kadim ve asil ailedir. Burdura ilk defa gelip tavattun eden Kınalı aşiretine mensupturlar. Bundan (600-700) sene evvel (Burdur)

(1) Bir nüshası Burdur maarif dairesindedir.

da kimse yokken Selçukîlerle Anadoluya gelen aşiretlerden büyük bir aşiret olan (Kınalı) aşiretinden bir kısım (Burdur) u havadar ve mahsuldar bulularak tevattun edivermişlerdir. İlk aşiret beyinin kim olduğu meçhuldür. (400) sene evveline gelinceye kadar (Burdur) un yegâne hakimi mezkûr aşiretin beyleri imiş. Bunlardan (Emin) bey isminde bir zat uzun seneler (Burdur) un Derebeyi olmuştur.)

1 — Kınalı zadeler bakkında, mecmuamızın ilk nüshasından itibaren yapmakta olduğumuz tetkikata göre bizim Kınalı zadelerin tarihi Fatih devresinden itibaren yani dokuzuncu asrı hicrî ortalarına doğru başlar. Eğer bu kitaptaki noktâi nazarı kabul edecek olursak Burdurun ancak dört yüz senelik bir mazisi olduğu da tespit edilmiş demektir. Halbuki biz Burdurda (700 H.) taribli bir kitabe bulunduğumuz için Burdur taribinin (700) seneden daha evvel başlaması lâzımgeldiği kanaatindeyiz.

2 — Bizim meşgul olduğumuz Kınalı zaeelere bu ismin verilmesi sebebi, (2) ailenin en eski ve en büyüğü olan Abdükadir molla'nın sakahna kına koymağı âdet edinmiş olmasından ileri geliyordu. Halbuki Burdurun ilk defa tesis eden aşiretin (Kınalı) aşireti olduğu iddiasına nazaran bizim mevzubahsettiğimiz Ispartalı Kınalı zadelerle bu aşiretin hiç alâkası olmaması lâzımgelir.

3 — Çeşme kitabesi ve mezar taşına gelince bunlar üzerindeki (Kınalı zade) kelimelerinin de keza tercümeihallerini yazdığımız Kınalı zadelerle hiç bir alâkası olmadığına kaniiz.

Burdurun bu işlerle meşgul gençleri bu meselenin tenvirî için vesikalar

On Yıldan Sonra

Her sene bir gün kadar sürmedi elimizde Rüzgârlar gibi geçtik on asırlık bir yolu, Kurduğumuz "yarını" bulduk emelimizde...

Bu yolculuk bitmedi, bitmeyecek te bakın On beş milyon söylüyor hür göğsü iman dolu Güneşler bize yakın, Güneşler bize yakınlı...

Şefik Hüsnü
Böcü oğlu

Okuyucularımıza:

Geçen sayı basıldıktan sonra verilen Altı ok makalesini -münderecatı geniş olduğu için- toplu bir şekilde gelecek nüshamızda basacağız. Okurlarımızdan özür dileriz.

arasalar, her halde muhit tarihine, dolaşısıyla memleket taribine büyük hizmetler etmiş olacaktırlar. Fikrimce bu mesele bakkında yapılacak tetkikler şu noktalar etrafında olmalıdır:

A — Burdurun bakikaten (Kınalı) aşireti tarafından tesis edilip edilmediği,

B — Eğer edilmiş ise bizim bahsettiğimiz Kınalı zadelerle aşiretin alâkadar olup olmadığı,

C — Eskiye camî önündeki çeşme ile mezarlıktaki Kınalı zade mezar taşının bu aşiretle alâkadar olup olmadığı, mevcut olduğu söylenen Kınalı ailesi ile bu aşiretin münasebeti,

Bu noktalar üzerinde hakikaten tetkikat yapmağa ihtiyaç vardır. Bunu Burdurî meraklı gençlerimizden bekleriz.

EĞRIDİRLİ ŞEYH MEHMET ÇELEBİ VE SULÂLESİ

NEŞET

Sekiz, dokuz ve onuncu hicri asırlarında Eğridirde bütün ehemmiyet ve başmetiyle ruhlara hâkim olan, (Şeyh Berdaî) nin kurduğu yazladaki zaviye ehemmiyetle tetkike değer bir mevzu-
dur.

(Şeyh Berdaî) nin (Eğridir) e gelişi ve orada geçirdiği hayat hakkında müteber tarih kitaplarıyla vesikalarda esaslı malûmata tesadûf edilememiştir. Mamafih bu sahayı büsbütün karanlık bırakmamak için (Mehmet Çelebi) di-
vanına bitişik olarak mevcut olan [1] yazma menakipteki izahatı belki tarih yazanlara faidesi olur ümüdiyle ihmal etmek te istemedik.

Tahminen yedinci asrı bicri niha-
yeti veya sekizinci asır başlarında (Ha-
mit oğulları) ndan [2] birisi tarafından
vukubulan davet üzerine (Eğridir) e

[1] Bu kitap (Eğridir) kütüphanesinden (Isparta) Halil Hamit Pş. kütüphanesine nakledilen kitaplar arasındadır. Kütüphanedeki kayıt numarası (1305 E,) dir. Bu divan ve menakip (Isparta) lı (Yunus zade hafız Halil) efendi tarafından (1225 h.) tarihinde yazılmıştır. Divanını da aynı zat istinsah etmiştir.

[2] Menakipte (Hamit oğulları) ndan (Hızır) bey tarafından haçte davet edildiği, (Bizim di-
yarımız şimdiki halde hâlidir, mümkün ise Ruma teşrif edip ol diyarı ihya edesiz) dediği yazıdır. Halbuki (Hızır) hey (Dün-
dar) beyin kardeşi olan (Hızır) bey ise bunun (724 H.) ile (728 H.) tarihleri arasında hükümet etmesi ihtimali vardır. (Hızır bini Yunus) ise bunun (Antalya) da (730 H.) ile (763 h.) arasında sağ olması muhtemeldir. Tarihler her iki (Hızır) beyin Hacı olmağa gittiğini yazmamaktadırlar. Şeyhin (Eğridir) e bu tarihten çok sonra geldiğini de tahmin ediyoruz. Bu sebeple hangi (Hi-
zır) beyin ne suretle davet ettiğini ve da-
vetin hakikaten vaki olup olmadığı meç-
kuldür.

gelmiş ve hazırlanmış olan zaviyeye yerleşmiştir [3].

Gelirken yolda (Hoy) a uğrayan Şey. (Pir Mehmet bini Kutbüttin bini Şeyh Ali) isminde bir genci de beraberine alarak (Eğridir) e getirmiş ve kendine damat edinmiştir (4).

Menakip, Şeyhulislâm (Berdaî) nin (Ankara) ya dayanarak (Hacı Bayram Veli) ile, (Bursa) da (Emir Buharî) ile konuştuğundan da bahsediyor. (Ber-
daî) nin damadı (Pir Mehmet) e (833 H.) tarihli bir vakfiye ile (Hızır) bey tarafından bazı arazi ve emlak verilmiştir [5].

(Hacı Bayram Veli) nin (833 H.) de (Emir Sultan) ın (832 H.) de vebadan öldüğüne nazaran (Şeyh Berdaî) nin (Eğridir) e (800-825 H.) tarihleri arasında geldiği ve (833 H.) den evvel öldüğü tahmin edilmektedir [7].

(Şeyh Berdaî) nin muhitinde ne de-

[3] Eldeki menakibe göre (Şeyh Berdaî) nin (Semerkant) ten (16) oğlu, bir kızı, (4) hatunu, (30) derviş ile (Eğridir) e geldiği enlaşılmaktadır.

[4] (Mecdi) nin Şekayik zeyli. S. 130 Şekayikli nümaniyede de aynı malûmata tesadûf edilmiştir.

[5] Bu vakfiyenin suretli elimlzededir. Aynı zamanda kuyudu kadimede de suretli vardır. İstanbul Evkaf. (Anadolu 1255 haşlar S.348.)

(6) Kasaat enbiya. 12. C. 1178 S. (Emir Sultan (Bursa) da (832 H.) de vebadan ölmüştür. (Hacı Bayram Veli) ise 833 h.) de (Ankara) da vefat etmiştir. (Mecdi) nin (Şekayik zeyli) C: 1 S: 77

[7] Bu tarihler bizim bildiğimiz (Hızır) beylerin yaşadığı tarihlerc uymamaktadır. Bu (Hızır) beyin (Hamit oğulları) ndan başka bir (Hi-
zır) bey olması çok muhtemeldir. Bu (Hızır) beyin kim olduğunu bulmak için evimizde çalışılmaktadır.

rece nafız olduğunu ve hayatlarını bertafsil bilemiyoruz.

Elimizde bulunan eserlerde buna ait bir izaha tesadüf edemedik. Menakibe göre (Şeyh Berdai) öldükten sonra yerine Halife olarak damadı olan (Pir Mehmet) geçmiştir.

(Pir Mehmet) [8] hem zahiri hem batini ilimde mütehassıs idi. Yanında Manavgathı (Taceddin) [9] isminde bir talebesi olduğu halde Konyada bulunan (Abdüllâtif) Halifeyi [10] ziyaret için gitti [11].

(Taceddin) i çok zeki ve terbiyeli gören (Abdüllâtif) efendi. molla (Taceddin) in kendi yanında kalmasını istedi. (Eğridir) li (Piri Mehmet Halife) ise buna müsaade etti, yalnız olarak (Eğridir) e avdet etti.

[8] (Atai) ve (Mecdi) de (Piri Halife) olarak kaydediliyor. Bu sebeple (Isparta) lı olan (Piri Halife) ile karışıklığa sebebiyet veriyor. Bu münasebetle mehasimizdeki bir yanlışlığı tashih etmek isteriz: (Mecdi) Şekavikinde (S. 519 C: 1) (Pir Halife) nin (Eğridir) li olduğunu (Emir Buhari) (832 h.) de (Bursa) da ölmüştür. Tahminen (850 H.) tarihlerinde vefat eden (Pir Halife) ile arkadaşlığı mevzu bahis olamaz. Bu yanlışlık fikrimizce her ikisine de (Pir Halife) denilmesinden inhiyas etmektedir. (Eğridir) deki (Pir Mehmet Halife) dir. (Isparta) daki ise sadece (Piri Halife) dir. Bu suretle tefrik edilmiş olsaydı, bu büyük yanlışlığa mahal kalmazdı.

[9] Şeyh (Taceddin bin Yahşi fakih) aslan Manavgathıdır. (Eğridir) li (Pir Mehmet Halife) nin talebesidir. Şeyh (Abdüllâtif) ile beraber (Bursa) ya gitti. Şeyh (756 h.) de ölünce yerine geçti. (872 H.) sefer ayında kendisi de öldü. Şeyhinin mezarı yanına gömüldü.

[10] (Abdüllâtif) (786 H.) sinin Recebinin yirminci günü doğdu. İslâm memleketlerinde büyük bir seyahat yaptıktan sonra (Taceddin) ile beraber (Bursa) ya gelerek hilâfet mevkiini işgal etti. (Tuhfe) isminde bir kitabı vardır. (856 h.) senesinde Rabiyyülevvel guresinde Perşembe günü tam yetmiş yaşında (Bursa) da öldü. Zaviyesine defnedildi. Yerine (Taceddin) geçti.

[11] (Mecdi) nin Şekayık zeyli. S. 103

(Pir Mehmet), aynı zamanda bir âlim idi. (Zübdetüttahhik) isminde [12] bir eseri, oğlu (Mehmet Çelebi) nin buna bir de şerhi vardır. Bu şerhi (23) yaşında pederi sağ iken yazdığı menakipte kayıtlıdır.

Öldüğü tarih mazhut değildir. Yalnız oğlu (Mehmet Çelebi) nin öldüğü, oğlunun torunu Şeyh (Burhaneddin) in doğum tarihi (900 H.) olarak menakipte kayıtlıdır. Aynı zamanda (Mehmet Çelebi) nin (40) sene Halife olduğu da yazılıdır. Başka me hazlerde bunlara ait bir kayda tesadüf edemedik. Bu kayıtlara göre (Pir Halife) nin (837 H.) de vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Şeyh (Mehmet Çelebi) nin üç kızı vardı. (1) Şehribanu, (2) (Cihanbaht), (3) (Ruzbaht). Birincisini o zamanlarda (Dündar) bey medresesinde müderris olan (Muhiddin) efendiye vermiştir. Kendi ölüm tarihi olan (900 H.) de torunu (Burhaneddin) (Tosya) da doğmuştur. İkinci kızını (Uluborlu) ya üçüncüsünü de (Ağrus-Atabey) e vermiştir.

Hayatı hakkında mazbut olan malûmatı vermezden evvel (Muhiddin) mablasıyla yazdığı divan çok sayıyı dikkat görüldüğünden bazı kısımlarını aynen naklediyoruz:

DER METHİ HAZRETİ HIZIR HAN

Cemalin arzeder ol dost dediler
Erenler masivadan el yudular
Selâmet ellerine yürüdüler
Cemalin arzeder ol dost dediler
Gönül bağlemedılar bu cihana
Ki bakmayup zeminü âsumana
Geçürmedi bular (13) ömrün yabana
Cemalin arzeder ol dost dediler

[12] Bu eseri göremedik. Elde etmeğe çalışıyoruz. Şerhin adı da (Zübdetüttahhik) dir.

[13] Aslında böyledir. (Bunlar) menasındadır.

Ispartada Sülübey Mahallesiinde Yılkırkıran Çeşmesi Kitabesi

TAHIR

Ispartada en eski bir eser olarak tanılan Sülübey mahallesiindeki Yılan kırkan çeşmesi kitabesinin tarihi; tarihî tetkiklerle meşgul olanları ötedenberi düşündüren bir mevzudur.

Bu kitabe etrafında Hikmet Turhan Bf. nin kıymetli tetkiklerinin neticelelerini ifade ve tarihî izler üzerinde çalışanlar için yardımcı bilgileri de ihtiva eden yazıları derin bir alâka ile okuduk. Bu yazılar basılmazdan evvel; Isparta Halkevi Dil, Edebiyat, Tarih komitesi namına bu kitabe üzerinde yapmış olduğumuz araştırma neticelelerini karşılaştırdık. Hikmet Turhan Bf. nin bu çığırdaki tetkiklerine ve kıymetli mutalealarına ilâveten muhitte yaptığımız tetkiklerin verdiği netayici ve edindiğimiz kanaatları (Ün) ün bu sayısında ayrıca yazmağı; bu mevzu üzerindeki düğümlerin çözülmesi ve ka-

ranlık cephelerin aydınlanması noktasından faydalı bulduk.

(Yılan-kırkan çeşmesi) adıyla anılan Sülübey mahallesiindeki büyük Çukur çeşmede bir değil yanyana iki kitabe vardır. Bu kitabelerden birincisi Arapça ve ikincisi Fârisî sözlüdür. Her iki kitabenin de ifade ettiği mefhum; bunların çeşme kitabesi olduğunu, kitabelerde müştereken geçen İsâ ismi de aralarındaki alâkayı, binnetice; her iki kitabenin de aynı çeşmeye ait bulunduğunu gösterebilmektedir. [1]

Hikmet Turhan beyfendinin makalesinde tetkike mevzu olan ve kılışesi (1) numara ile burada tekrar basılan birinci kitabenin tarihini gösteren rakamlar üzerinde epiyce meşgul olduk. Son asırlarda kullanılmıyan bu rakamlar hakkında yaptığımız araştırmalar sırasında en vuzuhla malûmatı merhum

Bu tül mest âşık oldu bu dem
Ol esma sırrına çün oldu mahrem
Yetişür cezbei rahman hemen dem
Cemalın arzeder ol dost dediler

Dili aşk şem'ine pervane oldu
Şarabı aşk ile mestane oldu
Anınçün kem adı divane oldu
Cemalın arzeder ol dost dediler

Hakayık bahrine ol çünki daldı
Varıp ol müki âliye ırıştı
Hem ismi âzâmı hep cümle bildi
Cemalın arzeder ol dost dediler

Melekler cem olup hazır dururlar
Erenler sidrel seyran kılurlar
Ol elde can verip canan alırlar
Cemalın arzeder ol dost dediler

Tecelî ehildir anda varanlar
Avak kat'edüp geçüp gidenter
Fenâler dürür anı görenler
Cemalın arzeder ol dost dediler

Vücudu mahvî kıldılar varanlar
Şarabı aşkı çünkü tattı anlar

Hızır Han himmetiyle yetti anlar
Cemalın arzeder ol dost dediler

Bu zahir göze ol nihan oluπτur
Seraser âieme ol han oluπτur
Ricali gaybe hep Sultan oluπτur
Cemalın arzeder ol dost dediler

Ebülâbbas cihana çünkü geldi
Ne var ise bu yeryüzünde bildi
Medetsizlere ol bir demde erdi
Cemalın arzeder ol dost dediler

Hızır peygamberi çün zinde derler
Ebülâbbas melekler ana derler
Ana hem göhi kafta böyle derler
Cemalın arzeder ol dost dediler

Hakkın kudrât elidir bil o Sultan
İrak yakın, bu yer gök ana yeksan
Ledün ilmi oluπτur ana ferman
Cemalın arzeder ol dost dediler

Bu (Muhittin) e hak kıldı inayet
Hızır Han kıldı ana âli himmet
Ricalullah ederler hep rıyaset
Cemalın arzeder ol dost dediler

Ali Seydi beyin resimli kamusuosmani-
sinde bulduk. Birinci cildin (42) inci
sahifesinin ikinci sütununda sıralanan
ve muhtelif rakamların nevelerini ve
şekillerini gösteren malûmata göre mev-
zubahs olan kitabenin tarihini teşkil
eden rakamların soldan birincisi olan
(g) rakamının erkamı gubariyeden olup
5 sayısını göstermekte bulunduğunu öğ-
rendik. [2] Buna nazaran; (529) olarak
okuduğumuz kitabe tarihi üzerinde; ta-
rihi vekayiin hudutlarını gözeterek tek-
rar duraklamak lüzumunu sezdik. Is-
partanın (601 H. ve 1204 M.) de Rum
Selçuklileri Sultanlarından III. Kılıç Ar-
slanın [3] zamanında fethedildiğini bil-
diğimiz için bu tarihten 72 sene evve-
line ait bir eserin vüduuna ihtimal
vermedik. Daha evvelki asırlarda Is-

partaya yapılmış olan Türk ve İslâm
akınları da hesaba katılsa bile bu akın-
ların geçici olacağını düşünerek (601-
H.) tarihinden evvel İspartada kesafet
peyda etmiş bir Türk nüfusunun bu-
lunduğu hakkında verilecek bir hükmü
zaif bulduk.

Arapça sözlü birinci kitabe etrafın-
da yapılan tetkiklerden doğan muta-
leaları burada bırakıp aynı çeşme üze-
rinde bulunan Farişi sözlü ikinci kita-
beyi noktai hareket ittihaz ederek tet-
kike devam edelim:

İki numaralı kılışede basılmış olan
ikinci kitabede şu yazılar okunmaktadır:

Cenabı hazretli İsa Fakih sahibi hayr
zî Feyzi fazlı hüda çünkü gerd revan
Zî sakinan serayirî sema duai bâd
Nidaresit betarih (bâd havzı cinan)

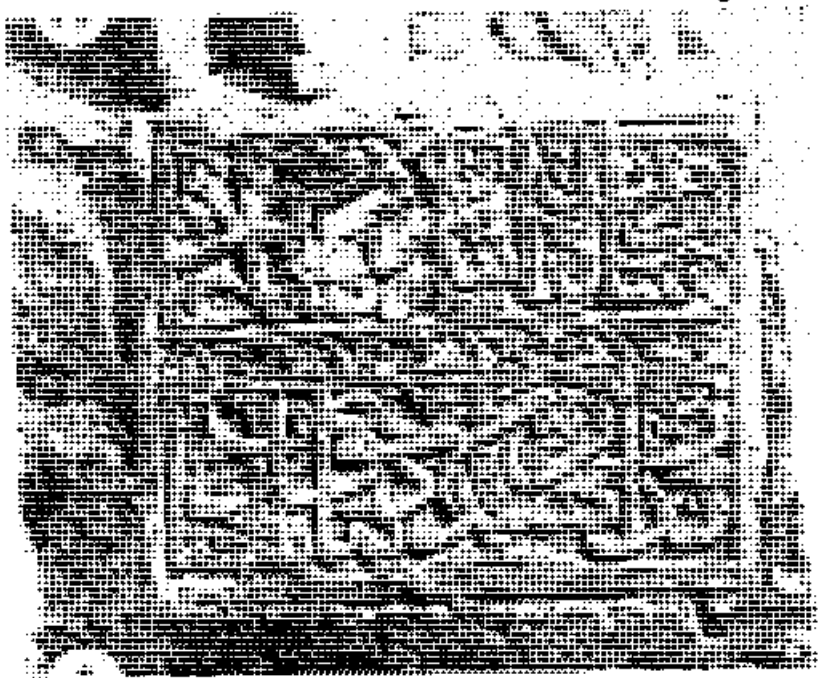
Bu kitabenin tarihini teşkil eden
(Bâd havzı cinan) cümle tarihiyesi;
Ebcet hesabına göre (925) rakamını
göstermekte ve Arapça sözlü olan bi-
rinci kitabedeki (529) rakamı da makûs
olarak okunduğu zaman [1] onun da
(925) ettiği görülmektedir. Binaenaleyh;
aynı çeşme üzerinde mevcut olan iki
kitabe arasında tarih itibariyle de tam
bir mutabakat bulunmuş demektir. Bi-
rinci kitabenin delâleten. İkinci kitabe-
nin sarahaten ifade ettiği (925) tarihine

[1] Hikmet Turhan beyefendini [Mehmet İbni İsa]
olarak okumuş oldukları kitabeyi biz [İsa
ibni Muhammet] olarak okuduk. Filhakıka
[Mehmet] ismi [ibni] kelimesinden evvel ya-
zılmış ise de; bunu yazının istif şekliinden
doğan bir zaruret olarak kabul ederek ki-
tabenin başındaki [Elmeska] kelimesinin sa-
tırın alt kısmından başlamış olmasına nazaran
Maksut lizatihî olan ismin de bu hizada ya-
zılmış olması lüzumuna kail olarak ve [İbni]
kelimesindeki elifin [İsa] ismini katederek
satırın alt kısmına kadar enmiş olmasına
bakarak bu suretle okumayı tercih ettik.
Farişi sözlü ikinci kitabede yalnız [İsa] is-
minin tasrih edilmiş olması da kanaatimizi
teyit eden bir delil olarak kaydedilebilir.

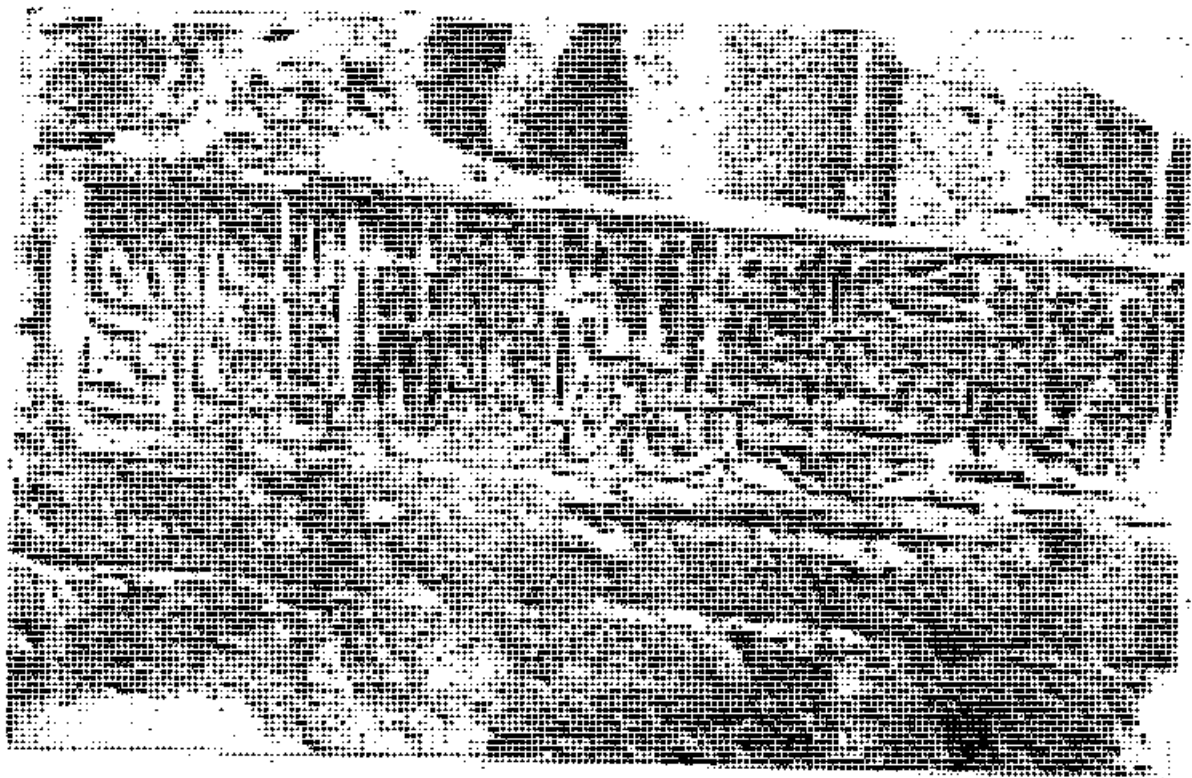
[2] Ali Seydi beyin; milleti İslâmiye beyninde
müstamel bulunduğuna işaret ettiği [g] ra-
kamının [900] tarihlerine kadar istimal edil-
diğini de Ali bey; Gallp bey merhumun mes-
kûkâtı osmaniyesinden iktibasen kaydetmek-
tedir. Türk Tarih encümeni mecmuası Sayı
81 sahife. 255.

[3] Kılıç Arslan; kuluç illetinden vefat eden
babası Rüknüddin Süleymanın yerine [660 H.]
senesinde Sultan olmuş ise de küçük oldu-
ğundan Uç türkmenleri kabul etmeyip İstan-
bulda bulunan Amcası birinci Gıyasettin
Keyhüsrevi çağırıp iclâs ve kendisini [601 H.]
senesinde hal etmişlerdir. Bu itibarla salta-
natı çok kısa sürmüştür. Kasas, Sahife 793.
Cevdet paşa

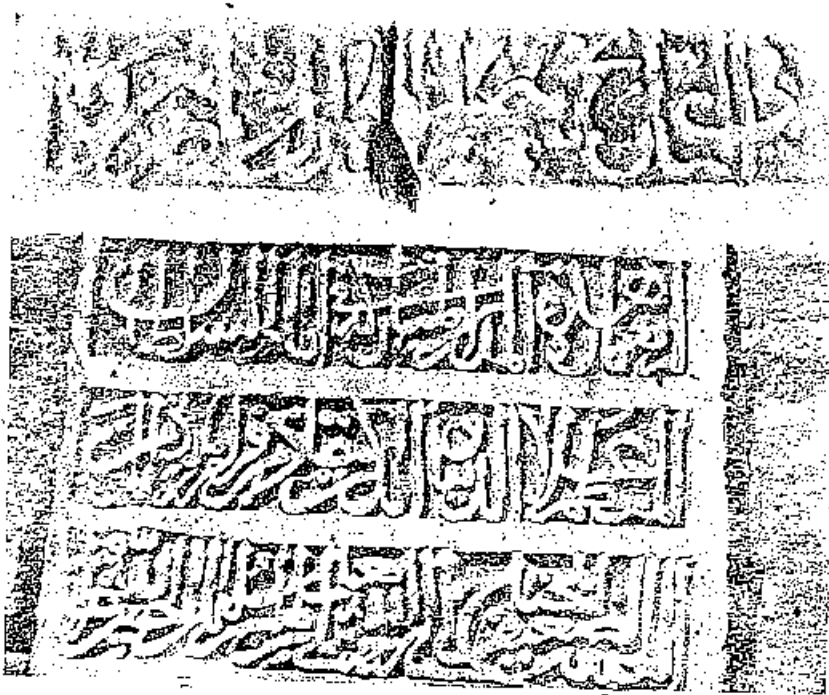
[1] Köprülüzade Fuat beyefendi; Nasreddin Ho-
canın eski ve yeni türbe kitabelerindeki
[386] rakamını makûs okumak şartıyla Nas-
reddin Hocanın [683] tarihinde öldüğünü
Seyyit Mahmudi hayranî ve Hacı İbrahim
Sultan vakıfnamelerinde Hocanın şahit bu-
lunmasıyla istidlâl etmekte, Sivrihisar müftü-
sü Hasan efendinin eski sicillâtın iktibas
ederek yazdığı [Mecmuai maarif] te kaydetti-
ği tafsilâta göre [605-683 H.] tarihinde ya-
şayan Nasreddin Hocanın Yıldırım ve Timor-
lenkle muasır bulunduğu hakkındaki telâk-
kileri reddetmektedir. Nasreddin Hoca: Şif.
8. Köprülüzade Fuat.
Bundan anlıyoruz ki; rakamların makûs ola-
rak okunabildiği de vakidir.



2 — Yılankırkan çeşmesinde Farisi sözlü ikinci kitabe.



1 — Yılkırkan Çeşmesinde Arapça sözlü birinci kitabe.



3 — Sadiye Bukas medresesinin kitabesi.

göre; Yılkırkan çeşmesinin Selçukîlere değil Osmanlılar zamanına ait olduğu ve birinci Selimin son senelerine tesadüf etmekte bulunduğu hükmü verilebilir. Şu mutalealarımızın da; verilen hükümleri ve kanaatleri teyit edebileceğini zannediyoruz:

1 — Selçukî kitabelerinde taribler umumiyetle Arapça bir ibare ile yazılmaktadır. Şimdiye kadar muhtelif eserlerde okuduğumuz, Uluborlu, Eğridir, Karaağaç, Atabeyde tetkik ettiğimiz Selçukî kitabelerinde tarihlerin Arapça ibarelerle yazıldığı, Selçukî kitabelerinde bunun hususiyet arzeden bir şekil olduğu müşabede edilmiştir.

2 — Selçukî kitabelerinde tanıdığımız hususiyetlerden birisi de kitabelerin ait olduğu eserlerin yapıldığı tariblerde bükümran olan Sultanların isimlerinin bir takım elkap ve tabiratsı mabsusa ile kaydedilmesi meselesidir. Üç numaralı kılışedeki medrese kitabesi buna misal olarak gösterilebilir.

3 — Çeşmede bulunan her iki kitabenin yazı üslupları az çok yekdiğerlerine uygun olmakla beraber Selçukîler devrinde yazılmış olan yazılardan çok farklıdır.

4 — Ispartada ikinci bir çeşme kitabesi etrafında yapılan tetkiklerden elde edilen neticelerdir:

Ispartada Germiyan maballesinde Bodur oğlu mescidinin yola düşen yan cepbesi duvarında şu kitabe vardır:

المسق عمارة حاجي كمال ابن حاجي موسى غفرالله له
(kırıktır.) ولواله

Baştaki kelimedenden bir çeşmeye ait olduğunu anladığımız bu kitabenin nereden alınmış ve ne suretle buraya konulmuş olduğunu öğrenemedik. Bu kitabenin ibare şekliyle Yılkırkan çeşmesinde tetkike mevzu olan Arapça

sözlü birinci kitabe arasında tam bir müşabebet vardır. Bu kitabenin tarih kısmı kırılmamış olsa idi her iki kitabe arasındaki münasebetleri daha vuzuhla mukayese ederek daha sarıh bir hüküm verebilirdik. Osmanlılar zamanına ait bulunduğuna şüphemiz olmayan bu kitabede ismi geçen (Hacı Kemal) in yaptığımız tetkiklere göre (Camiünnezair) müellifi Eğridirli (Hacı Kemal) olduğunu tahmin etmekteyiz. [1]. (Hacı Kemal) in de hierî dokuzuncu asır sonlarına doğru yaşamış olduğuna bakılırsa Yılkırkan çeşmesinde (925) olarak okuduğumuz kitabe tarihine nazaran her iki kitabenin yekdiğerlerine yakın seneler içinde yazılmış bulunduğu istidlâl edilebilir.

Ispartada en eski Selçukî kitabesi:

Yılkırkan çeşmesindeki kitabenin (925) senesine ait olduğu kanaatını basıl ettikten sonra Ispartada en eski Selçuk eserinin tayini icabeder. Şimdiye kadar yaptığımız tetkiklere göre Isparta merkezinde en eski kitabe Çelebiler mahallesinde Sadiye Buk'ası namındaki medrese kitabesidir. (3) numaralı kılışede görülen bu kitabe 52X 52 eb'adındadır. Kılışede görüleceği veçhile kitabe iki parça halindedir. Kitabe kısmı 52 santimetre genişliğinde bir mermer üzerine yazıldığı halde tarib kısmını ihtiva eden aynı uzunluktaki satır daha uzun taş üzerine hakkedilmiştir. Asıl kitabenin kapı üstüne emin bir şekilde vaz'ını temin için tarih kısmını ibtiva eden taşın uzun olmasının ibtiyar edildiği anlaşılmaktadır. [2]

[1] Türk vurdu. Cilt 4. Sayı: 22. Sabife 293 Köprülüzade Fuat.

[2] Bu medrese [1927] senesinde hususî mubasebe tarafından satılarak Isparta meh'usu Hacı Hüsnü beyefendi tarafından alınmıştır. Hall hazırda ev halindedir.

Şimdiye kadar müteaddit yangınlar ve hareketi arz dolayısıyla bir çok in-
şaat ve tamirat devresi geçiren med-
rese şekli aslisini muhafaza edemediği
gibi kitabeler de yerleriüden uzaklaş-
mışlardır. Son tamir esnasında kitabe
ile tarih kısmının bir araya konulması
ihmal edilmiş ise de bu güne kadar ki-
tabelerin zayi edilmemesi şayanı mem-
nuniyettir. Medresenin harici duvar
aksamına gelişi güzel yerleştirilen ki-
tabe parçaları bugün ayrı ayrı cephe-
lerde bulunan duvar satırlarındadır.

Medrese kitabesinde şu yazılar
vardır.

“ Emere biimareti hazihilmedrese-
tilmübareketi fi eyyamissultauilmuaz-
zam Alâeddünya veddin Keykubat bin
Feramerz melâzülmüminin elabdüzzaif
elmuhtaç ilâ rahmetillâhi taâlâ Selman
bin Süleyman elhayrû alallahî ma fih
fittarih şehri Ramazanülmübarek sene
semane tis'in ve sittemie „

Bu kitabeden anladığımıza göre
medrese; (696 H.) senesinde üçüncü
Alâiddin Keykubatın hükümdarlığı za-
manında Süleyman oğlu Selman isminde
bir zat tarafından yapılmıştır. Bu zatın
tarihi hüviyetini şimdilik öğrenemedik.
[3].

Alâeddin bin Feramerz kimdir?

Bu zat Rum Selçukîleri hükümdar-
larının sonuncusudur. İkinci İzzettin
Keykâvusun torunudur. (1298 M. 696
H.) senesinde ilhanî hükümdarı Gazan
Mahmut Han tarafından iclâs edilen
üçüncü Alâeddin çok gayyur bir zat

[3] Medreselerin ilgasına kadar hali faaliyette
bulunan bu müessesenin ba şartı tedris
Buk'adarlık vazifesinin İspartana muhterem
meb'usu Hacı Hüsnü beyefendinin uhtesinde
bulunduğunu, vaktiyle Buk'adarlık için [20],
müderrişlik için [20] olmak üzere bu medre-
senin yevmi [40] akça tahsisata malik oldu-
ğunu mevcut beratların tetkikinden anladık.

idi [1]. Selçuk hükümetinin düştüğü
elim vaziyeti görebiliyordu. Gazan Mah-
mut Hanın Mısır hükümdarı Meliki na-
sırla harbe girişmesinden bilistifade
memleket dahilinde islâhata teşebbüs
etmişti. Bilâ istizan icraata kalkmış ol-
masından dolayı hakkında şüpheye dü-
şen Gazan Mahmut Han; Mısır hüküm-
darına galebe çaldıktan sonra Konya
üzerine bir ordu gönderip Alâeddini
azletti. (1301 M. 696 H.) Bağlı olarak
celp ve İsfahan kalesine hapsedilerek
Selçuk Hanedanı Saltanatına nihayet
verdi [2]. Bundan sonra Rum Selçukî-
lerine bağlı olan memleketler İlhanîler
tarafından memur edilen umumî Vahile
tarafından idare edilmiştir. Çoban bey
oğlu Timurtaş ve Ertana beyler en
meşurlarıdır. [3]

Kitabenin tarihi umumî vekayie uy-
gundur. Medrese binası üçüncü Alâiddin-
nin azlinden ve Rum Selçuk Devletinin
inkırazından bir sene evvel yapılmış
demektir.

[1] Ahmet Tevfik beyefendi Üçüncü Alâeddinin
[697 H.] senesinde iclâs edildiğini, bu tarihten
çok zaman evvel hatta [682] tarihinden-
beri memaliki Rumun bir kısmında Hüküm-
dar olduğunu kayıt ve Feridun bey münşe-
atında münderic menşurlara istinaden [688 h.]
tarihinde Osman Gaziye Tabil ve Alem
gönderen bu zat olduğuna işaret etmekte
ise de [Türk Tarihi Encümeni mecmuası c'f
3. Sahife 198]; Mükrimin Halil beyefendi
Feridun bey münşeatinde kaydedilen menşur-
ların uydurma olduğunu muhtelif cephelerden
isbat ederek mezkûr menşurların ihticace
salih bir vesika olmadığını göstermektedir.
[Tarihi Osmanî encümeni mecmuası sayı 77,
78]

[2] Kasas: 932 sahife. Cevdet paşa

[3] Ahmet Tevfik beyefendi bazı tarihlerdeki
kayda nazaran Üçüncü Alâeddinin [1301 M. ,
699 h.] senesinde azlinden sonra oğlu Gıya-
seddinin altı ay kadar memaliki Rumda hü-
kümlan olduğunu, sonra onun da katledildiğini
kaydederek müzede mevcut olan [700]
tarihinde Uluborluda basılmış gümüş sikkenin
bu Gıyaseddine ait olacağını ilâve etmektedir.

Yüz sene evvel Isparta

M. FEHİMİ

Geçen sayıda; nüfusu, hane ve mevki adetlerini toplıyan cetvelde, dikkat nazarlarımızı en çok üzerine çeken noktanın, nüfus miktarları olduğuna şüphe yoktur. Bu münasebetle, merkez nüfus idaresi mahzenindeki 1260 nüfus tahriri kayıtları tetkik edilmiştir. Buna nazaran:

A. - Kaymakam Mehmet Nuri beyin yazması eserindeki nüfus, hane ve mevki adetleri; bu kütüklerdekinin aynı olduğu.

B. - Eserin lâakal 1260 tan sonra tamamlandığı.

C. - Eser için, mahalli ve resmî kayıtlardan istifade edildiği.

D. - En mühim olarak; gerek 1260 nüfus tahririnde ve gerek eserdeki nüfus miktarlarında kadınlarla gayri müslimlerin hariç bırakılmış olduğu neticesine varılmıştır.

Yüz yıl önce yapılan nüfus tahririnin mahiyeti, takip edilen usulü hakkında bir fikir edinmek ve bahususundan beklenen faydaların ne kadar dar bir sahaya sıkıştığını anlamak için bu defterlere biraz göz gezdirmeliyiz.

Defterler; yazıları üzerinde, henüz altını renkte "rıh,, denen tozların

parlamasına rağmen, 1260 senesinden beri yıpranmış haldedirler.

Her kafa için ayrı bir defter tutulmuştur. İlk sahifelerinde, o kafayı teşkil eden mahalle, köy ve çiftliklerin isimlerini, hangi sahifede yazılı olduklarını gösterir basit bir fihrist vardır. İkinci sahifeden itibaren her aile için bir hane açılmış... En başa -evi mahalhenin neresinde olursa olsun - mevkiin imam veya hatibi yazılmış... Sonra bocalar, softalar, eşraf ve ağalar.. Daha sonra tüccarlar, çiftçiler, fakir ve malüller hane hane sıralanmışlardır.

Bu künyeler arasında kadın ve gayri müslim yoktur. Yalnız islâm erkekler yazılıdır. Her şahsın mesleki, eşkâli hariciye ve sabitesi, adı, babasının adı, yaşı ve doğduğu tarib mukayyettir.

Tahrirden sonra doğanlar; defterde, mensup olduğu aile hanelerine ilâve edilmişlerdir. Ölenlerin künyeleri üzerine "fevt,, işareti ve tarihi konmuştur. Ölendenden sonra aynı evde başka erkek mevcut değilse, haneye, ayrıca bir de "battal,, işareti çekilmiştir. [1]

Umumî vasfı arz edilen 1260 tabirinde ve Mehmet Nuri beyin eserindeki nüfus miktarlarında kadınlarla gayri müslimlerin dahil olmadığını böylece

[Tarihi Osmanî encümeni mecmuası. Cüz sahife 199]

Maarif Vekâletince neşredilen tarihte ise [1301 M., 609 h.] tarihinde Üçüncü Alâeddin idam edildikten bir müddet sonra İkinci Gıyaseddin Mes'udun hâpisten çıkarılarak Kayseride Selçuk tahtına oturtulduğu, [1308 M, 706 h.] de Kayseride vefatıyla Selçuk Sultanlığı isminin de nihayet bulunduğu kaydedilmektedir. Cilt 2. Sahife 271

[1] Basit, noksan ve devrinin sakim zihniyetlerini de ifade eden bu tahrirden sonra - 1300, 1320 senelerinde daha birer tahrir yapılmıştır. 1927 tahriri ise Cümhuriyet idaresinin, bu meseleyi ehemmiyetle telâkkisinin açık ve değerli bir misâlidir.

not ettikten sonra, eserden nakle devam edebiliriz.

Eğridir kazası:

"... Isparta sancağının havi olduğu ondört kazadan biri dahi Eğridir kazası olup havi olduğu kırk bir kurasında [2] kâin 1011 hanede sakin 2572 nüfusu bulunup kazayı mezkûrun resi yine Eğridir kasabası olarak kasabayı mezbur kürsüyü ayalet bulunan Konya kasabasının canibi garbisinde otuz altı saat mesafede ve merkez livası olan Ispartanın ciheti şarkisinde altı saat mesafede hulunup zikrolunacak ondört mahallâtında kâin 778 hanede sakin 1994 nüfusu olup ahalisinin sülüsünü amele ve hatepkeşan ve sülüsü diğeri iplik alaca ve bez nesceder çulhacı ve tabak esnafı ve çiftçidir. Zikrolunan Ispartaya altı saat tarikin düz olmasıyla dört tekerlekli araba mürur edip ve kestirme tariki beş saat ise de dağ yolu olduğundan eyyamı sayfte gidilebilir ve konyaya giden tarikin bazı mahallinde subülmürur Eğirim beli bulunmasıyla mezbur arabanın işlemesi mümkün değildir ve mahsulâtı hinta ve şiir ve darı ve roğen isâde ve penayir ve bir miktar yaş üzüm olup idarelerinden fazlasını deruni kazada fûrubt ederler ve kasabayı mezkûrun kenarında ve Hamideli ortasında olarak bir azbi

[2] O zamanki teşkilâta göre kırk bir köy şunlardır: Ağıl, Çay, Sorkuncak, Mahmatlar, Mihail, Sarı İdris, Bağacak, Banus, Yılkıncak, Bağvıran, Sofular, Mirahor, Bucak, Yenice, Karaağı, Terziler, Yakaafşar, Yaka, Karacahisar, Koçular maa kâtip, Kösra, Pazar, Baklan, Bağlı, Yılanlı, Karasubaşı, Akdoğan, Tepeli, Direskene, Sipahiler, Selimler, Sığırlık, Aşağı göydere, Çukur, Yukarı göydere, Tesbilî aslında Cüre, Akpınar, Tahtacı, Boyalıca, Demuz.

gadir dört buçuk fersab cenuptan şimale tulü üç fersah arzı ve on knlaç umku bir göl olup ayağı iki konak cereyan ederek nihayeti Antalya şehrine bir konak karip düden nam mahalde girdap misali yer altına giderek badebu Antalya gümrük kapısında zuhur eden ve derununda mavona resminde düz kayık işleyerek idareleri lâzimesiçün civarında bulunan Afşar kazasından zehair nakledeleler ve derunundan çapak ve hamraz namlarında iki nevi balık çıkarak bazı sayyat makuleleri saydedip deruni kazada ve Ispartada fûruht ederler ve dahili ihalei rüsumat olmasıyla rüsumu mültezimine verirler ve yine deruni gölde Canadası denmekle maruf üç dönüm miktarı bağlı ve bahçeli bir cezire var ise de insan ve menazilden hali olup diğer Nis adası denmekle arif bir ceziresi olup içinde islâm bulunmasıyla () [3] ve kayıkcılık ederek teayyüşlenirler ve mezkûr gölün ayağında kovada nam mahalde dahi bir tatlı göl olup emsali misillü iki nevi balık çıkarak saydile Ispartada satarlar,,

[3] İki kelime sığacak kadar boşluk vardır.



Anadoluda Oguz Destanı

(Dumrul Boyu) [*]

Hüseyin Namık Beye

Ünün üçüncü sayısında Hüseyin Namık Bf. Dede kurkudun uğuzname-sinden bir parçayı alarak bu ve buna benzer millî destanların Anadolu halkı arasında varlığını umduğunu ve bun-ların derlenmesini dilemişlerdi.

Geçen yıl Antalyada, merkeze bağlı Zeytinköyünde oturan abdallar ara-sında Halk bilgisi araştırmaları yapar-ken abdal güyende [1] lerinden Cuma Ali sazını çalıyor ve kendilerine mah-sus menakıp ve destanlar söylüyordu. Bir aralık: "Eshaptan Dumrul,, deye başlamasın mı!.. hemen kaleme, kâğıda sarıldım ve aşağıya ağzından olduğu gibi yazdığım Dumrul menakıbını ge-çirdim. Bu minasebetle bu abdallar bakkında -İleride yazacağım bir maka-leye başlangıç olmak üzere- kısaca ma-lûmat vermeği lüzumlu görüyorum.

Anadoluda kadimdenberi yerleşmiş abdal oymakları vardır. Bunları çingâ-nelerle karıştırmamalıdır. (Abdal) ismi üzerindeki düşünceleri sonraya bırak-makla beraber bunlar, kendi ifadele-rine göre, atalarının Horasan illerinden geldiklerini söylerler. Horasan erleri Anadoluya geldiklerinde Abdalların başlarında bulunan ulınları (Kara Yağ-mur) un birliğinde bu illere geçmişiz derler. Abdallar akide itibariyle (Alevî-Safevî) dirler. Dillerinde söylenen me-

[*] „Kitabı Dede Korkut“ ta 87—95 sahife-lerindeki delil Dumrul Boyu menk. besi ile kar-şılaştırılır, bu menkıbe az bir farkla ve ihti-sarla zamanımıza kadar yaşamış bulunuyor.

[1] Güyende: Abdal oymağının resmî sazıdır.

nakıp bu meslek ve meşrebin icaplarına göre atadan, dededen gelme şeylerdir. İşte bunlar arasında uğuznamelerden de bazı değerli şeyler varmış ki işte bir tanesini tesadüfen elde etmiş bu-lunuyoruz. Belki diğer millî menkabe-lere de rast geleceğiz. Şimdi Cuma Aliyi dinliyelim; bunu sazla çalıyor:

Haktaâlâ azraile emreyledi:

Var Dumrulun canını al gel dedi.

Kaktı Dumrulun yanına geldi:

—Ya Dumrul canını almağa geldim dedi.

—Atlar vereyim alma canımı,

Mayalar vereyim alma canımı.

—İlle canını alacağım dedi.

—Anama varayım vermese

Babama varayım vermese

Canım hak yoluna kurban dedi.

Kaktı ağlıyarak anasının yanına vardı.

Kaktı anası gözlerinin yaşını sildi

—Neye geldin oğlum Dumrul? dedi.

—Haktaâlâ emreyledi Azraile canımı almağa geldi.

Sana bir can mürüvete geldim dedi.

—Günü günden seçerler, teni tenden seçerler.

Bir yılın kırk sekiz cuması var hem gelir geçer.

Babanla bir Cumalık yatsam senin gibi bir Dumrul meydana geçer.

Var canını hak yoluna kurban verdedi.

Kaktı ağlıyarak babasının yanına vardı.

Kaktı babası gözlerinin yaşını sildi.

—Neye geldin oğlum Dumrul dedi.

—Haktaâlallah canını al deye emrey-ledi Azraile

Canımı almağa geldi. Sana bir can
mürüvvete geldim dedi.

—Teni tenden seçerler, canı candan
seçerler

Bir yılın kırk sekiz Cuması var
Ananla bir cumalık yatsam senin
gibi bir Dumrul meydana geçer.
Var canını Hak yoluna kurban ver
dedi.

Kaktı ağhyarak Azrail aleyhisslä-
mın yanına vardı.

—Hani Dumrul can? dedi.

—Anama verdim vermedi.

Babama vardım vermedi.

Şurda bir yanı kuzulu yârim var
Öna da varayım vermezse canım hak
yoluna kurban dedi.

Kaktı ağhyarak yârinin yanına vardı.

Kaktı yâri gözlerinin yaşını sildi.

—Neye geldin ehlim Dumrulum? dedi.

—Haktaâlallah emreylemiş Azraile

Canımı almağa geldi.

Sana bir can mürüvvete geldim dedi.

—Günü günden seçerler, teni tenden
seçerler

Bir yılın kırk sekiz Cuması var hem
gelir geçer.

Senin için canım hakka kurban dedi.

Kaktı aldı geldi Azrailaleyhisselâmin
yanına.

Kaktı dalısı üstü yatırdı.

Sağına, soluna melâikeler oturdu.

Bin batmandan güzü Dumrul aldı
dikildi.

—Seslendirmeden al canını Azrail dedi.

—Bismillâh dedi kancayı saldı.

—Vay anam, belim! dedi.

Can bir güvercin oldu.

Azrail arap şabin oldu.

Haktaâlanın divanına vardı.

—Ne bu hal kifayet Azrail? dedi.

—Kaktım Dumrulun yanına vardım

Atlar verdi almadım,

Tülüler verdi almadım.

Anaya varayım vermese,

Babaya varayım vermese;

Canım hakka kurban dedi

Anasına vardı vermedi.

Babasına vardı vermedi.

Bir yanı kuzulu yarım var

Ona da varayım vermese

Canım hak yoluna kurban dedi.

Kaktı yanı kuzulusunun yanına vardı
ağhyarak.

Kaktı gözlerinin yaşını sildi.

Neye geldin ehlim Dumrulum? dedi.

Haktaâlä emreylemiş Azraile canımı
almağa geldi.

Sana bir can mürüvvete geldim dedi.

Günü günden seçerler, teni tendne
seçerler.

Bir yılın kırk sekiz cuması var gelir
geçer.

Sen gidip te ben bu yalan dünyada
kalacak mıyım?

Senin için canım bakka kurban dedi.

Kaktı aldı geldi dalısı üstü yatırdı.

Melâikeler sağına soluna oturdu.

Bin batman güzü aldı eikildi.

Seslendirmeden al canını dedi.

Bismillâb dedim kancayı saldım.

Vay anam belim! dedi.

Can bir güvercin oldu ben bir şahin
oldum

Divanına geldim.

—Şah hatayim haydir [*] bunun ne
kıymetli canı varmış dedi.

Kendilerine bin yıl ömür verdim dedi.

Getirdiğin emaneti var yerine teslim
et dedi.

Uykudan uyanmışa döndürdün beni!

[*] Görülüyor ki menkabenin bağlantısı (Şah-
Hataî) ağzından getirilmiştir. Abdallar arasında,
diğer Anadolu alevlerinde olduğu gibi, Şah
Hataînin nefes ve destanları kârmelto söylenir.

ŞEM'İ

Uluborlu: Muallim
SAİT

Uluborluda halk şairlerinden birisi de son zamanlarda yaşayan Mehmet Şem'i efendidir. Mumaileyh Uluborlunun Çeşmei kebir mahallesinde Kahraman zade lâkabiyle mukayyettir.

1268 tarihinde Uluborluda doğmuş ve 1323 de ölmüştür. Biraz Aydın vilâyetlerinde ve çokça Hamit âbat sancağı kazalarında Tapu memurluğu yapmış ve bu vazifede ölmüştür. Şem'i ef. uzunca boylu narin yapılı ve biraz da hastalıklı idi. Lâtime gülukla meşhurdur. Muasırı bulunan Senirkentli meşhur Kâmil efendiyle müşaareleri vardır. Şem'inin tahminen iki yüz sahifelik bir mecmuai eş'arını da görmüştüm. Bu eser üç sene evvel Ankara Tapu sicil memurluğuna nakledilen oğlu Tefik B. de mevcut ve mabfuzdur. Ele geçen eserleri şunlardır:

CANAN

Cihanın serveti bir dîrübaya malik olmaktır.
Cinânın rehberi zikri hüdaya salik olmaktır
Bu mîsrâta eden tefsirini elbette fehmeyley
Yanup Leylânın aşkıyle hüneri mevlâyı bulmaktır
Kattı mest eyledi aşkın şarabın arttı feryadı
Şirin sevdası ferhadın delip dağları bulmaktır.
Lisanın ihtilâti nasle meggul olursa ger
Merabıtı kalbine tevhit edip evliyayı bulmaktır.
Tarihi müstakimin Şem'iyâ cahı selâmettir.
Geçip aşkı mecaziden asil cananı bulmaktır.

Mumaileyh 21 Mayıs 1313 tarihinde gece penceresi önünde öten bir bülbüle hitabesi:

Var gülistanda ara maşukuqu var Andelip
Köşel vahdeti başıma eyledin dar andelip
Derdine dermanımı maksut ben gibi biçareden
Ruzu şep senden beter etmekteyim zar andelip
Var benim dili pareme hançer urup iclime var
Hayli demdir kesti benden iltifat yar andelip
Kimsceye arz edemez oldum garibi esrarımı
Küstü mü dostum acep ta'n etmekte ağyar andelip
Bir selâm olsun götür benden beni affoytasın

Kimse vermez sana henden başka esrar andelip
Anladım mı derdini sen, anladım ben derdini
Sevdiğin mahubun etrafında var bari andelip
Derdini feryat ile dehre duyurdun en garip
Maksadın açıklara ilân mı herbar andelip
Yalnız Şem'i divane mi vuslatı arzu eden
Cümlelerin maksudu vuslat, arzı didar andelip
Bellidir gül mevsiminde artar efganın senin
Dilde her saat benim tasvirim de gülzar andelip
Köşel vahdette feryat eyler ehli aşk olan
Kimsceye faş eylemez esrar ve ekdar andelip
Sen lisan halinde efkârın anlattın bana
Dert ve ekdarımla mesur oldu ağyar andelip
Babı İltifandan beni reddeylese ol sevdiğim
Ben darılmam sen gibi bu Şem'i bîâr andelip.

Uluborlulu Mehmet Şem'i efendinin 1313 senesinde Yunan muharebesi için söylediği destan:

DESTAN

Dinleyin ahîbba bir hoşça destan
Yunandan açıldı harbin nîşanı
Hareket eyledi cümle Türkistan
Âfâka çıktı sabillerin fîğanı
Boş kalmaz azizim arslan yuvası
Hep mahlûka olur faik yavrusu
Eğer ister isen sözlün doğrusu
Kopardılar Yunana nuhu tufanı
Asakiri nusret yürüdü berren
Hazriadılar donanmalar bahren
Selâten tûncina okundu kahren?
Kahrettli askerimiz heman Yunanı
Asakiri İslâm oldular gazî
Şükredüp o dem kıldı nemazı
Fesadın bağıdır Ermeni gammazı
Cümlesinin bozuldu bağı, bostanı
Seyfi uryanla kumandanlar yürüdü
Cümle âdâmın yağı eridi
Almak isterken koca Girdi
Yıkıldı başına ol hanülmanı
Ettiğim yanıma kalır mı sandın
Koca şeytan iğfalına kandın
Devletle harp etmek kolay mı sandın
Görmedin mi karşında duran arslanı
Duymadın mı Türkler şanlılar
Gaziler, kılıçları kanlılar
Arslanları heran feda canlılar
Öğredirler sana yolu, erkânı
Etrafta bilirdi bazı esafil
Asakiri nusret olmadı gafil
Yürüdü, eyledi kat'ı mezarlı.

KOŞMALAR

Koşma

Ne tuğyanı elem, ne rihi miñnet
(...) vücudüm çaki çak etti [2]
Cemedip leşkerin çektiler gayret
Büsbütün dünyayı lerzenâk etti.

Zarı zar ağladı bu dili şeyda
Yıkıldı gönlümün tahtı serapa
Kimseye kabahat bulamam hâşa
Beni bi mürüvvet dost helâk etti

Dizari, çok etti dosta ricayı
Dinlemedi dilber ahı fezayı
Pazara çıkarıp derdi belâyı
Benimle daima iştirâk etti.

[2] Bu mısraın başında bir kelime silik olduğundan okunamamıştır.

(Atina) nın olmak için miñmanı
Arslan gibi kılıçları elinde
Şahin gibi kumandanları önde
Allah allah sadasıdı dilde
Yeni şehre diktilerdi Nişanı
Tezyin olundu camiler bezendi
Müslüman olanlar cümle güvendi
Türkler yeni şehri kazandı
Minarede okudular ezanı
Müşirimiz Etem paşa fırkası
Dehşet verdiki anın ordusu
Geldi ağışuna Golos kalesi
Böyledir Türklerin ulüvvi şanı
Alındı Golos rekolundu sancak
Ülkei osmane olundu ilhak
Bihamdillâh verdi nusretini hak
Kalmadı düşmanın artık dermanı
1313 nisanı içinde
Golos fetholundu yirmi beşinde
Dömekeye doğru düşman peşinde
Yürüdü asker durdurdu her yanı
Şem'i geda söyledi işbu destanı
Görmemişti hâlâ ol Asitanı
Rezzakı âlemdir ol keremkânı
İtikadında olan bulur ihsanı

Koşma

Bir melek simadır hayran eyledi
Bilmemki o mührü taban mısın sen
Gönül her dilbere seyran eyledi
Mısır içinde esir Kenan mısın sen

Kurudu gonceler, bozuldu hağlar
Eşki pürhunumuz durmayup çağlar
Visalin rüyeti sinemi dağlar
Göremem âfeti devran mısın sen

Dizari, âşıktır ruhsarı yâre...
Gönül! kâmil isen çekil kenare
Niyazım geçmiyor sen sitemkâre
Süleymanı vakit, hakan mısın sen

*
**

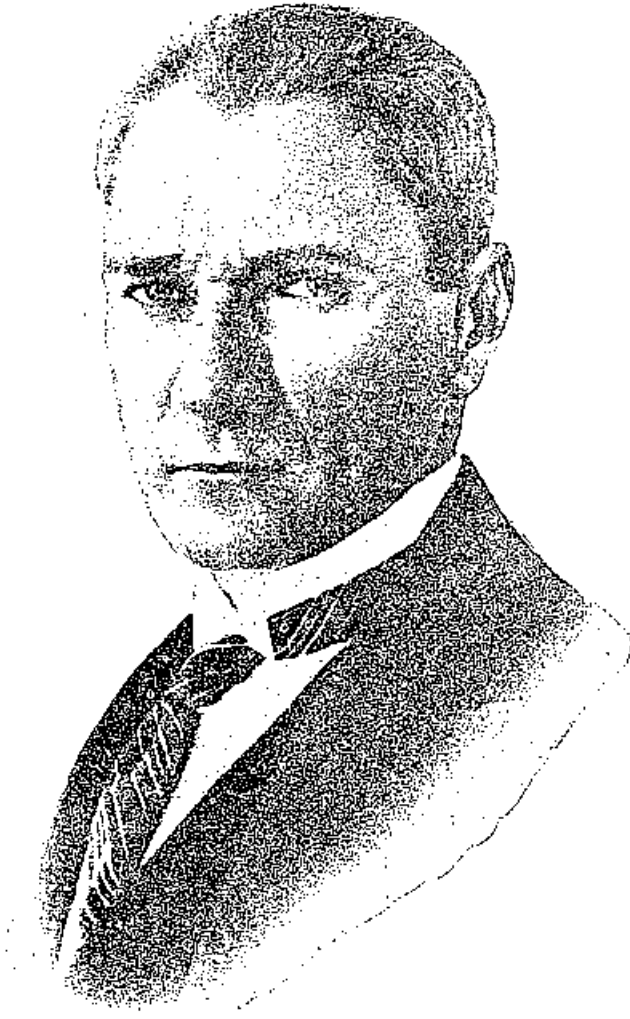
Koşma

Yaylâlar, yaylâlar.. Çamlı yaylâlar
Âbı hayat mıdır akan suların...
Örtmüş her yanını siyab haymeler
Eser badisaba gelir buların.

Bitmiş üstünde çemen, lâleler
Eder bin bir tuyur âhı naleler
Kuzular, yavrular ağlayup meler
Dikildi sineme bançer muların.

Dizari, biçare geçer yolundan
Letafetin aldı sağ ve solundan
Kesme muhabbeti âşık kulundan
Çâğlar sular gibi savtı huların





Başbuğumuz, Yüce Gazimiz

ÜN İSPARTA HALKEVİ MECMUASI

Cümhuriyetin Onbirinci Yıl Dönümü

M. FEHİMİ

29 / Birinci Teşrin / 1923 ...

Onbir yıl önce, bu güne girerken; adı bir tarih ifade eden kurtarıcımız, Büyük Gazi, Türkün asil şerefini, tükenmiyen takatini Sakaryadan, Dumlupardan... İzmir, İstanbul, Edirneden ta Lozana kadar bütün âleme tanıtmış, Türk istiklâlinin dış tehlikelerini bertaraf etmişti.

Milleti, Yurdu; bür, medenî ve refahlı bir istikbale eriştirmek.. ona, bahçiyarlıkların en coşkun heyecanlarını tattırmak azmiyle ve dehâsının sonsuz kudretiyle bunlara engel olabilecek bütün maniaları birer birer yok etmişti.

On bir sene evvel; büyük dâhî, her sahada " Halk hakimiyeti „ ve " Milli irade „ namile filen yürüttüğü idare sistemini, bugün "Cümhuriyet,, adıla şeklen dahi ifade ve teyit etmişti.

29/Birinci Teşrin/1923...

Türk medenî varlığının, Türkiye devlet şeklinin kat'iyetle tecelli ettiği kutlu bir gün olmuştur. Bugün; millet-

çe, bu rejim altında yaşayışımızın on birinci yıl dönümü, candan ve coşkun tezahürlerle kutlulamak saadetine erişmiş bulunuyoruz.

1923 — 1934...

On bir yıl... Türk tarihinin, Türk milletinin gelecek nesillere ebedî ve mukaddes birer şeref abidesi halinde ulaştıracağı eserlerle.. asırları kaphyacak kadar çok ve nurlu inkılâplarla.. granit hakikatlerle doludur. Bunları saymakla tüketemeyiz:

Millî bünye ve baysiyeti asırlarca yıpratın köhne akide ve bağlar.. ve bunları yalnız kendi zevk ve ihtiraslarına vasita kılan mürteci kuvvet ve unsurlar.. Türkü, yüzlerce yıl köle yapan ve en son dış düşmanların güzel yurdumuza saldırılarına katılan hain sultanlar ve saltanat.. Türk milletini medeni âlem karşısında geri ve hakir bir hale sokan zalim kayıtlar... yok edildi.

Kılık, kıyafette, okuma ve yazmada, dil ve sanatta... malî, iktisadî, hukukî ve içtimai her sahada yeni ve medeni

ALTI OK

Dördüncü Ok

DEVLETÇİ YİZ

Memduh

"Devletçilik,, Okunu görünce her yurttaşın yaradılışı ve bu yurttaşlardan doğan cemiyetin tutumu karşısında kalır.

Fertlerimizin bu yaradılışları ile toplantıları uzaktan bakılınca bir fotoğrafı andırır.

Fakat fotoğrafiye yanaşılıp bakılınca toplantıdaki fertlerin ayrı ayrı vaziyetlerde oldukları görülür.

bir yaşayış ufku açıldı.

Türk, lâıyk olduğu yüksekliğe sıçırıyordu.

O çelik iradenin onbir yıla sığdırdığı bu şümüllü ve mesut inkılâplar; milletçe, erişilmek istenen "yüksek medeniyet,, e birer ilerleyiş basamağı olmuşlardır. [Türk milleti; o ülküye canlı ve kudretli bir halde kavuşmak azim ve kabiliyetindedir.

* * *

Asırlarca idarî, iktisadî bakımsızlık yüzünden renksiz, hazin manzaralar gösteren Anadolu; ancak, cümhuriyet idaresiyle, yeni ve feyizli bir umrana, iktisadi bir yükselişe mazhar oldu.

Onbir yıl içinde; cümhuriyet idaresinin, yalnız Isparta mubitindeki değerli eserleri, ifademizin kuvvetli misalleri, şahitleri olabilirler.

Mahallî iktisat hareketlerinde, maışet ve refah seviyesinin yükselişinde mühim rolleri olan iplik, dehağat, kükürt, gülyağı fabrikaları...

Mahallî kredi ve ticaretin emniyetle

Bunun içindir ki: memleketlerin umumî işlerine ait kanunlar, fertlerin isteklerine göre değil, âmmenin selâmeti için yapılır.

Devletin kanunları; fertlerin tabiatlarına değil, âmmenin ihtiyacına uygundur.

İşte bunun için bizim devletçiliğimiz; bütün bir milletin ihtiyaçlarına yaslandırılmıştır.

inkışafını ve bu cephede ilerlemeleri kolaylaştıran Ziraat ve İş bankası şubeleri, ziraî kredi kooperatifleri, Karağaç bankası...

Ve nihayet Ispartalıların, hasretini, yıllarca gönüllerinde sakladıkları ve bugün Ispartayı şimale, garbe, cenuba bağlayacak olan demiryolu... Isparta - Antalya şosesi... Köy mektepleri ve köy yatılıları... Isparta, Yalvaç, Karağaç kütüphaneleri... ve okuma odaları.. Isparta muaallimler kütüphanesi.. Fenni mezbeha, kuvvetli itfaiye teşkilâtı... Vatandaşların gözü önünde dikili duran daha bir çok âbideler... Her Türkün göksünü sevinç ve şerefle kabartacak "Cümhuriyet eserler,, indendir.

Cümhuriyet idaresi; tarihimizde; milletimizin, yurdumuzun şerefli bir sulh içinde kültür ve iktisat yükselişinin parlak, "velût" bir devri olarak daima yaşayacak ve yükselecektir. Bize, bu mesut günleri veren ve yaşatan aziz şeflerimizi coşkun bir heyecanla, saygı ve şükranla anarız.

Büyük Başvekilimiz "İSMET,, Paşa Hz. diyorlar ki: (Memleketin imarı ve kuvvetlendirilmesi hareketine ara vermeden devam etmeye mecburuz.)

Hakikatta da yurdun imarında fertlerin toplanıpta yapamıyacakları işleri bizim devletçiliğimiz yapıyor.

Demek oluyor ki: Türkiye Cümhuriyetinin devletçiliği; yalnız ve ancak halk varlığına dayanıyor.

Millet devletçiliğinde sınıf iktisadiyatını kabul etmiyor.

Devletin malî varlıklarında vergilere değil, baskın kazanmasına, fazla çalışmasına ve çok madde elde etmesine ehemmiyet veriliyor.

Şimendifercilik gibi gözle görülen eserlerle her gün için tebarüz eden iktisadi inkişaf bu şabittir.

İş ve Sumer bankaları; varlığımızın birer kaynağı olduklarını isbat ediyorlar.

Millî serveti depo eden bu müesseseler; bir taraftan ticaret unsurlarına yardım eli uzatmaya, öte taraftan da fabrikalar kurmak suretiyle müstahsilin alın terlerini altın haline getirmeye koyuldular.

Devletin beş senelik programı ile: halkın çalışma kudreti ve millî servet menbaları ve bilhassa yurt içindeki iptidai maddeler işlenecek ve iktisadi istiklâlimiz kökleşmiş olacaktır.

Devletçilikte esas olan da halkın refabıdır.

Bu sene bir çok fabrikalarımızın temelleri atıldı,

Gelecek sene bir çok fabrikaların bacaları tütecek,

Bu fabrikaların işliyecekleri ham maddeleri yetiştiren müstahsilin de yüzü gülecektir.

Devletçiliğimizin iktisadi cephesi

veya daha doğrusu iktisadi devletçiliğimiz pek sağlamdır.

Bankalarımızdaki millî paralarımızla, devlet bütçesine her sene konan karşılıklı gelirlerimizle ve her şeyden ziyade yabancı elemanları ortadan kaldıran devlete bağlı inhisar idaresi ile biz iktisadi devletçiliğimizi çok mütekâmil buluyoruz.

Beş senelik programın kudretli elerde tatbiki sayesinde âmme vasayetini haiz olan devletimiz; iktisatçılığında da çok muvaffak olacaktır.

GELELİM DEVLETİN KURULUŞ BİÇİMİNE :

Devletçi bilimi; arap sözlü eski dilimizle (gayri mer'i kuvvet) diye anlatılırdı. Bu anlatma öz türkçemizle (görünmez kuvvet) demek olur.

Milletimizin milyonlarca nüfusundan doğan koca "Türkiye Cümhuriyeti,, işte böyle gözle görünmez bir kuvvetle devletçiliğini de her sahada gösterir.

Bilgilerimiz arasında (DEVLET) le (HÜKÜMET) i birbirine karıştırmamalıyız.

Devlet denince müstakil bir varlığın toplu kuvvet hali anlaşılır.

Hükümet ise o kuvveti ve varlığı temsil eden Büyük Millet Meclisinin İcra mümessilidir.

Kanunlar; ihtiyaçlara ve zaruretlere göre yapılır. İhtiyaçlar temin veya zaruretler izale edilince kanunların da hükümleri yerine getirilmiş olur.

Ancak bir kanun vardırki: bu kanunun adı; (Teşkilâtı esasiye kanunu) dur.

Bu yazı ile işte o kanunun ana hatlarından mevzuumuzu alâkalandıran kısımları göstermiş olacağız,

Türkiye devletinin şekli (cümhu-

riyet) olduğunu biliyoruz.

Bizim cümhurî devletçiliğimiz; (vahdeti kuvva) esaslarına yaslanır.

(Tek kuvvet) demek olan bu esaslarda hakimiyet; kayıtsız ve şartsız olarak milletindir.

Reisi cümhurumuz da, hükûmet hey'eti de millet vekillerinden vücuda gelen hüyük meclisin içinden çıkar.

Reisicümhur; devletin reisidir. Me-rasimlerde meclise ve lüzum görürse icra vekilleri hey'etine riyaset eder.

Demek oluyor ki: Meclis; kendi arasından bir reisicümhur seçiyor.

Reisicümhur; bu meclisin âzâsından birini başvekilliğe, yâni hükûmet reisliğine getiriyor.

Başvekil de; gene aynı meclisteki arkadaşlarının münasiplerini icra vekilliklerine ayırarak milletin kanunlarını tatbika başlıyor.

Bu itibarla reisicümhur; meclisin müzakerelerine ve münakaşalarına artık karışmıyor ve rey vermiyor.

İcra vekilleri hey'eti; zaten meclisin içinden doğduğu için bütün işlerinde milletin tam ve mutlak olan itimadiyle hareket ediyor.

Velhasıl: bizim devletçiliğimiz; Büyük Millet Meclisinde toplanan (TEK KUVVET) esasını kabul etmiştir.

İkinci bir meclis olarak (ÂYÂN MECLİSİ) olmadığı gibi devlet reisi de meclisi feshetmek veya hükûmet umurunu bizzat ele almak istememiştir.

Çünkü bizim devlet reisimiz; Cümhuriyetin bizzat bânisi ve vatan halâs-kârıdır. Onun başkanlığı; meclisle icra vekillerini müttahit bir istikamette yürütür.

Rüştümüzün, irfanımızın timsali olan devlet reisimiz; hükûmetin de tabii

reisi olduğu için herhangi icra vekilinin güçlüklerle uğramaması namına yapılan bir kanunu icabederse on gün içinde tekrar müzakere edilmek üzere meclise iade etmek hakkını almakla iktifa etmiştir.

İşte (TEK KUVVETLİ) devletimiz; bu şekillerde kurulmuştur.

Umumî itimatlarla kurulan kuvvetli bir sistem dahilindeki Türkiye devletçiliği; ancak o itimadın kaynağı olan millete dayanır.

İntihap hakkını haiz olanlarımız; birleşip meb'uslarımızı seçiyoruz.

Bazı cümhuriyetlerde olduğu gibi hem meb'uslarımızı, hem de bu meb'uslardan vücude gelen meclise karşı cephe alacak ve icabında o meclisi feshedebilecek bir Reisi Cümhur seçme usulünü teşkilâtı esasiye kanunumuz kabul etmemiştir. Seçki hakkını bir defa kullanıyor ve devlet reisinin seçilmesini de vekillerimizden mürekkep meclise bırakıyoruz. Bundan daha tabii ve daha doğru bir şekil olacağına kani değiliz.

Tek kuvvet şeklindeki devletçiliğimiz, muasır devletlerdeki sistemlerin hepsinden daha müttekâmil ve daha programlıdır.

Hele cümhuriyetle idare olunmayan milletleri mütalea edince bunlarda devlet reisliğinin; veraset suretiyle hükûmdarlık postuna oturanların ellerinde kaldığını görürüz.

Cümhuriyetin devlet reisi; milletin mümessili olduğu için milletin kanunlarına göre ve ammenin menfaati namına hareket eder.

Sultan ve kırılların kullandıkları devletçilik salâhiyet ve hakları ise milletten verilmediği için ancak bir

EĞRIDIRLI ŞEYH MEHMET EFENDİYE DEVAM

NEŞET

Muhterem üstadımız Köprülüzade Fuat beyefendi, (1926) da Türk yurdu mecmuasının (22) iuci sayısında (Ahmet Fakih)i anlatırken (880 H.) (1) de yazılan (Hızırname) (2) de Anadolu'nun başlıca evliyası arasında isminin zikredildiğini yazmakta, dokuzuncu asırda

(Eğridir) sofuları arasıda Bektaşiliğin tesiri olduğundan da bahsetmektedir.

Hacı Bektaşın, Zeyni tarikatine mensup olan (Eğridir) dervişleri arasındaki ehemmiyetini gösterecek bir parçayı divandan aynen naklediyoruz:

Hünkâr Hacım Bektaş gelür ben kuluna himmet kılur
Leşker hesabın kim bilür hünkâr Hacım Bektaş gelür

Bulgar dağı key uludur görbüz onlar yeridir
Dolu Hızırhan kuludur hünkâr Hacım Bektaş gelür

Bulgara çünküm vardılar kırklar ve üçler, yediler
Kuthiyle efrat erdiler hünkâr Hacım Bektaş gelür

Yüz oğlanı hem gördüler yüz dağdan ılgar seçtiler
Pirani Horasan geldiler hünkâr Hacım Bektaş gelür

Gürdüm geykleri gelür hünkâr öüne yüz urur
Hep gaybiler safsaf durur hünkâr Hacım Bektaş gelür

veraset şeklinden ibarettir.

Büyük harpten çıktığımız zaman memleketin bir kaç yerinde görülen cabilâne ayaklanmalar; İstanbuldaki devlet idaresinin vehne uğrayışından ileri gelmişti. Zira: devlet otoritesinin anlaşılacağı veya hazmedilemediği yerlerde anarşinin haşlaması gayet tabiidir.

Vaktiyle içtimaiyat âlimleri; devletçilik şekilleri diye (TEFRİKİ KUVVA) veya (TEVAZÜNÜ KUVVA) gibi tabirler üzerinde oynamışlar.

Lâkin netice göstermiş ki: "Hakimiyet; bilâ kaydü şart milletin olmalıdır. Tek kuvvetli cümhuriyet hükümetleri; en müttekâmil ve idare kudretleri de ber zaman için en müessir olan hükümetlerdir.,,

Bugün görüyoruz ki: müttekâmil bir çok devletlerde millî menafii; millî

devletçilik takip ediyor. Millî devlet reisleri de bütün bir milleti temsil ediyorlar.

Türkiye devletçiliğinin dahili siyasetinde millî vahdet esastır.

Bu vahdetten doğma (TEK KUVVET) le iktisadî inkişafı mazhariyet te yegâne gayedir.

Haricî siyasette ise gene iktisadî anlaşmalar esastır.

İhtiras peşinde dolaşan devletçiliği biz tarihe gömdük.

Bize karşı ihtirası ifade eden yabancı herhangi bir devletçilik sistemini de ilim namına küçük görürüz.

İstiklâlimizi kurduktan sonra iktisadî birliğimizi koruyan bir devletçilik sistemine ve o sistemin teşekkülü olan Büyük Millet Meclisimize ve onun müessili bir devlet Reisine yürekten bağlıyız.

Seyyit Gazi gördüm gelür önce Melik Gazi gelür
Sultan Şüca bile gelür hünkâr Hacım Bektaş gelür

Çekildi ak sancakları geldi erenler leşkeri
Sürüldü sohbet demleri hünkâr Hacım Bektaş gelür

Hünkâriyle vardım hele bir demde erdim Bulgara
Doldu erenler Bulgara hünkâr Hacım Bektaş gelür

Bulgara varandır velî, arşa erer anın eli
Hızriyle İlyasın kolu hünkâr Hacım Bektaş gelür

Bunlar yediler beşdürür, üçler dokuzlar eşdürür
Hızır anlar için baş dürür, hünkâr Hacım Bektaş gelür

Seyyit Gazi ile gittiler Veyselkarane yettiler
Peygamberin zeylin tutup hünkâr Hacım Bektaş gelür

İpsahorostan uçtular Şam eline eriştiler
Girdi Dimişka hem bular hünkâr Hacım Bektaş gelür

Her cuma varır hem bular kılır namazı Mekkede
Sürüp Medineye yüzü hünkâr Hacım Bektaş gelür

İpsahorostan uçtular Tur dağına eriştiler
Musa ile söyleştiler hünkâr Hacım Bektaş gelür

Her haç varırlar Mekkeye hem bile durup vakfeye
Dahi Safaye Merveye hünkâr Hacım Bektaş gelür

Bulgar dağından uçtular erdi Medineye bular
Hem rahmete garık oldular hünkâr Hacım Bektaş gelür

Bizi erenler aldılar âlemleri gezdirdiler
Görmediğim gösterdiler hünkâr Hacım Bektaş gelür

Derler kabul ettik seni, pes durma seyran eylegil
Gördüklerini söylegil hünkâr Hacım Bektaş gelür

Ben bir faktrım doluyem Hızırın ezelden kuluyem
Himmatleriyle doluyem, hünkâr Hacım Bektaş gelür

(Muhittin) eyler çün zârı hep şunları gördü barı
Hızırın eldeki vari hünkâr Hacım Bektaş gelür

Divanın diğer bir yerinde:

Hünkâr Hacım Bektaş gelür, şadoldu divane gönül
Uryan Şucaller yürür, şadoldu divane gönül

Dağtaş erenler doldular atlu yayanlar erdiler
Hünkâr ile hep geldiler, şadoldu divane gönül

Şu parçalara da tesadüf edildi.
Buna mümasil kısımlar divanda kesretle görülür.

Divanda daha bazı parçalar vardır

(1) (Sohbeti görüşü evlita) başlığı altındaki kısımda şu parça da vardır:

Tarihi hicret sekiz yüz seksene ermişti
Zilkade ayında bu hal bir gine görsem yüzlerin

Buna nazaran (Hızırname) herhalde (880) den sonra yazılmıştır. Divane nazaran kat'i olarak tarihini tesbit etmenin mümkün olduğuna kâfi değilim. Yalnız menakipte (900 H.) tarihinde olduğü yazılı olduğuna göre (880 H.) ile (900 H.) tarihleri arasında (880 H.) ne daha yakın bir zamanda yazıldığı tahmin edilebilir.

ki bu tesiri pek bariz bir surette göstermektedir. Üstat Köprülüzade bu

(2) (Hızırname) ismi (Mehmet) Çelebinin divanına verilen addır. Elimizde bulunan nüshada bu kitaba Divan deniliyor, (Hızırname) denmiyor. Yalnız her kısmın altında (Hızır)ın adını yazdığına göre bu divana (Hızırname) denilebilir. Geçen sayımızda neşredilen ve (Hızır) hanı metheden parçanın sonundaki şu,

Bu (Muhiddin) e hak kıldı inayet

Hızırhan kıldı ana âli himmet

Beyti ile diğer parçaların hepsinde kendi mahiâsî ile (Hızır) adı anılmıştır.

Birisini daha yazalım:

Bu (Muhiddin) e avnerdi Hızır bundan bu dem yine

Kabul eyler anın emrin nekim oldiyse ferman

bahis üzerindeki tetkiklerini neşre-
ceklerini Türk Yurdunda yazdıkların-
dan burada izahat vermek bize düşe-
mez.

Şeyh (Mehmet) Çelebinin tesavvuf
hakkındaki fikirlerinin tetkikini müte-
hassislara terketmek lâzımdır. Yalnız
(Hızırname) deki şu parçaları kayıt ve
nakletmekten de kendimizi alamadık:

İnsilâh hakkında

Arşu rahmandan ıştittik bir haber
Bir Ulu Mir'at gördüm muteber
Gözüne hasıl olur aynelyakin
Bunları gördüm yine hen kemterin
Bir isim gördüm yazılmıştır ayan
Dedi ruhu kudüs bana olzaman
İsmi azamdır bu isme kil nazar
Bu durur esmada o ammüleser
Yazılmış alımda bir battı han
İsmi azamdır anı bildim beman
İçtim anda hem şerabı lâyezal
Anıçün ruha gelmez hiç melâl
Pes musahhar oldu kamu kâinat
Hem tecelli buldu zatıyla sıfat
Gördüm ol bahri muallâk cuşurur
Cümle ervahı melek hayraa kalur
Bu cihanın hep tasarruf mihrinin
Verdiler ilmiledün miftabını
Bu seferden canı dil alur eser
Hızır İlyas himmetli verdi zafer
Aşk elinde oldu (Muhittin) has
Çün Hızır katında buldu ihtisas

Divanda yani (Hızırname) de te-
savvufa ait o kadar kıymetli parçalar
vardır ki bunları aynen nakletmeğe
küçük mecmuamızın hacmi hiç müsait
değildir. Bununla beraber büyük bir
parçanın çok kuvvetli görünen (Vahdeti
vücut)a ait ilk kısımlarını aynen alma-
ğı faydalı bulduk:

Aferin anaki hake verdi can
Canı imaniyle kıldı cavidan
Perteviyle can eyleyen mamur eder
Entüsi şfakı küllî nur eder
Oldur ismin her dile asan eden
Hem sarayı vahdete mihman eden
Kullarına kendüzini bildiren

Hüsni ile dü cihanı güldüren
Muhtelif meşrepler icat eyleyen
Yullarında feyzi imdat eyleyen
Kimisin meczup mebhut eyleyen
Kimisin aklını fertut eyleyen

Aşıkı sadık kamusun şadeden
Doğru yola cümlesin irşat eden
Bazını mahbup edendi müstean
Kem yühibbühüm dürür ana beyan
Sabık bilhayr oldu bu güruh
Hazretinde efdal ehli şüküh
Çok şükür olsun sana yazelminen
Kim bizi kıldı bu ulâ fırkadan
Kılmış idin çün inayet filezel
Yine kıldı sen kifayet lemyezel
Gösterip ruvi muhabbetten tarik
Hazretinde eyledin bizi mefik

(Mehmet) Çelebi aynı zamanda
şarkın üç edebiyat lisanına vakıftı.
Farisî, Arapça, Türkçe. (Hızırname)
ve babasının kitabına (Nuhbetüttetik)
namında yazdığı şerh bize bu lisanlar-
daki kuvvet ve kudretini göstermek-
tedir.

Şeyh (Mehmet) Çelebi 23 yaşında
babasının yerine geçmiştir. Dervişleri,
muhibti üzerinde çok nafiz olmuştur.
Müritleri ve tevabii kendisine (Sulta-
nım) kelimesiyle hitap etmeği itiyatlaş-
tırmışlardır. Dünya ve itikatlarına göre,
ahret işlerinde şeyhleri için büyük
bir ferağat gösterdikleri anlaşılmakta-
dır.

Şeyh (Mehmet) Çelebi ihtişama çok
ehemmiyet verirdi. Dışarıya pek ender
çıkarmış, fakat çıktığı zaman bir çok
hademe ve dervişlerle beraber ata bine-
rek yedekte, Soflar ve Samur kürkleri
içinde gezerdi. Cariyeleri de vardı. Bu
vaziyet halk üzerinde fena tesirler
yapar bilhassa (Afşar) (3) lılar arasında

(3) Bu gün de aynı isim ile anılmaktadır. Isparta
vilâyeti dahilinde Ş. Karaağaç kazasına bağlı
bir köydür. Tarih nazarinde kıymetli vardır.
İleride bundan bahsedeceğiz.

(4) Fatih zamanındadır.

dedikodulara mevzu olurdu.

Şeyhlerin hükûmet üzerinde nafiz bir vaziyette oldukları da anlaşılıyor. Bu tarihlerde Hamit sancağının merkezi (Eğridir) idi. (4) Osmanlılar tarafından gönderilen bey de Sultan Fatih vezirlerinden (Mesih) paşa idi (5). Paşa çok mutekit ve âbit bir adam idi. Her vakit şeyhi ziyaret ederdi. Tesir altında kalmıştı. Mesih paşa Sadırazam olduğu zaman (Eğridir) le alâkadar olmuş bir mektep yapmıştır. (Mesih) paşa mektebi son zamanlara kadar yaşamıştır.

Yine bu tarihlerde (Eğridir) de Hamit livası alay beyi (Hüseyin) bey vardı. Şeyhin hareketini hiç beğenmiyordu. Bu derviş vahdetini hükûmet için tehlike olarak tanıyordu. Fatih zamanında İstanbulla bunu bildirdi. İstanbuldan çavuşlar gelerek kendisini götürmek istediler. Bu esnada Fatih öldü. Şeyh bu suretle bir vartadan

kurtulmuş oldu. Bu hadiseler ile hildiğimiz diğer hadiseler hükûmeti nüfuzları altında tutmağa çalıştıklarını göstermektedir. (6)

Geçen makalede Şeyhin mahlâsının (Muhiddin) olduğundan bahsetmiştik. Eğer divanının başında Şeyh (Mehmet) adı bulunmamış olsaydı buna inanmak müşkül olacaktı. Şeyhin, kızı (Şehribanu) hatunun zevci (Tosya)lı (Muhiddin) efendi - Şeyhin hakim olduğu zamanlarda (Eğridir) de (Dündar) bey medresesi müderrisi idi - olması ihtimalini de düşünmek mechuriyetinde kalacak idik. Mamafih bunun varit olmadığını tayin etmek (Muhiddin) efendi hakkında yapılacak esash tetkiklere vabeste olduğu fikrindeyiz.

Şeyh (Mehmet), (Muhiddin) lâkabından maada şürde kendisine daha bususî hitapları vardır. Bunu tespit etmek için divandan şu parçaları alıyoruz:

Ben bir fakirim doluyem Hızırın ezelden kuluyem
Himmatleriyle doluyem hünkâr Hacım Bektaş gelür

Bu dolu barigâh kurdu bu dem Hızırın yüzün gördü
Ayağına yüzün sürdü dilücan Hızır arzular

Dolu Hamit elindedir hem ismi hak dilindedir
Daim Hızır bu yoldadır, bana seni gerek seni

Dolu çüsen divanesin, dost şem'ine pervanesin
Ol şem'e gerek yanesin ol perteve yandım yine

Bu dört beyitte altı çizgili olan kelimeler şairin kendine verdiği isimdir.

Şeyhin (Ahmet) ve (Haşim) isminde iki oğlu olmuştur, ikisi de çok küçük ve Şeyh hayatta iken ölmüşlerdir.

Şeyh (Mehmet) Çelebi Eğridirde ölmüştür. Fakat mezarını bulmak mümkün olamamıştır. Eğridirdeki bu tarihî mezarlık tahrip edilmiş bir haldedir. Mezar taşları bile kırılmış ve parça-

lanmıştır. Bunlar arasında mezarı ve taşını bulamadık. İkinci bir defa daha aramak fikrindeyiz. Eğridirliilerin bu işte yardımlarını bekleriz.

(5) Rados fethine (985 H.) de teşebbüs edip muvaffak olamıyan Sadırazamdır. (Nişancı Ps. tarihli S: 167) Fatih'in emriyle hacce gitti. Geldikten sonra Topkhaneye yıldırım düşmesinden mütevellit yangından ayağına düşen bir taş sebebiyle öldü (907 H.) (Nişancı tarihi S: 183)

(6) Bu hadiselerin Tarih noktasından vüsukunu tespit edemedik.

Milâttan Evvelki: Isparta Tarihi Hakkında

Dağı Oğlu
Hikmet Turhan

Şehirlerin tarihi; Milletlerin tarihle-
rini aydınlatan vesikalar demektir. Bu-
nun içindir ki medenî âlemin her kö-
şesinde yetişen bilgili hemşehriler kendi
öz yurtlarının tarihini yazmak için derin
bir sevgi duyarlar.

Ispartamız; tarihî bir çok vak'alara
sahne olmuş bir vatan parçası olmak
itibariyle tetkike değer bir mevzudur.
Halkevinin açıldığı sırada gönderdiğim
ve Isparta gazetesinin neşretmek lut-
funda bulunduğu makalede Isparta için
bazı düşüncelerimi arz etmiştim. (1 Mart
1933 tarih ve 507 sayılı Isparta gaze-
tesinde)

Memleketimizi, tarihimizi kendi nok-
tai nazarımıza göre tetkik etmediğimizi
edemediğimizi itiraf etmeliyiz. Bütün
malûmatı ecnebî kaynakların -hiç şüp-
hesiz bir maksadı mahsusa göre yazıl-
mış- sayfelerinden alıyorduk.

Bir Isparta tarihi yazmak her halde
çetin ve yorucu bir iştir. Fakat aynı
zamanda yapılabilecek ve bakımdan
gelinebilecek bir iştir.

Tarihî vak'aların sahnesi olan Ispar-
ta ve muhitinde ceryan eden vak'alar
pek çoktur.

Hitit-Eti, Lidya, Frikya, Acem, Yu-
nan, Roma, Arap, Ehlisalip, Selçuk, Ha-
midoğlu, Osmalı ve en nihayet Tür-
kiye Cümhuriyeti idaresine geçen Ispar-
tanın umumî bir mahiyette de olsa
tarihini devirlere ayırarak yazmak Is-
parta gençliğinin muktedir olduğu bir

ilim işidir.

En eski metinlerde milâttan sonra
üçüncü ve hatta milâttan elli sene son-
raya doğru Isparta adını (Baris) olarak
görüyoruz. Profesör W. M. Ramsey
(İngiliz âlimlerindendir. 1924-1925 sene-
sinde Yalvaç hafriyatını yapan Arke-
oloğ dur.)

Historical Geography

ASIA MINOR

İsimli eserinin (393) üncü sahifesinde
(Baris -Isparta) nın Pisidyada bulundu-
ğunu ve ismiui Heraclius Bareusis den
aldığını yazmaktadır. Bütün klâsik Av-
rupa bilginler eski Yunan ve Romalı-
lar tarafından tesis edildiğini yazarlar.
Halbuki Anadolu, şarktan gelmiş daha
doğrusu Ural-Altaydan kopup garbe
hicret eden Türk kabileleri tarafından
imar edilmiştir. Anadolunun ilk sakin-
leri şüphesiz ki bunlardır. Bu iddiamızı
burada isbat etmeğe kalkacak değiliz.

Kendisiyle birlikte çalıştığım Berlin
Üniversitesi Profesörlerinden Profesör
Dr. Uger (ki bugün İstanbul eski şark
eserleri mütehassısıdır) Anadolu şehir-
lerinin Yunanî bir asilden gelmediğini
söylemektedir.

Isparta hakkında mutaleasını sor-
duğum zaman bana şöyle bir izahta
bulunmuştur.

Memleketin asıl ismi (Barida) dır.
Bu kelime bir defa Yunanca değildir.
Belki Etice belki de Lidya dilince ya-
zılmış bir kelimedir. Çünkü Lidyalılar

Etiler Asyaya Asuva Ankaraya Ankuva, Malatyaya Melidia diyorlardı. İlk Yunan muhacirleri Anadoluya çıktıkları zaman buranın güzelliğini işitmişler ve Isparta manasına olarak İis-barid demişlerdir. Bu kelime zamanla Sparta, Isparta şekline geçmiştir.

Şu halde Ispartanın milâttan evvelki tarihi üzerinde durmak çok ehemmiyetli bir mevzudur. Şurada, burada bulunacak bir kitabe veya hafriyat neticesinde elde edilecek bir taş veya tuğla parçası bize bütün bir tarihi aydınlatmış olacaktır. Profesör Unger bu Isparta kelimesi için bulduğu şekli meselâ İzmit ve İznik şehirleri üzerine tathik etmekte ve şu neticeyi bulmaktadır.

Meselâ İznik için:

Nikka

İs-Nikka

İs-Nik

İZMİT:

Nikomedia

İs-Nikomedia

İs-Nik-mit

İs-mit

Kelimelerin bazı hecelerinin zamanla atıldığını görüyoruz. Meselâ bizim Keçiborlu vaktiyle Küçük borlu, Ulu-borlu da Uluğborlu değilmiydi? (Bor Türkçede maden manasına gelen bir kelimedir).

Ufak bir tabliil gözümüzün önünde koca bir bakikatı aydınlatmış oluyor.

Milâttan evvel (6)ıncı asırda burası Lidyalıların hakimiyeti altında idi. Türk tarihi tetkik cemiyeti tarafından yazılan tarihte Lidyalılar için: Lidya hakimiyeti Karadenizden Toroslara, Ege denizinden Kızılıрмаğa kadar genişletmişti. Diyor ki Ispartanın Hitit ve Frikyalı-

lardan sonra Lidya hakimiyeti altında olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Bütün Dünyada Asuri, Babil lisan ve eserleri hakkında geniş bir otorite sahibi olan muhterem üstadım Profesör Dr. Ungerin delâletiyle elde ettiğim Amerikalılar tarafından neşredilmiş Lidya kitabelerinde de:

Sardis Lydiau inscriptisns W. Hi Buckler 1924

Bu havalide bulunan bazı şehirlerden bahsedilmektedir. Lidya Kralı Keybusrev Krezys u mağlup ettikten sonra (Milâttan evvel 546) İraniler bu havalیه hâkim olmuşlardı..

İranilerden sonra Makedonyalılara yani büyük İskendere geçen Isparta İranilerin zamanındaki geriliğini kısmen olsun telâfiye muvaffak olmuştur.

Gazete sütunlarında Ispartanın milâttan evvelki tarihi hakkında uzun boylu şeyler yazmağa imkân yoktur.

Ancak şunu arz etmek isterim ki Isparta tarih itibariyle eski ve buranın ilk ahalisidir. Ve paytahtları da şarktan gelen Türk ırkına mensup insanlardır. Bu nokta bilhassa tarihimiz için büyük ehemmiyeti haizdir.

Milâdın başlangıcında şimdiki Isparta vilâyetini teşkil eden eski Pisidia kıt'ası Roma hakimiyeti altında bulunuyordu.

Her şeyden evvel Pisidia kelimesi üzerinde biraz durmak faydasız olmasa gerektir.

Anadolu kıt'ası dâba büyük İskenderin hakimiyetinden evvel on dört müstakil parçaya ayrılmış bulunuyordu.

İşte Pisidia bugünkü Isparta ile Burdurun bir kısmını teşkil ediyor. Ve (İsauria-Beyşehir, Seydişehir ve Pamphylia-Antalya) ve Phrygia-Burdur vi-

lâyetinin bir kısmı ile Kütahya ve bavalisiyle ile çevrili bulunuyordu.

Pisidia ve İsoriya ahalişi bilhassa cesaret ve şecaatleriyle meşhurdu. Arazinin dağlık oluşu bura halkını uzun zaman istiklâllerini korumağa muvaffak etmiştir. Bunun içindir ki asırlarca Roma İmpratorluğuyla şarkî Roma İmpratorluğuna karşı durmuşlar ve onlara boyun eğmemişlerdir.

O zamanlar buranın en mühim şehirleri şunlardır:

İSAURİA' da:

İyrbe (yahut) Kalybrassos-Seydişehir gölüne yakın (trogitis) Karallia - Beyşehir gölü kenarında (Karalis)

PİSİDİA' da:

Antiochia Pisidya-Yalvaç
Nea Pylis-Karaağaç
Baris-Isparta
Appolonia-Uluborlu
Prostanna (Limnai) Eğridir

Bu şehirlerden Pisidya Antakyaş denilen Yalvaç şehri milâttan 280 sene evvel ihtimal ki (Selefkos Nikaïor) tarafından tesis edilmişti. Romalılar burayı milâttan evvel (189) senesinde serbes bir şehir haline getirmişlerdi. Bu şehir o zaman epice Yunanlılaşmış bulunuyordu. Milâdın ilk senelerinde Roma İmpratoru (Ogüst) buraya ehemmiyet vererek Yalvacı mülkî ve askeri bir idarenin merkezi yapmıştı. Milâttan sonra 41 den 45 tarihine kadar buranın Romalılaşması pek çabuk olarak terakki ediyordu. İşte bu tarihlerde hristiyanların en büyük azizlerinden olan (Pavlus) burayı ziyaret etmişti. Ve milâttan (1097) senesinde birinci Ebli-salip seferinde haçlılar buranın duvarları içinde rabat sığınacak bir köşe

bulabilmişlerdi..

Isparta Romalıların en mühim bir şehri idi. Hristiyanlığın tamamıyla yerleşmesinden sonra burası bir (Piskopos) luk merkezi olarak para çıkararak bir şehir olmuştu.

Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra burası Şarkî Roma Bizans İmparatorluğunun hissesine düşmüş ve daima bir vilâyet ve (Piskoposluk) merkezi olarak muhafaza edilmiştir. Profesör (Ramsey) in eseriude Ispartadan bahsedilirken (Sikke darp eden mühim şehir) sözü sık sık geçmektedir.

Milâdın (774) üçüncü senesinde Baris-Ispartanın garbinde bir yerde Abbas halifesi Harunürreşidin askerleriyle Bizanslılar arasında büyük bir muharebe oldu. İlk muzaffer olarak Ispartayı alan Arap askerlerini Ispartadan gelen yeni Bizans askerleri araplardan istirdat etti ve Isparta geçitlerine hâkim olarak İstanbul yolunu araplara kapadı. Bu muharebede Bizanslıların kumandanı Anastasius idi,

Milâdi onuncu asırdan sonra Türk nüfuzu Anadolu'da kökleşmeğe başlamıştı. Selçukîler salıp ordularının saldırılarını defedince ilk iş olarak bu havalıyı zaptetmek emeline koyuldular. Ve filhakika ismi İzzettin olan üçüncü Kılıç aslan bieri (602-1205) tarihinde Spartayı Bizanslılardan almağa muvaffak oldu. Aşağı yukarı (730) senedenberi Isparta Türk hâkimiyeti altında bulunuyor demektir.

V. Ramsey Eğridir (Prostanna) dan da (Limnai) dir. Burada da basılmış bazı paralara tesadüf edilmektedir. Yalnız burası Isparta gibi bir Piskoposluk merkezi değildi. Fakat Eğridir

HALKEVİ

Bu çatı altında, İnaniş, Gurur
Bu çatı altında ıfık gönüller.
Çocuğum kendini bu çatı'ya ver
Mademki günlerin sevgi, ümit, nur

Ne Kur'an, ne Mesih, ne Mûsa, ne Tur
Yalnız tatlı bir ses yalnız bize der:
Beşiktir her yeni Yarı'a bu yer,
Ve yalnız onunla, onun gibi vur.

Bu çatı altında Dün'lerden irak
Türkülerle iç'lar taze renk alır,
Bu çatı altında her şey bir kalır.

İşte bir resim ki, üzerine bak
Yazılı rakamlar: İlk zorlu, ilk güç,
9 2 3 - ile - 9 3 3

Şefik Hüsnü
BÖCOĞLU

HIZ

Hali istikbaldir parlak yüzü solmasın
Hurafeler gecesi yırtıldı güneş doğdu..
İsterlerdi ki onlar geç olsun güç olmasın
Lâyıktır cezasını verdi zulmeti boğdu..
Merdivenlerde koşan yüze toprak dolmasını
İstiyoruz biz şimdi güç olsun geç olmasın

GÖNEN: MUALLİM
Rıza Avni

Tashih ve İtizar

5 Sayılı geçen nushamızda görülen bazı tertip hataları dikkati celbetmiştir.

76 ıncı sahifenin birinci sütununun 18 inci satırında (vüduduna) kelimesinin (vukuuna), aynı sahifede üç numaralı haşiyede (660) rakamının (600), 78 inci sahifenin birinci sütununun 25 inci satırındaki (696) rakamının (698), aynı sahifenin ikinci sütununun 11 satırındaki (696) rakamının (699), aynı sütunun altındaki bir ve üç numaralı haşiyelerin satır başlarındaki (Ahmet Tesfik) isimlerinin (Ahmet Tevhit) olarak tashihi rica olunur.

gölündeki iki adanın büyüğünde bir Piskoposluk vardı. Gölün şark sahilinde iffet alihesi olan bakire Artemisin mukaddes bir sandukası bulunmuştur. Bu sandukanın bulunması buranın mühim bir yer olduğunu ifade eder. Çünkü bu bakirenin sandukası bulunan yer hristiyanların bir haç ve tavaf merkezi idi.

Profesör M. Ramsey (1886) senesinde bu havaliyi ve Hoyran kıyılarını gezmiştir.

Hoyran gölü kıyısında Kaziri diye bir ada bulunduğu ve bu ada da mühim bazı eserlerin bulunduğunu yazarken şöyle bir hatırasından bahsetmektedir.

(1886) da bu adaya gitmeyi pek istedim. Fakat evvelce köye ait olan sandal ihmâl yüzünden mahvolmuştu. Ve bir yenisi de yerine konmamıştı. Köylüler evvelleri adayı sürüyorlardı. Fakat şimdi oraya gidemiyorlar. Bütün bu izahattan anlaşılıyor ki Isparta mühim ve tarihî bir yerdir.

Merhum Böcü zade Süleyman efendinin yazdığı tarih şüphesiz ki şayanı istifadedir. Ancak yalnız şark mehzarlerine bakarak yazılan tarihlerin ilmi kıymetleri fazla olamaz.

Profesör W. Ramsey (1924-1925) senelerinde Yalvaçta yaptığı hafriyat neticesini de İngilizce bir kitap halinde neşretmiştir ki çok mühim ve kıymetlidir. Şu ufak makaleyi yazmak için sekiz on Fransızca, İngilizce, Almanca esere muracaat ettiğimizi yazacak olursak işin ne kadar çetin olduğunu arz etmiş olurum. Eğer muhterem halkımız da ve münevver değerli genç arkadaşlarımız da bu yazılara karşı bir alâka görececek olursam islâmî devreye ait üçüncü ve dördüncü makalemi de yazıp göndermeği bir vazife telâkki eylerim.

ISPARTA KASABASININ KADİM MESKÜKÂTI

S. Fikri

Baris isimi kadimile tanılan Isparta kasabası, Kestros ismile malûm olan (Aksu) nehrinin menbaı üzerinde ve (Conana) [Göinan] ile (Seleucia) [Bayat] kadim kasabalarla aynı nahiye dahilindedir. Ispartanın tarihi teessüsü malûm değilse de şimdiye kadar elde edilebilen madenî paraların kâffesi İmparatorluk devrine aittir. Isparta paraları üzerindeki tasvirlerin en şayanı dikkati (Herakles) in bir şekli olduğu anlaşılan çifte başlı bir mahlûku havi olan paradır.

Roma hükümdarı (Septinius Severus) un Isparta namına kestiği para üzerinde bu âlihe dört kollu ve başları muhalif istikametlere doğru olarak iki başlıdır. Diğer madenî bir sikkede aynı âlihe dört kollu olarak gösterilmektedir. Löbbecke tarafından elde edilerek tabedilen sikkede bu âlihe ancak iki kollu gösterilmektedir. Başları da aynı istikamete doğru baktığı gibi sol elinde tuttuğu yayın ucunda tüneyen kuş gibi bir şey mevcuttur.

Britich müzesinde bulunan Isparta parası üzerinde görünen kılıç diğer nümunelerde görülüyor.

(117 den 138) milâdî senesine kadar hükümdarlık eden Roma İmparatoru (Hadrian) namına Ispartada kesilen sikke:

Bir tarafında: ANOC [I] AΛP AIA [TP] AVTKAI yazısı ile ikillili Hadryanusun büstü yani yarım vücudu.

Diğer tarafında: BAPHNΩN yazısı ve tahta oturmuş Zeus mabudu. Ayak-

larında ve omuzları üzerinde himation, başında ikil vardır. Zeus asaya dayanmış, sağ elile yıldırım saçıyor.

Sikke (2): (193 den 211) milâdî senesine kadar hükümdarlık eden (Sept Severus) e aittir:

Bir tarafında: AVTKAIΛCEIICEO-VHPOCIIEP yazısı ile Severusun büstü Paludamentum geymiş bir haldedir.

Diğer tarafında: BAPHN N yazısı ve iki başlı Nude Dört kollu olarak sağa doğru ilerliyor vaziyetinde, başlar birbirinin aksi istikametine bakıyor. Sağ tarafında bir çomak ve bir yay tutuyor. Solunda bir kılıç, arkasından bir gömlek sarkıyor.

Sikke (3): (211 den 217) tarihine kadar hükümdarlık eden (Caracalla) namına kesilmiştir:

Bir tarafında: [M]AVPANTΩNINO-CKAIC yazısı ile Caracallanın sağa müteveccih ve açık başlı büstü.

Aksi tarafında: BAPHNΩN yazısı ve birinci sikkede olduğu gibi Zeus mabudu vardır.

Sikke (4): (222 den 235) senesine kadar hükümdarlık eden (Aleksander Severus) namına kesilmiştir.

Bir tarafında: AVTKMAVCEAΛE-ANAPOCC yazısı ile Severus Aleksandrın büstü. Sağa müteveccih ve resmi elbisesiyle.

Aksi tarafında: BAPH NΩN yazısı ve başı sağa müteveccih Nemesis cepheden ayakta duruyor. Başında kuleli taç Peplos ve Chitonu uzun. Sağ eli göksünde, ve bir ayağı tekerlek üze-